STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05973

MIRYAML

Tea Arciszewska

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

טעא אַרצישעווסקאַ

מרימל

דראַמאַטישער ציקל
אין פינף בילדער

☆

הקדמה
פון
י. אַפּאַטאָשו

☆

הויפּט פאַרקויף

אַרויסגעגעבן פון מלך גראַפשטיין — לאָנדאָן, קאַנאַדע

1 9 5 8

Tea Arciszewska — MIRIAML — Drama
Distributors: CYCO, BICHER-FARLAG
25 East 78th Street New York 21, N.Y.
Typography by Rapid Typesetting Company — Toronto, Canada
Printed by La Salle Press — Toronto, Canada
1 9 5 8

Published by

MELECH GRAFSTEIN

Publisher and Editor of the Jewish Observer

LONDON, CANADA

באַקומען דעם ערשטן פּרייז
פֿון דער אַלעקסאַנדער שאַפּיראָ־פּרעמיע
אויפֿן נאָמען פֿון י. ל. פּרץ
פֿאַר דער בעסטער יידישער דראַמע,
אין יאָר 1954, אויפֿן קאָנקורס
ביים אַלוועלטלעכן יידישן
קולטור־קאָנגרעס אין ניו־יאָרק.

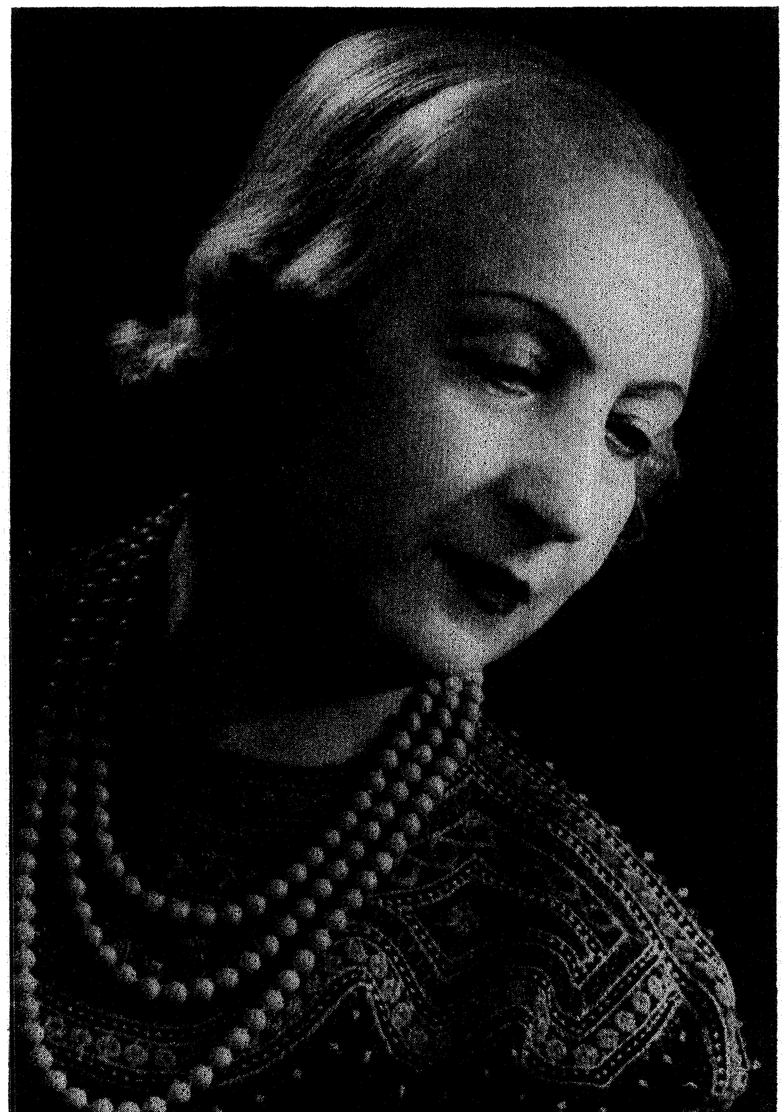

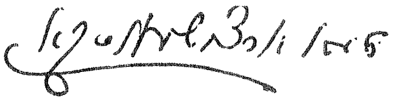

אינהאַלט:

	זייט
יוסף אָפּאַטאָשו — במקום אַ הקדמה	9
פּערזאָנען	11
מאָטאָ	12
פּראָלאָג — כאָר	13
שער בילד	15

דער ערשטער טייל: אין די קעלערס

כאָר	19
דאָס ערשטע בילד: אויס פּורים	21
דאָס צווייטע בילד: יעדעס נפש	27
דאָס דריטע בילד: קינדער רעדן צו גאָט	39
דאָס פערטע בילד: מוראַשקעס איז בעסער	49
דאָס פינפטע בילד: דודלס שטאַרבן	55

דער צווייטער טייל: אין דער פרעמד

כאָר	71
דאָס זעקסטע בילד: קינדער טראַכטן אויס פרייד	73
דאָס זיבעטע בילד: מרימלס נביאות	85
דאָס אַכטע בילד: וואַרשע	97
דאָס ניינטע בילד: די פאַרזאָרגערס	105
דאָס צענטע בילד: אַזוי ווי „זיי"	113
דאָס עלפטע בילד: מרימל טרייסט די מוטער רחל	127

דער דריטער טייל: עס קומען וונדער

כאָר	143
דאָס צוועלפטע בילד: קינדער גייען אַוועק	145
דאָס דרייצנטע בילד: קינדער קליינע, וואוהין?	149
דאָס פערצנטע בילד: שעפּסעלעך גייען פאַריאָגן דעם וואָלף	153
דר. יעקב שאַצקי — פון אַ רעדע	159
ביבליאָגראַפיע	161
א וואָרט פונם אַרויסגעבער — מלך גראַפשטיין	163

אַלע טעקסטן פון תנ"ך — יהואש איבערזעצונג

הילע און טיטל-צייכענונגען: אַרטור קאָלניק, פּאַריז

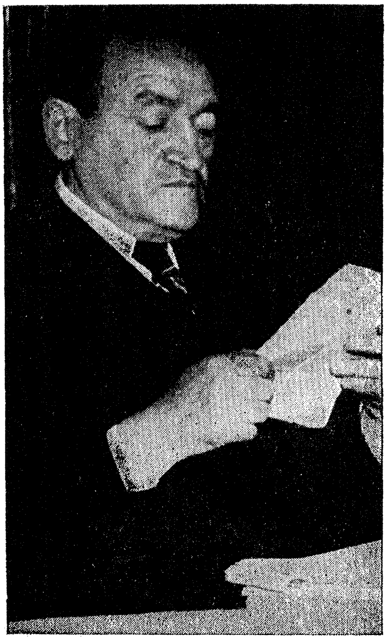

יוסף אָפּאַטאָשו ז״ל

☆

דריי בריוו

במקום אַ הקדמה

א.

טייערע טאַטשע,

אייער דראַמע „מרימל", וואָס איר האָט מיר צוגעשיקט, האָב איך צוויי מאָל איבערגעלייענט.

כ'מוז זאָגן ביים סאַמע אָנהויב, אַז אייער זאַך געפעלט מיר. מען וועט אייך געוויס אויפוואַרפן, אַז מרימל איז נישט גענומען פון לעבן. קאָפּירן קען מען נאָר דאָס, וואָס איז שוין געשאַפן! דאָס וואָס מען שאַפט אַליין קען מען נישט קאָפּירן. און דעריבער מרימלס שטאַם, דאָס קינדישע ראַנגלען זיך, איר בענקשאַפט איז מער. מרימלס נביאות גרענעצט מיט געניאַליטעט.

מיר געפעלט דער שטאַם ביי אַ קינסטלער. און אויב די ערשטע זאַך איז „גלאַטיק", אָן שפּיצן, שטעכערס, קען מען פון אַזאַ שרייבער מער נישט דערוואַרטן.

אייער יידיש האָט מיך איבעראַשט — פאַרביק, שפּריצט מיט לעבן.

די גאַס וועט אייך אויפוואַרפן, וועט טענהן, אַז ראָמאַנטיציזם איז נישט אין דער מאָדע, מען דאַרף זיין אַ משרת ביי דער טעכניק, ביי דער אינדוסטריע, וואָס הערשט אויף דער גאַס.

זי ווייסט נישט, די גאַס, אַז ראָמאַנטיציזם, ווי רעאַליזם, קאָפּירן נישט לעבן, זיי שאַפן עס.

איך בין נישט געניגט צו שרייבן הקדמות, זאָל מיין בריוו דינען פאַר אַ הקדמה.

איך האָף, אַז אייער בוך וועט אָנשלאָגן דעם געהעריקן טאָן.

מיט פריינטשאַפט — אייער

י. אָפּאַטאָשו

ניו־יאָרק, 13־טער אַפּריל, 1936.

ב.

טייערע טאַטשע,

איר האָט אָנגעשריבן אַ שטאַרקע זאַך. אָבער מען דאַרף די זאַך קירצן און גייט איבער צו די קינדער. דאָ זענט איר גרויס. די חתונה, ס'עסן, דער פּאָגראָם — אַלץ, אַלץ איז דאָ ניי און רירנדיק גרויס. אין די צענדליקער ביכער, וואָס זענען שוין געשריבן געוואָרן וועגן חורבן, האָב איך אַזוינע ביל־דער און סצענעס נישט אָנגעטראָפן. די בילדער האָבן מיך אַזוי גערירט, אַז

42234

כ׳האָב די איבערגעלייענט מיין אַדעלען. דערנאָך האָב איך געטראַכט: אפשר מאַך איך אַ טעות? כ׳האָב עס געגעבן לייוויקן איבערצולייענען און ער איז אויך מסכים מיט מיר. די קינדער — זאָגט ער — אויסגעצייכנט. ווער ווייס נאָך אַזוי ווי איך, ווי לאַנג איר טראָגט זיך שוין אַרום מיט „מרימלען"?

איר האָט אָנגעשריבן אַ גוטע זאַך, טאַטשע, גאָר אַ גוטע.

אייער,

י. אָפּאַטאָשו

ניו־יאָרק, 30־טער דעצעמבער, 1953.

— — — —

ג.

ליבע קאָלעגן, אַ דאַנק איך פאַר דער איינלאַדונג.*)

טייערע טאַטשע!

כ׳באַדויער וואָס כ׳קאָן נישט זיין אויף „מרימלס יום־טוב", וואָס איז אייער פאַרדינטער יום־טוב.

די קינדער אין אייער דראַמע „מרימל", דאָס איז ס׳טראַגישסטע אין דער גאַנצער חורבן־ליטעראַטור.

...אייער ידיש האָט מיך איבעראַשט, אַזוי פשוט און אַזוי שטאַמיק. ווערטער פאַרביקע, טראָגן מיט זיך די ירושה פון ידישן קרוין־פוילן.

מען וועט זאָגן: „באַווירקט פון פרצן" — די גאַנצע ידישע ליטעראַטור האָט געלערנט און געקאָנט לערנען און געדאַרפט לערנען ביי פרצן.

...די ידישע ליטעראַטור האָט איך אָנגענומען, טאַטשע, מיט אַ ברכה. ווינטש איך איך איר זאָלט זיך נישט אָפּשטעלן ביי דער דראַמע. גיט אונדז (און איך ווייס אַז איר קענט!) אַ שטיק פויליש־ידיש לעבן, וואָס איז כמעט נישט באַרירט. גיט אונדז אייער: „אַלטער־גאָלדשטיין־ליפּסקי משפחה־שטאַם", אין זיין הייך און אין זיין ירושה.

כ׳ווינטש איך יאָרן און שעפערישע כוחות.

אייער קאָלעגע,

י. אָפּאַטאָשו

ניו־יאָרק, דעם 30־טן יוני, 1954.

---

*) אויסצוגן פון דער באַגריסונג פון י. אָפּאַטאָשו צום ליטעראַטן־פאַריין אין פאַריז, צום אָוונט לכבוד ט. אַרצישעווסקאַ.

פּערזאָנען

☆

מרימל: גייסטיק קראַנקע, 13—14 יאָר, אַ דיינ׳ס אַ טאָכטער, אַ יתומה.
צירעלע: דעם רבס טאָכטער 8—10 יאָר, אַ יתומה.
רחלע: 11־12 יאָר, פרעמד, איינזאַם.
מאָטעלע: 9 יאָר, דער באָבעס אייניקל, אָן עלטערן.
ברוכל: 7 יאָר, צווייט אייניקל.
לייזערל: דעם שוחטס יינגל, 10 יאָר.
דודל: 5 יאָר, אַ יתום פון שטעטל.
מנחמל: 6־7 יאָר, אַ יתום פון שטעטל.
מלכל: 12 יאָר, אַ קינד פון שטעטל.
יענקל: 14 יאָר.
שיפרעלע, אסתרל, חיימל: איינזאַמע קינדער.
רב: 60 יאָר, אַ רב אַ זקן, אַ שותק, דער פאָטער פון שלומען, בלימעלען און צירעלען.
בלימעלע: דעם רבס טאָכטער, 20 יאָר.
שלום: 17 יאָר, דעם רבס זון, וווּנדערבאַר שיין.
באָבע: שפּעטער אַ פּאַראַליזירטע.
חזן: אַלט, איינזאַם.
סופר: אַ זקן מיט אויסגעלופּעטע אויגן.
שוחט: אַ חויכער, דאַרער, נערוועזער.
שוחטקע: דעם שוחטס ווייב, אַ דאַרע, 40 יאָר.
איינגייערקע: אַ נידעריקע, אַ פּאַראָרעמטע.
מוטער: די מוטער פון יאָסעלען.
פיגורן: די פּאַרזאָרגערס, אַלעגאָרישע מאַריאָנעטן־פיגורן.
פּרעזידענטין:
ווירטין:
עמיגראַנטן—היימלאָזע:
מיידלעך, יינגלעך: קינדער פון שטעטל און פון הויף.
סימבאָלישע געשטאַלטן: „דזשענטעלמענס״.
שטימען: הינטער דער בינע.

☆

די קליינע קינדערס הערצער

זענען גרויס . . .

מרימל'ס האַרץ, איר גורל — איז

די מגילה פון קינדערס פּיין . . .

פּראָלאָג

כ אָ ר

אָרגל מוזיק

גאָט, הער צו מיין תפילה,
און מיין געשריי זאָל קומען צו דיר.
ווארום אַש האָב איך אַזוי ווי ברויט געגעסן,
און מיינע טראַנקען האָב איך מיט געוויין געמישט.
מיינע טעג זיינען ווי אַ שאָטן וואָס נייגט זיך,
און אַזוי ווי גראָז טריקן איך איין.

מוזיק

שער בילד

אַ שול, עס הענגט אַ מעשענער לאָמפּ אָנגעצונדן. אין דער מיט, ביי דער וואַנט שטייט דער ארון־קודש מיט אַ בלאָס, גרין געהאָפטן פּרוכת. פון ביידע זייטן עמוד ברענען הויכע ליכט. סדורים. מען זעט אָפּגעזונדערט די ווייבערשול, די פרויען זענען טראַדיציאָנעל, יידיש יום־טובדיק געקליידעט. טייל אין ווייסע טיכער, יידישע קאָפּצירונג.

אויף דער רעכטער זייט וואַנט שטייען בענק, צווישן די בענק יידן, אַלע אין ווייסע קיטלען, איבערגעדעקט די קעפּ מיט די טליתים. אויפגעהויבענע הענט, ווי די פליגל. דאַווענען, וויגן זיך, מען הערט דאָס ברומען און קרעכצן פון דאַווענען. דער חזן זאָגט העכער די ערשטע ווערטער פון דער תפילה. הויבט אָן שטיל צו זינגען. אַלע זינגען מיט.

אַ ייד:

(לויפט אַריין דורך אַ זייטיקער, נידעריקער טיר, זאָגט אָן מיט טויט־שרעק) **מען זוכט יידן...**

(אַלץ ווערט פאַרשטאַרט, מען רירט זיך נישט פון אָרט, אָפּגעריסענע, נישט דייטלעכע, איינצלנע ווערטער. שרעק. אַ גרויליקער שאָרך טראָגט זיך דורך. פון דער ווייבערשער שול לויפן אַריין פרויען, מישן זיך אויס מיט די מענער. אין דעם מאָמענט באַווייזט זיך אין דער גרויסער מיטל־טיר, די גייסטיק קראַנקע מרימל. טראָגט זיך ווי אַ גייסט, מיט צעוואָרפענע האָר, אויפגעריסענע אויגן, מאַכט אַ פּאָר טריט פאָראויס, זאָגט מיט אומהיימלעכער רואיקייט:)

מרימל:

אין דרויסן הענגט אַ ייד...
אין אַ ווייס העמד...
אין אַ טלית־קטן...
הענגט, און וויגט זיך,
אויף די דראָטן...

פ אָ ר ה אַ נ ג

דער ערשטער טייל

אין די קעלערס

כ אָ ר

אָרגל מוזיק

האָסט אונדז אָפּגעגעבן ווי שאָף צום עסן
און צווישן די פעלקער האָסטו אונדז צעשפּרייט.
דאָס אַלץ איז געקומען אויף אונדז
אָבער מיר האָבן נישט פאַרגעסן אָן דיר.

* * *

הגם דו האָסט אונדז פאַרשטויסן אין אַן אָרט
פון שאַקאַלן.

מוזיק

דאָס ערשטע בילד:

אוים פּורים . . .

אין אַ שטעטל ביים רב אין שטוב. קיינער איז נישטאָ. פאַרנאַכט. עס שטייען אין דער טיר אויף דער שוועל מרימל און צירעלע.

מרימל:

צירעלע, כ׳וויל דיר עפּעס זאָגן — אַ שיינע זאַך, וועסט זען, וועסט זי קיינמאָל נישט פאַרגעסן — אַפילו, ווען דו וועסט שטאַרבן. וואָס האָט זיך דיר געחלומט די נאַכט? זעסט? כ׳האָב אַ טשאַטשקע — זעסט, אַ כישוף־גלעזעלע, אַ רויט קרעלעכל און אַ סטענגעלע. ביסט ברוגז? זעסט! ווילסט מיר צונעמען? מען טאָר נישט... גאָט וועט דיך שטראָפן... ווו איז ס׳גיהנום? אויף דער וועלט... צי אויף יענער?... כ׳ווייס אַז כ׳וועל שטאַרבן וועט מען מיר צו־נעמען די אַלע טשאַטשקעס... צירעלע, דו האָסט שוין געזען אַ שוואַרצן בעל־עגלה, וואָס טראָגט אַרויס אַ טויטן? איך האָב שוין געזען. אַ טויט קינד — טשיפּעלען — ווייס ווי שניי... (אָנוויזנדיק) דאָ, געל ווי וואַקס... די פינ־גערלעך שטייף... ליכט ברענען זיך...

צירעלע:

כ׳האָב מורא. מרימל, כ׳וויל נישט. הער אויף! (מרימל לויפט אַוועק).

בלימעלע:

(קומט אַריין אומרואיק, דערשראָקן).

צירעלע:

(האַלב וויינענדיק, צו בלימעלען) ווען מרימל קומט אויפן הויף, שרעקט זי אַלע איבער. שטענדיק האָט זי פאַרכישופטע גלעזלעך, שטענדיק רעדט זי פון טויטע, פון גיהנום... זי זאָגט, אַז ס׳איז נישטאָ קיין גן־עדן אין הימל. זי זאָגט, אַז ס׳גיהנום און ס׳גן־עדן זיינען ערגעץ דאָ, אויף דער וועלט... פאַרוואָס שווייגסטו?

בלימעלע:

שרעק דיך נישט שוועסטערל.

צירעלע:

(טרויעריק) **וויסט, בלימעלע? אַז מרימל דערציילט אירע מעשיות, הויבן אַלע קינדער אָן צו וויינען... און ביינאַכט וועקן זיי זיך. מען הערט פון די פענצטער וויינען. עס חלומט זיך זיי... מרימל קומט זיי צו חלום... מיר אויך...**

בלימעלע:

(גלעט זי און טוליעט זי, רעדט געשווינדט) **מרימל איז אַ יתומה, קראַנק, איבערגעשראָקן.**

צירעלע:

(נעמט זי אַרום) **כ׳האָב דיך ליב בלימעלע, ווייל דו ביסט שוין אַ גרויסע און דו ביסט נאָך אַזאַ גוטע. זיי דו אויך מיך מאַמע... גוט? זאָג! איז אמת, וואָס מרימל זאָגט, אַז די, וואָס לעבן אין גיהנום, זעען אַזוי אויס ווי אונ־דזער מאַמע?**

בלימעלע:

(אומרואיק) **נישט אמת, נישט אמת... אונדזער מאַמע איז אַ טייערע, שיינע מאַמע. זי זעט אַזוי אויס פאַר שרעק...**

צירעלע:

כ׳וויס אַלע האָבן מורא, אַלעטשקע מענטשן אויף דער גאַנצער וועלט האָבן מורא... דאָס האַרץ קלאַפּט מיר ווידער, ריר אָן!

בלימעלע:

ש־ש־ש פאַרגעס, שוועסטערל, פאַרגעס.

צירעלע:

כ׳קאָן נישט פאַרגעסן!... (פויזע) **מרימל זאָגט, אַז דיביימער און די פייגעלעך אין סאַד זיינען בלאַס געוואָרן פאַר שרעק...** (עס קומט אַריין דער שוחט מיט געשאָכטענע עופות אין דער האַנט, עס זעט זיך אָן אַן איבערגעהאַנ־גען העלדזל פון אַ געשאָכטענער הון. דער שוחט קוקט זיך אומרואיק אַרום, דערזעט צירעלען מיט בלימעלען)

שוחט:

ווו איז דער רבי?... אַ שאלה...

בלימעלע:

דער רב... דער טאַטע... (מיט גרויס אומרו).

צירעלע:

(לויפט צו, גלעט די עופות) **מען שעכט זיי... זיי קענען נישט רעדן... נישט בעטן...**

שוחט:

שלעכט פֿאַרשגיטן... די האַנט ציטערט...

צירעלע:

(גלעט דאָס העלדזל פֿון דער געשאָכטענער הון) **אַ רחמנות... אפשר איז זי אַ מאַמעליו?**

בלימעלע:

דער טאַטע? (הערט זיך צו)

(עס קומט אָן דער רב, בלאַס און דערשראָקן)

רב:

פֿאַרקלאַפּט דעם לאָדן! פֿאַרלעשט ס'ליכט (דער רב, בלימעלע און דער שוחט טוען עס) **ווו איז די מאַמע?**

בלימעלע:

(שטיל פֿאַרצווייפֿלט) **די מאַמע?** (וויל אַרויסלויפֿן).

רב:

(האַסטיק) **דו טאָרסט נישט, בלייב! באַהאַלט דיך טאָכטער! באַהאַלט דיך!** (וויל אַליין אַרויס).

בלימעלע:

(שרייט) **טאַטע, בעסער איך!** (לויפֿט אַרויס מיט דער צווייטער טיר, דער שוחט וויל אויך אַרויסלויפֿן נאָך בלימעלען)

רב:

בלייבט! ס'איז אַ סכנה!

שוחט:

ניק, רב, כ'טאָר נישט בלייבן, דער טאַטע! די קינדער! (לויפֿט אַרויס. דער רב בלייבט, אַ לאַנגע פּויזע, אין דעם עפֿנט זיך אויף דער לאָדן, דערנאָך דאָס פֿענצטער און עס באַווייזט זיך מרימלס קעפּל. זי קריכט שטיל אַריין, אָטעמט שווער).

מרימל:

צירעלע! ביסט דאָ? בלוט! רויט בלוט! אוי, ווי רויט! האָסט שוין פֿאַרזוכט אַמאָל בלוט? בלוט מוז זיין זיס, ווי קאַנדל־צוקער. בלימעלעס בלוט מוז זיין זיסער פֿון האָניק... עס בריט. משה רבינו שלאָפֿט, שטיל, ער רוט... (דער רב לויפֿט אַרום איבער דער שטוב, טוט אָן דעם טלית, פֿאַרשטעלט דעם קאָפּ מיט די הענט און פֿאַמעלעך פֿאַלט ער אויף דער וואַנט, באַהאַלט דאָס פּנים און בלייבט ווי פֿאַרגליווערט. צירעלע לויפֿט צו צום רב, ער האַלט זי ביים הענטל).

צירעלע:

מרימל, מרימל, הער אויף! שרעק מיך נישט. וווּ זײַנען זיי? (מרימל פֿאַרשווינדט פֿאַמעלעך פֿון פֿענצטער. אין דרויסן פֿלאַקערט. ס׳פּילט זיך גרויזאַמקייט און שרעק. מען הערט פֿאַרשטיקטע שטימען. מ׳לויפֿט, מ׳הערט: „מענטשן! העלפֿט! מײַן קינד! מײַן אַלטער טאַטע!". עס עפֿענען זיך די לאָדנס פֿון צווייטן פֿענצטער און ס׳באַווייזט זיך ווידער מרימלס קאָפּ)

מרימל:

(פֿאַרטראָגן) **ספֿרי־תּורה ברענען! די שול פֿלאַקערט! אַ זילבערנע קרוין וואַלגערט זיך אויפֿן הויף. אויף דער שוועל ליגט דער אַלטער שמש, אין דער האַנט האַלט ער אַ ספֿר־תּורה הענטעלע.** (עס פֿאַלט אַריין שלום, הערט זיך צו צו מרימלען, דערנענטערט זיך צום עמוד, עס פֿאַלן אַריין נאָך מענטשן פֿון שטעטל, בעלי־בתּים, אָרעמע לײַט, ווײַבער מיט קינדער, מיידלעך, יונגע בחורים און בעלי־מלאכות, אַ וואַסער־טרעגער אאַ״וו. אַלע טויט דערשראָקן, בלײַבן פֿאַרשוויגן, און קוקן מיט אומזיניקע בליקן אויפֿן רבֿ. שטילקייט, קיינער רעדט נישט קיין וואָרט, יעדער דריקט זיך צו, צו דער וואַנט. טײל רוקן זיך צו צום באַלעמער. די מאַמעס מיט די קליינע קינדער גייען פֿאַמעלעך צו צום רבֿ. אַ יונגע מוטער מיט אַ קליין קינד אויף דער האַנט, די שוחטקע מיט לייזערלען ביים הענטל, גייען אויך צו. דער רבֿ שטייט אין מיטן.)

מוטער:

(דערלאַנגט דעם רבֿ דאָס קינד) **רבֿ, נעמט מײַן קינד... זאָלן מײַנע אויגן ניט זען...**

(דער רבֿ נעמט עס אויפֿן האַנט, דעקט צו מיטן טלית זײַן קעפּל, לייזערלען טוליעט ער צו צו זײַנע פֿיס. די אַלטע באָבע פֿירט אויך צו צום רבֿ די אייניקלעך, מאַטעלען און ברוכלען, און דריקט זיי צו צו זײַנע קני. הענטלעך קלאַמערן זיך אָן זײַן שוואַרצער קאַפּאָטע און טלית. עס בילדעט זיך אַ פּיעטע. דאָס רויטע ליכט פֿון פֿײַער, וואָס פֿאַלט אַרײַן דורכן פֿענצטער, ווען מרימל באַווײַזט זיך, באַלײַכט דאָס בילד, דעם רבֿ מיט די קינדער. די איבעריקע געשטאַלטן זײַנען בלײַך באַלויכטן, מאַנכע פֿון זיי זײַנען אײַנגעבויגן, אַנדערע מאַכן פֿאַרצווייפֿלטע באַוועגונגען, שעפּטשן און מורמלען. אַ שפּיל אָן ווערטער, אַ שטימונג פֿון טויט־שרעק. אַלע ווערן ווי פֿאַרגליווערט, צירעלע רײַסט איבער די שטילקייט, און זאָגט צו מרימלען אין פֿענצטער)

צירעלע:

(מיט שרעק) **מרימל! פֿאַרוואָס בין איך געבליבן אַליין? פֿאַרוואָס קומט נישט די מאַמע? פֿיר מיך אַרויס, פֿיר מיך צו זיי.**

מרימל:

קום!

צירעלע:

כ׳שרעק מיך, כ׳קאָן נישט.

מרימל:

קום, וועסט זען ווי דיין שוועסטער ליגט אויף דער ערד, נאַקעט. די האָר צעלאָזט, זי הויבט אויף דעם קאָפּ, און דער קאָפּ פאַלט איר צוריק אויף די שטיינער. די שטיינער טרינקען אויס איר בלוט... ווייסט, אַלע מענטשן האָבן זיך באַהאַלטן אין די גריבער, אונטער דער ערד, און איך אויף דער ערד. כ׳האָב געפונען אַ קליין אָפּגעהאַקט פינגערל, און זיבן ציינדלעך, איך וועל זיי אויפציען אויף אַ פאָדעם, און טראָגן אויפן האַלדז. ווילסט, קאָן איך דיר אויפקלויבן נאָך, ווילסט קאָן איך דיר ברענגען אויגן... אַזוי ווי קרעלן, זיי ליגן אַזעלכע שיינע, שוואַרצע, בלאָע... קום! (פויזע) ר׳ ברכיה רב, וואָס שטייט איר, ווי אַ מת... אויף וואָס וואַרט איר... אויף אַ נס... נישטאָ קיין נסים! אַלץ איז שטותים!... גאָט איז בייז!... ער שעלט! אויס פּורים אויף דער וועלט!

פּ אָ ר ה אַ נ ג

דאָס צווייטע בילד:

יעדעס נפש . .

אַ ווינטער נאַכט אין אַ פּראָווינצער שטעטל. אַ קעלער. אַ קליין פאַרשטעלט פענצטערל, די ווענט באַדעקט מיט שימל. אין יעדן ווינקל אַ נארע, געלעגערס און שטרוי, אויף יעדן בינטל שטרוי ליגט עמיצער. צעוואָרפן האַלץ, אַ זעקל קאַרטאָפל, אַ קענדל וואַסער, אויף דר׳ערד אַ קאַלירט לאַמטערל, אַ בלעכענע קוואַרט. אויף אַ בענקל זיצט אַ באָבע אַ פּאַראַליזירטע, צוגעדריקט צו דער וואַנט. ביי אירע פיס ליגן אויף דער גאָלער ערד, די איינינקלעך מאָטעלע און ברוכל. פון דער רעכטער זייט אויף דער נאַרע, ליגט בלימעלע און לעבן איר צירעלע. אַ ביסל וויטער ליגט דעם שוחטס ווייב מיט די קינדער, און לייזער־לען. פון פאַרנט זיצט אויף אַ בינטל האָלץ דער חזן מיט אַ ליכט אין דער האַנט. אויף זיינע קני האַלט ער אַ ספר. נישט ווייט זיצט דער אַלטער, בלינדער, גראָער סופר. אינדערמיט, ביים לאַמטערל, ליגט מרימל איינגעהילט אין אַ צעפליקטן טלית. אויף דער לינקער זייט, אין דער טיף, זיצט אויף אַ נארע און דאַוונט דער אַלטער רב. דערלעבן זיצט דיין זון שלום. קעגנאיבער, אונטערן פענצטערל, שטייט דער שוחט, מיט פאַרמאַכטע אויגן, אָנגעשפּאַרט אויף אַ בעליק. אין ווינקל ליגן רחלע, מנחמל. טייל שלאָפן, טייל ליגן רואיק, שוויגן, חוץ דעם חזן, דעם סופר און דער באָבען.

חזן:

(זאָגט אַרויס פון ספר, מיט אַ טרויעריקן ניגון, הוסט, פאַרשטיקט מיט דער קאַפּאָטע דעם הוסט)

סופר:

(שטיל) פאַרטרינקט אַ ביסל וואַסער.

חזן:

אַ שאָד יעדן טראָפּן, זאָל פאַר די קינדער בלייבן.

סופר:

אַ פינצטערע וועלט!

באָבע:

די פיס פאַרשטיינערט, פאַרגליווערט. איך בין נישט מער ווי שטויב. אָבער מיט זיי, מיט די קינדער, מיט די יתומהלעך — מיט זיי, וואָס וועט זיין? (פויזע).

מרימל:

(זיפצט אומרואיק)

חזן:

מרימל מאַטערט זיך אין שלאָף.

מרימל:

(אין אָנהויב נישט דייטלעך, וואָס אַמאָל דייטלעכער) מאַמע, זיסע מאַמע! לאָז מיך נישט איבער. (קליינע פויזע, אַלע הערן זיך צו) קאַלט...

באָבע:

זי קלאָגט זיך, נעבעך.

מרימל:

(אַלץ פון שלאָף) איך בין שוין אַזוי אַלט. די הענטלעך מיינע זיינען מיד. מאַמע, נעם פון מיר צו די אויגן. איך וויל זיי נישט. קוק נישט אין זיי אַריין. מאַמע, טייערע מאַמע! נעם מיר צו די אויערן.

סופר:

(גייט צו נעענטער צו מרימלען און זאָגט) הערט!

באָבע:

איר דערשלאָגן האַרץ.

מרימל:

מיינע פיס זיינען צעבלוטיקט... רויט.

צי דאַרט וואַקסט רחמנות מיט כאָן, כאָטש אַ לויט?

חזן:

(גייט צו צו מרימלען, קוקט זיך איין) רעדט ווי פון שלאָף.

מרימל:

(ברעכט אויס מיט אַ געוויין)

חזן:

וואָס איז דיר, מרימל?

מרימל:

זעסט, זעסט!(קוקט זיך אַרום, זוכט)

סופר:

אַזאַ ווייסע טויב, אין זייערע שוואַרצע הענט...

באָבע:

אַזאַ ווייסע טויב, אין זייערע הענט...

מרימל:

(שווייגט, די אויגן אומרואיק פאַרשטאַרט, דאָס קאַלירטע ליכט פון לאַמטערל פאַלט אויף איר בלאַס פּנים)

באָבע:

אַזאַ חכמה, אַזאַ שיינקייט.

חזן:

מרימל, אפשר ווילסטו אַ ביסל וואַסער?

מרימל:

(מיט פרייד, געשווינד) **עס האָט זיך מיר טאַקע געחלומט אַ וואַסער!** **ר' ישראל** (טאָן ענדערונג — טרויעריק) **מיר האָט זיך געחלומט, אַז מען בינדט מיך מיט שטריק און מען וואַרפט מיך אין וואַסער אַריין.** (רעזיגנירט) **אין וואַסער איז געווען אַזוי קאַלט. אין דעם רירט מיך אָן אַ האַנט, דער מאַמעס האַנט** (כאַפּט זיך אויף פון געלעגער, לויפט צו צו צירעלען און וועקט זי) **צירעלע, צירעלע!** (צירעלע וועקט זיך אויף, אויך בלימעלע)

בלימעלע:

וואָס איז, וואָס איז? זייבען דאָ?

באָבע:

מרימל, וועק זיי נישט, זאָלן זיי פאַרשלאָפן דעם פּיין. (אַלע וועקן זיך ביסלעכווייז.)

מרימל:

צירעלע...

צירעלע:

וואָס? צו וואָס האָסטו מיך אויפגעוועקט? ווען נישט דו, וואָלט מיך די מאַמע געפונען.

מרימל:

וואָס האָט זיך דיר געחלומט?

צירעלע:

אַ חלום פון יענער וועלט!

קינדער:

(כאַפּן זיך אויף, זאָגן צוזאַמען) **אַ חלום פון יענער וועלט!**

צירעלע:

אַרום און אַרום איז געווען אַזוי בלאָ, ס'איז נישט געווען קיין ערד. מ'איז געגאַנגען אַלע דריי, איך, די מאַמע און די לבנה. אויף אַמאָל איז פינצטער געוואָרן. די מאַמע איז פאַרשוואונדן, איך בין פאַרבלאָנדזעט געוואָרן. דערנאָך האָב איך ווידער דערזען די מאַמע... נאָר וואָס נעענטער איך בין צוגעגאַנגען, אַלץ ווייטער בין איך געבליבן.

מרימל:

כאַ, כאַ... מען שפילט זיך דאָרט אויך אין יאַגעלעך. מען יאָגט און מען דעריאָגט נישט.

בלימעלע:

ווען זי זוכט אויף דער וואָר, געפינט זי אין חלום.

מרימל:

איך האָב געווינט אין חלום. מען האָט מיר צוגענומען די גאָלדענע קאַטש, גאָלדענע הערשעלעך, און דעם גאָלדענעם שלום!...

שוחט:

שוין וויפל נעכט נישט געשלאָפן... די געשאָכטענע קעלבער קוקן מיט זייערע שטומע אויגן... פרעגן פאַרוואָס?... די פינגער... פאַרגאָסענע... מיט וואַרעם בלוט...

חזן:

ר' אהרן, דאָס, וואָס איר שלאָפט נישט...

רב:

אין זכות פון די מצוות...

צירעלע:

(לויפט צו) איר ווייסט? זאָל ר' אהרן וויסן, אַז די קליינטשיקע היבּ־דעלעך, ווען מען שעכט זייערע מאַמעס, קומען אַן פרעמדע... און נעמען ביי זיי אַלץ צו, שלאָגן זיי... און פאַרדזשיאָבן זיי.. יאָ, יאָ...

מרימל:

צירעלע, וואָס האָסטו געזאָגט? וואָס נעענטער דו ביסט צוגעגאַנגען, אַלץ ווייטער ביסטו געבליבן. אמר אביי, פרעג איך אַ שאלה, איך מרימל, משוגענע... שלום ברכיהס כלה... דו גייסט, און גייסט... קומסט שטענדיק צוריק... (לאַכט) כע, כע, פון שפינוועבס אַ בריק...

קינדער:

(זאָגן אַלע צוזאַמען, העכער) פון שפינוועבס אַ בריק. (לאַכן)

שוחטקע:

שטיל, שטיל... די קינדער וועלן אונדז אומברענגען... (כאַפּט זיך אויף)

מרימל:

זעסט אויס ווי אַ מכשפה.

שוחטקע:

מיט די קינדער... אַן אמתע קללה (לייגט זיך צוריק) איך פיל נישט קיין גליד. מתים ליגן בעסער.

מרימל:

(הויבט אָן צו ציילן, אָנווייזנדיק) איך מת, צווי מתים, פינף, זעקס, זיבן, אַכט.

שלום:

מרימל, הער אויף!

מרימל:

אָ, שלום! (שפּרינגט צו אים צו) דו איינער ביסט נישט קיין מת. דו ביסט אליהו הנביא! דו ביסט דער שענסטער און דער בעסטער, איך ווייס, דו ביסט שלמה המלך!

שלום:

אַזוי, אַזוי, שטיל... (גלעט איר קאָפּ)

מרימל:

(פאַרחלומט) ווען שלום גלעט מיר די האָר, בלאָזט אַזאַ הייס ווינטל... פון אַלעטשקע מענטשן, פון אַלע חיות און פון אַלע טשאַטשקעס, האָב איך אַם־מייַנסטן דיך ליב.

סופר:

אַ גוטער סימן, שלום. דאַרפסט זי מקרב זיין, שלום.

מרימל:

שלום, זאָג! ווי זעט אויס דיך כלה... איך ווייס... די פּריצה פון פּאַלאַץ. גאָלדענע האָר. כ'האָב זי געזען פון קאַשטשאַל גיין... אַ ייד מיט אַ גויע, איז אַ זעמעלע אַ רויע... מיט ראָזשינקעס פאַרקנעטן אויף פּסח אַ חלה...

שוחטקע:

שווייג!

מרימל:

(גייט אַוועק איבערגעשראָקן און זינגט מורמלענדיק אַ פאָלקס־מאָטיו)

אין מיינע אויגן איז תמיד טונקל,
טונקל ווי אין די שוואַרצע נעכט.
איך זוך דיך, טייערער, אין יעדן ווינקל,
מיין האַרץ גייט אויס, ווי אין שול די לעכט.
(אַ שטילקייט)

שוחטקע:

משוגענע, צום זינגען איז איר איצט. (שטייט אויף)

מרימל:

(באַהאַלט זיך אין אַ ווינקל)

שוחטקע:

(גייט צוריק, פויזע) ווי שפּעט קאָן איצט זיין אויף דער וועלט? אַ?

שוחט:

ווער ווייסט?

צירעלע:

שלומען האָבן זיי צוגענומען אַ גאָלדענעם זייגער.

מרימל:

איך האָב פיינט אַ זייגער. איבער אַ זייגער ווערט וואָס אַמאָל שפּע־טער. אַ ווייזער איז אַ דיבוק. זאָלסט אים בעטן, פון היינט ביז... ביז משיחס צייטן, וועט ער קיינמאָל נישט וועלן גיין צוריק... נאָר אַהין...

צירעלע:

וואָס איז דאָס אַהין?

מרימל:

אַהין, אַהין, איז ווייט — מען ווייסט נישט ווי ווייט. (לאַנגע פויזע)

בלימעלע:

אוי, ווי שטיל.

שוחטקע:

באָבעשי, אַזוי שטיל געווען די גאַנצע נאַכט, האָז איר האָט גאָר נישט געהערט, האַ?

באָבע:

איך האָב נאָר געהערט רייסן דעם ווינט.

מרימל:

דאָס האָט געקלאָגט אַ פאַרוואָגלט קינד...

סופר:

געהערט שיסן ערגעץ ווייט. מלחמה אין שטעטל... שחיטה אין שטעטל... פֿאַרברענט אונדזער שטעטל. און עס איז נישטאָ קיינער, זאָל... פֿינצטער, פֿינצטער... (אַלע ברומען, חזן איבער) **פֿינצטער, פֿינצטער...**

מרימל:

זיידע, ווילסט באַרגן מיינע אויגן?

סופר:

גאָלדן האַרץ, אויגן קען מען נישט באָרגן... אויגן מוז מען האָבן אייגענע...

דודל:

כ׳וויל אַ היים!...

(דער רב זאָגט שטיל, דער חזן קוקט אַריין אין אַ ספֿר, מיטן ליכט אין דער האַנט, דער שוחט שטייט, די אויגן פֿאַרדעקט מיט די הענט, די שוחטקע מורמלט עפּעס, מרימל און צירעלע גייען צו צום סופֿר און זעצן זיך שטיל צו זיינע פֿיס. ער שטרעקט אויס צו זיי די הענט, טאַפּט מיט די פֿינגער, און גלעט די קעפּלעך. די באָבע זיצט, דעם קאָפּ אַראָפּגעהאַנגען.)

בלימעלע:

באָבעשי, וואָס קען איצט זיין, טאָג צי נאַכט?

באָבע:

קינד, וואָס טויג דיר וויסן, פֿאַר אונדז איז אַלץ איינס, צי טאָג, צי נאַכט. אַרויסגיין קאָנען מיר סיי־ווי־סיי נישט.

בלימעלע:

(גייט צו, מיט אַ פֿאַרצווייפֿלטער שטים, שטיל) **באָבעשי, וואָס וועט זיין, אַז...**

באָבע:

וואָס קאָנסטו נעבעך טון? און אַז אַ רוצח באַפֿאַלט אין וואַלד?

בלימעלע:

(צו דער באָבע זייער שטיל) **כ׳בין קראַנק, באָבע, איך שרעק מיך... ווען? ווען וועל איך ברענגען אויף דער וועלט.. ס׳באַפֿאַלט מיך אַ פּחד... אַן עקל... ווען איך דערשפּיר אין מיר... אַ ציטער נעמט מיך אָן, אַ רחמנות...** (בויגט אַראָפּ דעם קאָפּ, פֿאַרשטעלט דעם פּנים).

באָבע:

אַ גזר מן השמים, אַ שטראָף...

שוחטקע:

אַ שטראָף, נו הכלל?

מרימל:

הכלל, האָניק מיט גאַל...

באָבע:

(פאַר זיך) גרויס איז דיין ליבער נאָמען, שיק איר אַ טרייסט.

בלימעלע:

(רוימט איין דער באָבען) באָבעשי, מעג מען אַזאַ קינד ליב האָבן?...

שוחטקע:

(הויבט אויף דעם קאָפּ) אַזעלכע זינדיקע רייד...

באָבע:

יעדער נפש איז אַ נפש, אַ צער בעל־חיים.

בלימעלע:

(וויינט)

סופר:

אין אַזאַ שעה... דאַרף איינער דעם צווייטן טרייסטן...

שוחטקע:

אַ קעלט, עס שוידערט. (לייגט זיך. פויזע)

רב:

(הערט אויף צו זאָגן, זיפצט אָפּ, לייגט זיך אויף דער באַנק, אין דרויסן הערט זיך דער ווינט.)

שוחט:

(זעצט זיך לעבן ווייב און קינדער, איינגעבויגן אין צווייען)

צירעלע:

עס איז מיר קאַלט, און עס הונגערט מיך, איך וואָלט אַזוי גע־וואָלט עסן.

מרימל:

(האַלב נאַקעט און באָרוועס, שטיל) אַז דו וועסט מיר באָרגן אַ שטיקל דערעלע, וועל איך דיר באָרגן אַ שטיקעלע ברויט.

דודל:

ברויט, ברויט!

מרימל:

אויסגעברענט די קנויט, אויפגעגעסן ס'ברויט, מירצעשעם מאָרגן, וועט קומען און באָרגן, אַ חלה... דער טויט...

לייזערל:

(שטיל) ברויט, מאַמע, ברויט, עסן!

שוחטקע:

(דערצערנט) עס גראָז, וואָס וואַקסט דאָ אויף דער שוועל. עסן... ברויט... סמאָלע, נישט קיין ברויט, מיין אייגן פליש וואָלט איך אים געגעבן ...כ'בין שוין אַליין הויט און ביינער...

מרימל:

האָסט אַ בויך מיט הונגער, קענסט עסן די פינגער...

דודל:

רחלע! וואָס עסן אַנדערע קינדער? דאָרט אויף דער וועלט?

רחלע:

יענע קינדער, דאָרט, קאָנען עסן, וויפל זיי ווילן, קאָנען נאַשן...

מרימל:

קאָנען נאַשן... נאַשן, עסן המן־טאַשן...

צירעלע:

נאַ דיר (נעמט פון זיך אַראָפּ אַ שיכעלע און גיט איר פון זיך אַ שטיקל דערעלע צום איינהילן)

מרימל:

(גיט איר דאָס שטיקל ברויט פון בוזעם)

צירעלע:

(פּרובירט אָפּצובייסן) אַזוי האַרט. (גיט איר צוריק. מרימל טוט אַן דעם איינעם שוך, ביידע טוליען זיך אין צירעלעס טיכל.)

צירעלע:

אין דעם קעלער לויפן אַרום שאָטנס... איך האָב אַזוי מורא פאַר זיי... שלום!

שלום:

שלאָף, צירעלע, שלאָף, מרימל, שלאָפט! (גייט צו זיי צו, דעקט זיי צו.)

חזן:

אין זכות פון אייערע מאַמעס, זאָלט איר ניצול ווערן פון הונגער און נויט.

מרימל:

פון אַלע זכות אָבות... עסט מען פאַרשימלט ברויט...

חזן:

(לעשט אויס דאָס ליכט, מאַכט צו דעם ספר און ציט זיך אויס אויף דער ערד) דאָס לעצטע ליכט, אַ... שווער דאָ צו ליגן. טאָמער שענקט מיר גאָט אַ שלאָף... (אַ קליינע פויזע) טאָמער זוכט מען?...

שלום:

איך שלאָף נישט.

סופר:

איך הער יעדן שאָרך, צוגענומען די אויגן, געבליבן די אויערן...

(פויזע, שטיל, אַלע ליגן).

בלימעלע:

שלום, דו שלאָפסט נישט? די מאַמע שטייט פאַר די אויגן... (קוקט אויפן פאָטער) וואָס אונדז איז געשען... טאַטע! (שטיקט דאָס געוויין)

רב:

(הויבט אויף די אויגן צו בלימעלען)

השפילו שבו כי ירד
מראשותיכם עטרת תפארתכם:
זעצט אייך אַראָפּ נידעריק,
וואָרום גענידערט האָט אייער קאָפּצירונג,
אייער פּראַכטיקע קרוין.

סופר:

שטאַרקע דורות געווען, אַ הייליק לאַנד געהאַט... אַ בית־המקדש, אַלץ חרוב געוואָרן... דער ייד איז געבליבן. (פויזע) ווידער צעשטערט און פאַרברענט... און מיר לעבן... ווען מיר ווייטער לעבן, לא אלמן ישראל.

שלום:

דאָס האַרץ טוט ברומען...

מרימל:

(זינגט רעציטאַטיוו)

פאַרשטיינערט די ערד,
פאַרזשאַווערט די שווערד,
פאַרלוירן דאָס לאַנד,
געבליבן די וואַנט.

שלום:

מרימל, שטיל... (דערלאַנגט איר אַ בלעכל מיט אַ ביסל וואַסער)

מרימל:

(טרינקט, גייט צו נעענטער, דערזעט תפילין, נעמט צאַרט דאָס תפילין־זעקעלע אין דער האַנט און דריקט עס צו צום האַרץ)

אַ זעקעלע־תפילין — אַ תפילה!
אויף צרות אַ סגולה...
מיט גאָלדענע דרימען...
געהאַפטן דער סימן...

פאָרהאַנג

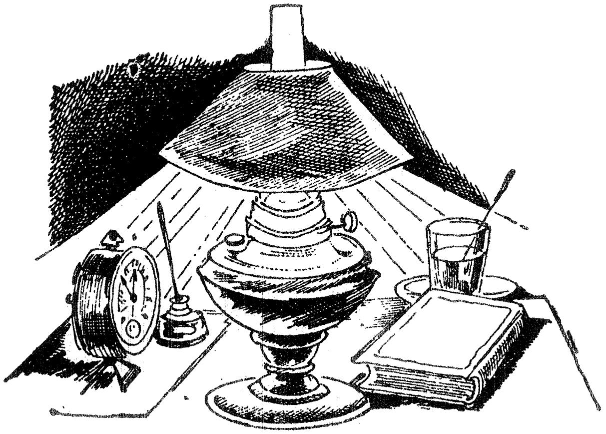

דאָס דריטע בילד:

קינדער רעדן צו גאָט

(אין קעלער)

מרימל:

(זיצט אויף דער ערד לעבן שלומען, שלום זיצט אויף אַ בענקל) ווען שלום רירט מיך אָן, דאַכט זיך מיר, אַז איך פאַל, פאַל אין אַ טאָל, אין די ליפּעלעך, דאָ, ווערט אַזוי הייס... שלום, דו קענסט דיינע הענט? אַזוי ווי סאַמעט, דער פינגער אַ „וו" און דער — אַ „למד". ציטרינעז, ארץ־ישראל אתרוגים! זיי שמעקן ווי שבת־אויבסט, ווי בשמים... ווי נעגעלעך. דאָ אין האַרץ זיצט אַ בין, און זשומשעט... הערסט, עס רוישן, עס שניידן זעגעלעך. פאַרוואָס ביסטו גראָ... ווי שטויב? די מאַמע מוז שוין זיין ווייס, ווייס ווי אַ טויב...

בלימעלע:

(צו שלומען) אַלץ ווערט מיר איינגעשרומפּן פון הונגער (שטילער) ווי אַ וואָרעם... עפּעס נאָגט מיך טאָג און נאַכט... (דערשראָקן) דו הערסט? (צו שלומען) איר הערט? וואָס איז דאָס?

שלום:

(שטייט אויף)

סופר:

שרעקט אייך נישט! (אַלע וועקן זיך)

אַלע:

זיינען דאָ? שטיל... שטיל... (הערן זיך איין)

סופר:

שרעקט אייך נישט. עס דאַכט זיך נאָר!...

מנחמל:

נישט־גוטע, טויטע גייען דאָ אַרום... מאַמע! טאַטע! וווּ איז מיין מאַמע? איך וויל מיין מאַמע!

שוחטקע:

ווער ווייסט פון איר געביין...

מנחמל:

(ווינקט שטיל)

שלום:

(גייט שטיל צו צום שוחטס ווייב) **אפשר האָט איר אַ ביסן ברויט? פאַר דער שוועסטער...**

שוחטקע:

אַ קריש ברויט, זאָל עס זיין פאַרן קינד. זאָל עס אויסגיין, האָ? פאַרמאַרעט ווערן...

שלום:

(ענטפערט נישט, פויזע)

מרימל:

בלימעלע איז ווייס, בלאַס... פונקט ווי אַ פאַרחלשטע כלה צו דער חופה... איך וואָלט אויך געוואָלט חלשן... (גנבעט אַרויס פון דער שוחטקע, פון אונטערן שטרוי, שטיקלעך אַלט ברויט און גיט בלימעלען, דערנאָך דעם סופר. בלימעלע נעמט עס פאַמעלעך, עסט, שלום שטייט לעבן איר)

סופר:

(כאַפּט דאָס ברויט) **ניין...** (גיט עס איר צוריק)

מרימל:

(גייט צו צו שלומען) **זעסט, זעסט, שלום, מיינע פינגער, יעדעס נעגעלע האָט אַ שוואַרץ פלעקעלע. דאָס זיינען זינד. גרויסע זינד!...** (גייט צוריק, זעצט זיך לעבן צירעלען).

צירעלע:

מרימל, איך האָב אויך גרויסע זינד. ווייסט? איך האָב אומגע־ברענגט אַ קליין פייגעלע, אַ שוועלבעלע. אַ קליין קראַנק פייגעלע, דינעטשקע פיסעלעך, פּיצינקע נעגעלעך און אויגעלעך ווי קרעלעכלעך. איך האָב עס געמאַטערט. (פויזע).

מרימל:

דאָס איז נישט געווען אַ שוואַלב. דאָס איז געווען די נשמה פון אַ קליין קינד.

צירעלע:

אפשר.

מרימל:

אפשר! אַ גוטער תירוץ, האָסט געשלייסטע פעדערן אין קאָפּ, קענסט נישט רעכענען. אפשר! אַ גוטער חשבון... (מרימל און צירעלע גייען צו צו דער באָבען)

צירעלע:

באָבע, פאַרוואָס זיצסטו אַזוי און רירסט דיך נישט?

באָבע:

פאַר שרעק, פאַרגליווערט געוואָרן.

מרימל:

(לאַכט)

מאַטעלע:

באָבע, דו וועסט קיינמאָל נישט קאָנען גיין? און אַז משיח וועט קומען?

קינדער:

(חזרן איבער) און אַז משיח וועט קומען?

מאַטעלע:

פאַרוואָס איז דאָס ברויט מיט שימל?

באָבע:

אין קעלער איז נאַס, דער באָבעס קלייד איז אויך שוין פאַרשימלט.

מרימל:

באָבע, דיר איז בעסער! קענסט נישט גיין, קענסט נישט לויפן, אָן דעם געטומל... וועסט דיר פאַרשפּאָרן... לאָז וואַקסן דער שימל... אויך אַ חסרון...

צירעלע:

(גייט צו) זיידעניו, דיינע שטיוול זיינען אויך פאַרגרינט...

סופר:

איך זע זיי נישט... איך פיל עס אין די ביינער. איך זע גאָרנישט. (רעשט קינדער לויפן צו צום סופר)

צירעלע:

זיידעניו, ביסט אפשר הונגעריק?

סופר:

הונגעריק? ניין...

צירעלע:

ביסט דורשטיק?

סופר:

דורשטיק? ניין...

צירעלע:

די פיס זיינען דיר שוין פאַרפרוירן געוואָרן? מיינע פיסעלעך זיינען שוין ווי שטיקער איז... זיידעניו, זאָג דו קאָנסט שוין מער קיין ספרי־תורה נישט שרייבן...

סופר:

אַ בלינדער סופר, יעדעס אות געדענק איך, נאָר זען וועל איך זיי שוין נישט.

צירעלע:

וואָס האָבן זיי מיט דיינע אויגן געטון?

מרימל:

דעם זיידנס אויגן... בלאָנדזשען אַרום... (פויזע) זוכען דעם סופר...

צירעלע:

בענקען נאָך די הייליקע אותיות פון דער תורה.

סופר:

בלינד...

מרימל:

ביסט גליך מיט אַלע. אַלע זיינען בלינד... איין בלינדער פירט דעם צווייטן.

צירעלע:

ווו אַהין, מרימל, ווו אַהין?

מרימל:

דער סוד איז דערין.

חזן:

אַ גיהנם... (הוסט) אַ טרונק!

שוחטקע:

עס איז שוין נישטאָ קיין וואַסער.

רחלע:

איך בין אַזוי דורשטיק, די צונג קלעפּט זיך מיר צום גומען.

צירעלע:

(פרייט זיך) **איך האָב אַן עצה! לאָמיר טרינקען טרערן... לאָמיר נעמען אַ בלעכל, און ווער עס וועט וויינען, וועט מען אים אונטערשטעלן דאָס בלעכעלע. וועט מען האָבן... צו טרינקען.**

רחלע:

נו, טאָ לאָמיר וויינען.

צירעלע:

נו, נו, טאָ לאָמיר זיך דערמאָנען אָן אַלע אונדזערע... (הויבט אָן צו ווינען)

רחלע:

נו, וויין, וויין, אַ סך, אַ סך, אַ סך וויין, אַ סך. געשווינד... (לויפט נאָכן בלעכל און שטעלט איר אונטער. צירעלע הערט ביסלעכווייז אויף צו וויינען, רחלע קוקט אַריין אין בלעכל.)

צירעלע:

(טוט אַ שלונג, לאָזט אַראָפּ דאָס בלעכל) **ביטער, איך וויל נישט.**

מרימל:

טרינק! ווער עס טרינקט אייגענע טרערן, וועט געהאָלפן ווערן!

(קינדער זאָגן נאָך)

און ווער עס טרינקט פרעמדע טרערן,
וועט פאַרשאָלטן ווערן...

מרימל:

טרינק וויין, טרינק, צירעלע, היינט איז שמחת־תורה!

צירעלע:

שמחת־תורה! מענער מיט גלעקעלעך... רויטע עפּעלעך... די ספר־תורה איז געווען אָנגעטון אין אַ בלאָ סאַמעט מענטעלע... מען האָט געגעבן די קינדער צו קושן די תורה... ווען מען וואָלט איצט געקאָנט אַ קוש טאָן די ספר־תורה, וואָלט עס אפשר געהאָלפן...

ברוכל:

(גייט צו צום חזן) **מרימל זאָגט, אַז היינט איז שמחת־תורה.**

חזן:

עס מישט זיך איר אין קעפּל. היינט איז דער ניינטער טאָג אין תשרי. יום־כיפור גייט.

ברוכל:

(צו די קינדער) **יום־כיפור.**

קינדער:

יום־כיפור, יום־כיפור!

צירעלע:

שלום! זינג ונתנה תוקף.

שלום:

(זינגט שטיל, אַלע קינדער זינגען שטיל מיט, דער חזן זינגט מיט, פֿאַרגעסט זיך און זינגט וואָס אַמאָל העכער און העכער, פֿאַלט אַריין אין עקס־טאַז, שפּעטער וואָס אַמאָל שוואַכער. זינגענדיק פֿאַלט ער שטיל אויף דער ערד. די ערשטע באַמערקט עס מרימל, לויפֿט צו, די איבעריקע קינדער אַ חוץ צירעלען טוען נאָך.)

מרימל:

זיידעניו, האָסט זיך דערשראָקן, האַ? (בויגט זיך צו אים אַראָפּ און הערט זיך צו, לויפֿט צו צו צירעלען) **צירעלע קום, וועסט זען ווי מען שטאַרבט.**

צירעלע:

כ'האָב מורא, מרימל, לאָז מיך! שלום, זע, ר' ישראל... (אַלע לויפֿן צו צום חזן).

שלום:

וואָס איז אייך? ענטפֿערט!

חזן:

יידן, איך שטאַרב... וואָס זאָל איך דאָרט זאָגן?... (שטאַרבט)

שוחטקע:

ער לעבט שוין נישט...

רב:

(גייט צו צום מת, אַלע טרעטן אָפּ, קוקט אים לאַנג אָן, זאָגט) **ברוך דיין אמת...** (זאָגט שטיל ווייטער פֿאַר זיך. דער שוחט נעמט זיין טלית און דעקט צו דעם טויטן. שוחטקע צינדט אָן אַ ליכט).

צירעלע:

(גייט צו צום טויטן) **ר' ישראל, זאָגט גאָט, אַז ביי אונדז איז פֿינצטער און קאַלט, ווען וועט מען שוין אַרויסגיין? פֿאַרצייל זיידעניו, פֿאַר־צייל אַלץ.** (בלייבט שטיין איבערן מת).

לייזערל:

(גייט צו נעענטער) **זאָג אויף יענער וועלט, אַז דער טאַטע האָט שוין נישט קיין כוח, אַז דער מאַמען קלאַפּט טאָג און נאַכט דאָס האַרץ, אַז משהלע איז שטום געוואָרן פֿאַר שרעק, און דאָס קליינע קינד איז שוין אויך נישטאָ...** (בלייבט).

רחלע:

(גייט צו און בויגט זיך צו צום מת) אַז מען איז תמיד הונגעריק און דורשטיק, אַז עס איז נישטאָ קיין ברויט, און עס איז נישטאָ קיין וואַסער. (בלייבט)

מנחמל:

זאָג דעם רבונו של עולם, אַז איך בין געבליבן איינער אַליין. דעם טאַטן און די מאַמען האָט מען אַוועקגעפירט, איך ווייס נישט וואוהין. זאָג דער מאַמעליו, אַז זי האָט מיך אָפּגענאַרט, זי האָט געזאָגט: מנחמל, זיי שטיל, בעט גאָט, איך קום באַלד צוריק, און איז שוין מער נישט צוריק געקומען...

מרימל:

(בסוד) שוטה, נאַר, מען האָט זי פאַרברענט...

מנחמל:

כ'ווייס, אָבער זאָל זי צוריק קומען, זאָל זי מיך נישט איבערלאָזן אַליין...

ברוכל:

(לויפט צו און זאָגט געשווינד) לאָז גאָט מיר שיקן אַ זעמעלע...
(לויפט צוריק)

צירעלע:

געדענק, זיידעניו, זאָג אים, אַז בלימעלע איז שוין גראָ געוואָרן, אַז זי בענקט נאָך דער מאַמען... און... ווייגט, טאָמער זעסטו די מאַמען זאָלסטו איר גאָרנישט זאָגן, זאָלסט זי נישט מצער זיין.

מרימל:

(זעצט זיך לעבן מת, רעדט שטאַרק) זאָלסט נישט פאַרגעסן צו גריסן דעם טאַטן, די מאַמען, אמן. און אים זאָג, איך מרימל שיק אים אַן עצה... אַלע, אַלע יידן צוזאַמענצוקלייבן, שוואַרצע טעג, צעהאַקטע שויבן. אויב אַזוי, זאָל ער אַלע נעמען דאָרט אַהין... אַ גלייכער וועג... מרימל דעם דיינס פרעגט... איז דער תירוץ... אַ פאַרזשאַווערטע זעג. אָמר אביי, האָב איך, מרימל אַ טענה, אַז מען נעמט צו אַ מאַמע, פאַרוואָס נישט יענע, נאָר דווקא מיינע. און גיב טאַקע דעם רבונו של עולם צו פאַרשטיין... איך בין אַ גולם — איך בין אַ שטיין...

שווחטקע:

טאַטע געטרייער, האָסט קיין רחמנות נישט, מיט אַ מת אין איינעם...(אין דעם הערט מען שיסן, אַ געוויש און אַ געפילדער, טופּען פון פיס, געשרייען, אין קעלער אַ מרה־שחורה און אַ שרעק)

סופר:

זיינען דאָ... (אַלע טויט איבערגעשראָקן, אַלע כאַפּן זיך אויף)

שוחטקע:

לאָמיר אַנטלויפן!

שטימען:

ווו אַהין? ווו אַהין?

בלימעלע:

ווו אַהין? ווו אַהין?

צירעלע:

כ׳האָב מורא.

מרימל:

אַ חתונה.

שלום:

קומט, קומט! (העלפט צוזאַמענעמען זאַכן, וויל זיי אַרויספירן)

שוחטקע:

גרויסער גאָט! געשווינד, לעשט אויס דאָס ליכט ביים טויטן... (לויפט צו און לעשט עס אויס)

באָבע:

(רופט) קינדער! מיט די קינדער וואָס וועט זיין?

קינדער:

באָבע, באָבע!

סופר:

(בלאָנדזשעט אַרום מיט אויסגעשטרעקטע הענט, רופט) צירעלע, מרימל! דערלאַנגט... אַ הענטל, פירט איך אַרויס... כ׳זע גאָרנישט...

מרימל:

(פירט אים אַרויס, קומט באַלד צוריק)

קינדער:

באָבע, באָבע!

באָבע:

קינדער! (ווערט ווי פאַרשטיינערט)

מאָטעלע:

וואָס וועט מיט אונדז זיין, מרימל?

מרימל:

שעפּעלעך, ציגעלעך, קלייניטשקע הינדעלעך, און אַ ברכה, מיט אַ ברכה, אַלע וועט מען שעכטן.

מאָטעלע:

זאָג, מיט אַ חלף?!

מרימל:

אַ חלף איז כשר, אַ האַק איז טרפה (נעמט צו דאָס לאַמטערל, צו די קינדער) **קומט, איך וועל אייך פירן... צו כותל מערבי שפּאַצירן.** (קוקט זיך איין אין דעם לאַמטערל) **נאָך איין פונק איז געבליבן** (גייט צו צום מת) **ר׳ ישראל שטייט אויף, שטייט אויף! ביי אונדז אין שטעטל האָט מען מתים פון די קברים געשלעפּט. די טויטע יידן זאָלן נאָך אַמאָל שטאַרבן... זיידע שטייט אויף! ר׳ ישראל, שטייט אויף! שטייט אויף!**

אַלע קינדער צוזאַמען:

שטייט אויף, ר׳ ישראל, שטייט אויף!

(יעדער נעמט צונויף זיינע זאַכן אין געאייל. מען הערט ווידער די פרעמדע, שווערע טריט, עס הערט זיך האַקן שויבן, טירן, אַלע לויפן אין אַ ווינקל צו דער וואַנט, וו ס׳איז טונקל. פרעסן זיך צוזאַמען, איינער קלאַמערט זיך אָן אַנדערן. דער סופר מיט אויסגעשטרעקטע הענט, אַלע שווייגן.)

פּאָרהאַנג

דאָס פערטע בילד:

מוראַשקעס איז בעסער . . .

צייט: אַ פּאָר חדשים שפּעטער... אַן אַנדער שטעטל. אַ קעלער־שטוב, אַ סלופּ אין מיטן און צוויי סלופּעס פון ביידע זייטן שפּאַרן אונטער דעם פּאַרויכערטן באַלקן. אַ פענצטערל פאַרשטאָפּט מיט שמאַטעס, פאַרשטעלט, אַ קליינע הילצערנע טיר. ביי די ווענט בענק, אויף זיי געלעגערס, אַ פּאָר אויסגע־לייגטע ברעטער אויף דער ערד. עס הענגט אַן אָנגעצונדן לעמפּל. אין ווינקל ברענט אַ ליכט אין אַ לייכטער. עס שטייען באַזונדער צוויי דינע ליכטלעך — פרייטיק צו נאַכט. אומעטום זעק, פּעק און קלומעקלעך מיט זאַכן. קוישלעך, קעסטלעך, שנורן, קריגלעך, שעפּלעך, פלעשער, שיך, מלבושים. אויף די בענק־לעך לעבן די מענער ליגן טליתים, סידורים, ספרים.

צירעלע זיצט אויף דער ערד אויף אַ טוך נעבן מרימלען. מרימל זיצט אָנגעלענט אַן מיטל־סלופּ, באַלויכטן פון דעם ליכט. אָנגעטאָן אין אַ ווייס העמד מיט לאַנגע אַרבל. אַ רויט, קורץ, ברייט קליידל. אויף די לענדן אַ חסי־דיש שוואַרץ גאַרטל, אויפן האַרץ, אָנגעהאָנגען אַ מזוזה. באַרוועסע פיס.

מאַטעלע, ברוכל, לייזערל און רחלע זיצן צוזאַמען ביי דער וואַנט אויף די זאַכן. די יינגלעך זיינען אָנגעטאָן אין קאַפּאָטקעלעך, טייל אין העמדלעך מיט ארבע־כנפותלעך, טייל אין היטלעך, אַנדערע אין קאַפּעלעך.

בלימעלע זיצט איינגעבויגן אויף אַ באַנק. די שוחטקע ליגט קעגנאיבער אויף דער ערד אויף די ברעטער, אונטערן קאָפּ אונטערגעלייגט שמאַטעס.

אויף דער רעכטער זייט זיצט די באָבע אָנגעשפּאַרט אויף אַ סלופּ. אויף דער לינקער זייט, ביים סלופּ, זיצט דער סופר.

ביי דער הינטערוואַנט, אויף אַ בענקל זיצט דער רב, פאַר אים אַ קליין טישל, אויפן טישל — אַ ספר און לייכטערס מיט ברענענדיקע ליכט. דערלעבן זיצט דער שוחט און שלום, זיי דאַווענען שטיל.

אין דער מיט, אויף אַ קאַסטן, ליגט דאָס קראַנקע קינד דודל.

מאָטעלע:

עס הונגערט מיך... עסן... עסן...

צירעלע:

טרינקען... וואַסער... ברויט, אַ פּיצל, אַ פּיצעלע...

ברוכל:

אַ קרישל... כאָטש אַ קרישקעלע וויל איך...

צירעלע:

(צו זיך) ס׳מוז בלייבן פּאַר מיין שוועסטער בלימעלע, זי איז קראַנק... זי וועט האָבן אַ קינד...

לייזערל:

אוי, עסן... עסן.

מרימל:

עס אותיות, חיתן, טיתן...

רחלע:

כ׳האָב אַן עצה, לאָמיר אויסטראַכטן עסן, גוט? אַזוי אומישנע, מען קאָן אַלץ האָבן... לאָז זיך אונדז דאַכטן...

ברוכל:

עס וועט העלפן?

רחלע:

אַוודאי, ברוכל, מען וועט ווערן זאַט... אַביסל זאַט... (מאַכט זיך עסן) איך עס יעצט אַ פּלעצעלע מיט מאָן...

ברוכל:

אויף אַ רעכטן אמת? (האַלב וויינענדיק)

רחלע:

דאַוון, בעט גאָט, וועט ער אונדז צושיקן.

צירעלע:

(צו מרימלען) זאָג, ס׳איז אמת, וואָס דו האָסט געזאָגט? אַז גאָט דאַוונט קיינמאָל נישט?

מרימל:

אַוודאי, צו וועמען? ווער איז גאָטס גאָט?

צירעלע:

און ווער האָט באַשאַפן גאָט?

מרימל:

גולם — נאַר ... גאָט.

צירעלע:

זיך אַליין באַשאַפן? ... ווי זעט אויס, גאָט? ...

מרימל:

ס'איז אַ סוד ... אַ סוד ...

לייזערל:

מרימל, משוגענע, זי איז צעמישט.

ברוכל:

(גייט צו צו דער באָבען) באָבע, זאָג, ס'איז אמת, וואָס מרימל זאָגט? אַז מיט הונגער קויפט מען אָפּ די עבֿרות? אַז טרערן קאָנען אָפּמעקן זינד? זאָג באָבע, איך האָב אַ סך זינד? איך ווייס נישט? (בסוד צו דער באָבען) איך האָב אַ פּעדערל פון אַ פויגעלע, כ'האָב אַ קליינטשיק פודעלע, מענטשעלעך, איך האָב דאָס אַלץ געפונען דאָ אין קעלער, איך האָב דאָס אַלץ באַהאַלטן, אַז קיינער זאָל נישט זען, מען זאָל עס מיר נישט צונעמען. (פּויזע) דאָס איז אַ זינד? באָבע? יאָ, אַ זינד? זאָג?

באָבע:

ניין ... דו האָסט שוין אָפּגעקויפט ... תשובה געטון ...

צירעלע:

מרימל, ווילסט עסן איך ווייס ... וואָס האָסטו זיך ווידער פאַרטראַכט?

מרימל:

צי קאָן אַ לייב אַ ביס טון אַ פליג? (קינדער לאַכן)

צירעלע:

אַלץ איז ביי דיר פאַרקערט, אַ פליג קאָן אַ ביס טון אַ לייב. ווען זאַמד וואָלט געווען בלאָ, וואָלט געווען שענער, אמת?

רחלע:

און ווען די וואָלקנס וואָלטן אַראָפּגעפאַלן, וואָלט מען געזען, וואָס עס טוט זיך אין הימל, אמת?

מרימל:

איך ווייס! אַלע טויטע קינדער און אַלע טויטע יידן, קוקן צו אונדז אַראָפּ, און רעדן ...

צירעלע:

און מיר הערן זיי נישט.

מרימל:

די גאַנצע וועלט הערט נישט... זי איז טויב.

מנחמל:

(גייט צו ווייסט, אונדזער קעצעלעס באָבעשי (קינדער לאַכן) איז פאַרלוירן געגאַנגען אין דעם געטומל, מען האָט עס צעטראָטן, דאָס קיזשעלע האָט געגעסן פּאַפּיר. גלויבסט מיר נישט? פון הונגער... איך האָב אויך געגעסן פּאַפּיר.

רחלע:

(שטיל, צו צירעלען) דעם שוחטס ווייב, ווען זי איז בייז זאָגט זי, איך האָב גאָרנישט פאַרן קינד, כ'וועל אים געבן סמאָלע, און, אַז זי וויינט, זאָגט זי, צו וואָס דאַרף מען האָבן קינדער, אַז עס קומען גזלנים, און שעכטן זיי אויס. ס'איז נישט קיין וועלט, זאָגט זי, ס'איז אַ וויסטער וואַלד.

מנחמל:

האָסט שוין געגעסן אַמאָל סמאָלע?

רחלע:

ניין!

צירעלע:

און ליים? געדענקסט, ווען מען האָט אונדז געטריבן, האָב איך גע־געסן בלאָטע און גראָז און האָלץ!

רחלע:

מען ווערט קראַנק, איך האָב געטרונקען וואַסער פון אַ זומפּ, דאָרט זיינען געלעגן טויטע פערד, בין איך קראַנק געוואָרן... וואָס דעמאָלט איז גע־ווען... אוי! עס זאָל שוין קיינמאָל אַזוי נישט זיין. זיי האָבן געזוכט יידן, ס'קינד האָט געוויינט, האָט מען עס פאַרשטופּט ס'מיילכל מיט אַ שמאַטע, די מאַמע האָט געשריגן, עס וועט זיך דערשטיקן... מען האָט זיך אַלע געמוזט מאַכן פאַר טויטע, זיי זיינען צוגעלאָפן און מיך האָבן זיי געטראָטן מיט די שטיוול. משהלען, דעם שכנס יינגעלע, האָבן זיי געקאָפּעט מיט די פיס, געפרוווט צי ער לעבט, און די קליינע פייגעלע, ווייסט, די פון די לאָנקעס, האָט איינער דורכגעשטאָכן ס'בייכעלע און שפּעטער זיינען זיי אַוועקגעריטן אויף די פערד, האָבן זיך גע־זונגען און געלאַכט... דערנאָך איז געוואָרן שטיל. עס האָט שוין אָנגעהויבן צו טאָגן. מיין ברודערל שלמהלע, מיט דער שמאַטע אין מיילעכל, האָט שוין נישט געלעבט... און פייגעלע איז אויך געשטאָרבן... אין וואַלד האָבן די פייגל אַזוי שיין געזונגען, און דאָס טייכל דערלעבן האָט געראַשט, און אַפילו די פליגן האָבן געזשוזשעט אַרום אונדז... נאָר מיר, האָבן געמוזט זיין שטיל, און שווייגן ווי טויטע...

צירעלע:

(זיפצט אָפּ) מוראַשקעס איז בעסער פון אונדז, זיי דאַרפן זיך נישט אויסבאַהאַלטן, דאַרפן זיך נישט אַרומוואַלגערן(פאַרטראַכט זיך, צו בלימעלען) בלימעלע, פאַרוואָס נעמט מען צו די יידן ס'לעבן? (בלימעלע שווייגט)

סופר:

נישטאָ קיין ענטפער, נישטאָ קיין ענטפער...

מרימל:

די ערד ענטפערט נישט, דער הימל ענטפערט אויך נישט...

צירעלע:

(צו מרימלען האַלב־וויינענדיק, זייער שטיל) פאַרוואָס הרגעט מען יידן? מרימל, זאָג... ווען וועט מען אונדז אויך הרגענען... הייגט...?

מרימל:

ניין...

צירעלע:

הייגט וועט מען אונדז נאָך נישט הרגענען?...

מרימל:

ניין... הייגט נישט...

צירעלע:

(מיט פרייד, רואיקער) אַבי נישט הייגט... כ'האָב אַזוי מורא צו שטאַרבן... די גרויסע האָבן אויך מורא פאַרן טויט... (וויינט שטיל)

בלימעלע:

(דערהערט עפּעס) דאַכט זיך, אַז צירעלע וויינט... (רופט זי) צירעלע, זיס קינד... קום אַהער... פאַרוואָס וויינסטו?...

צירעלע:

(גייט צו) ניין... איך וויין נישט... בלימעלע,.. איך וויין נישט...

בלימעלע:

(טוליעט צירעלען צו זיך, ווישט איר מיט דער פאַטשיילע אָפּ די טרערן) אָרעם טייבעלע... מיין איינציק שוועסטערל... האַרץ מיינס... וויין נישט... וויין נישט...

צירעלע:

ווייסט בלימעלע, עס האָט זיך מיר געחלומט אונדזער מאַמעלו, זי האָט געהאַלטן אין די הענט די זילבערנע לייכטער, אונדזערע לייכטער, די וואָס זיינען געבליבן... (פאַרטראַכט זיך) פאַרוואָס איז די מאַמע נישט געוועזן פון זילבער?... וואָלט זי אפשר אויך געבליבן... (בלימעלע שווייגט, ענטפערט נישט)

שוחטקע:

שלאָפֿן... שלאָפֿן...

מרימל:

(שטייט אויף) שוחטס ווייב... אַז דו שלאָפֿסט שעלטסטו נישט?... תמיד שלאָפֿן... און, אַז דו וועסט זיך אויפוועקן, וועסטו שוין זיין אַ טויטע...

צירעלע:

(לויפֿט צו צום רב, זאָגט שטיל) טאַטע, מיר חלומט זיך תמיד די מאַמע, אין חלום שטייען אויפֿן טיש בעכערלעך, מיט ווייַן, אַזוי ווי אַמאָל אין דער היים. דאָס רויטע סאַמעטענע טישטעכל און צוויי ווייסע חלות...

מרימל:

(גייט צו צום רב) אין חלום פֿליט מיין טאַטנס טלית... זיינע תפֿילין און זיין מוציא־ מעסער. די שול איז פֿאַרמאַכט, עס הענגען דאָרט שלעסער, אָנ־ געצונדענע הבדלות פֿליען הויך... ס'טוט מיר ווי דער קאָפּ... עס דרייט זיך מיר דער מוח... (פֿאַרטראַכט זיך) צי קען פֿון אַ טלית... ווערן צוויי חלות?...

שוחטקע:

רעדט דבורים... מען קאָן זי נישט פֿאַרשטיין...

מרימל:

אויב דו קענסט נישט פֿאַרשטיין, מאַך אַ ברכה און זאָג אָמן!...

בלימעלע:

(מיט שוידער פֿאַרוואַרפֿט דעם קאָפּ) אַ האָגל... אַ מבול!...

שוחטקע:

און די וועלט שוויגט, שוויגט... און דער רבונו של עולם... שוויגט...

סופֿר:

(פֿויזע) ועל בית יהודה אפקח את עיני, און אויף דעם הויז פֿון יהודה וועל איך האַלטן אָפֿן מיינע אויגן, אַזוי האָט דער אויבערשטער געזאָגט צו אונ־ דזערע נביאים. ס'וועט נאָך קומען דער טאָג דער גערעכטער...

שוחטקע:

(שטייט אויף, גייט אומרויִק צו צו דעם פֿאַרשטעלטן פֿענצטערל, שטעלט זיך אָפּ, קוקט אַרויס דורך אַ שפּאַרע, זאָגט שטיל) שטיל, מען יאָגט עמעצן... (אַ געשריי פֿון דערווייטנס) מען שרייט... (אַלע ווערן אומרויִק. פֿויזע, מען הערט אַ שאָס) שטיל געוואָרן... דערשאָסן... נאָך אַלעם... נאָך אַלעם... (גלייכט זיך אויס, צעשפּרייט די הענט) פֿאַרוואָס איז אַזוי שטיל, ווען מען פֿייניקט אונדז?!... פֿאַרוואָס איז אַזוי שטיל, ווען מען קוילעט אונדז?!...

פֿ אָ ר ה אַ נ ג

דאָס פינפטע בילד:

דודלס שטאַרבן

קעלער־שטוב — אין אַן אַנדער שטעטל

בלימעלע:

(דערשראָקן) ש־ש־ש שטיל... עפּעס רירט זיך, דאַכט זיך אַ שאָטן רוקט זיך... דאָרט (הויבט זיך אויף, לויפט צו צום צווייטן קעלער) מען זעט נישט... ס'איז פינצטער...

שלום:

(גייט צו, קוקט זיך צו, גייט אַרויס, קומט באַלד צוריק) נישטאָ, נישטאָ קיינער...

בלימעלע:

עס וועלן אויסגיין די לעצטע ליכט, וועלן מיר בלייבן אין דער פינצטער. דרויסן איז טאָג, דרויסן איז ליכטיק...

סופר:

ככה אמר רב אשי... גאָט איז מיט די אָרעמע, און מיט די עלנטע...

באָבע:

מען הערט אַלץ נישט, דעם שופר של משיח.

סופר:

אַזוי איז באַשערט...

מרימל:

אַ קבר די ערד...

בלימעלע:

(הערט זיך צו) שווייגט... ווידער אַ שאָרך... ווער איז עס?

שלום:

(גייט צו צו בלימעלען) קיינער נישט... קיינער נישט...

42234

סופר:

מסתמא די קינדער פון צווייטן קעלער... ס'איז דער פחד פאַרבליבן.

בלימעלע:

אייביק פחד, אייביק שרעק... אַ קינד נאָך האָב איך טאָג און נאַכט מורא געהאַט. שטענדיק געלעבט אין שרעק, פאַר יעדן פון זיי זיך גע־שראָקן. איך האָב געציטערט פאַרן וועכטער, געשראָקן זיך פאַר אַ זעלנער... אַ זעלנער האָט אַ שווערד, דאָס האַרץ האָט געקלאַפּט... אַממייסנסטן האָב איך מורא געהאַט פאַר אַ שייגעץ. יעדער שייגעץ אין געסל קאָן אין מיר וואַרפן שטיינער, און איך האָב נישט געוווסט פאַרוואָס? פון קינדוויז אויף אייבייק פחד, אייביק שרעק...

סופר:

אין די אויגן נאַכט... אַלץ איז שוואַרץ... (שטרעקט אויס די האַנט).

צירעלע:

זיידעניו, ווילסט עפּעס? פירן דיך?

סופר:

צירעלע, מלאכל, איך געדענק דיך (גלעט זי) גאָלדן קעפּל, ביסט ליכ־טיק אַלץ אַרום דיר לייכט. איך געדענק אייך קינדערלעך, איך געדענק די זון.. דער זיידע וואָלט געוואָלט ווידער זיינע אויגן האָבן כאָטש אויף איין רגע... רפאני יהוה וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה: הייל מיך, גאָט, איך זאָל געהיילט ווערן, העלף מיר, גאָט, איך זאָל געהאָלפן ווערן.

בלימעלע:

שטיל — כ'הער טריט! — עמעצער גייט... ש־ש־ש! (קינדער לויפן צו צו דער פאַרשטעלטער טיר, הערן זיך צו)

שוחטקע:

די קינדער רעשן... צוליב זיי ציטערט מען נאָך מער...

באָבע:

דער אויבערשטער היט אונדז... (פויזע)

לייזערל:

(די שוחטקע זיצט און שיילט פון אַ שמאַטע אין אַן ערדן־טעפּל אַ פּאָר קאַרטאָפל) מאַמע, גיב מיר אַ שאָלעכצל פון די קאַרטאָפל.

שוחטקע:

ס'מוז בלייבן, מען וועט עס נאָך קאָכן... ס'איז נאָך דאָ אַ קריש האָלץ.

לייזערל:

נו, טאָ גיב מיר די פאַרפרוירענע.

שוחטקע:

צו וואָס?

לייזערל:

ווען איך וועל זיין שטאַרק הונגעריק...

שוחטקע:

מען דאַרף נישט, וועסט קראַנק ווערן.

לייזערל:

טאָ גיב מיר די קאַרטאָפל, די ווערעמדיקע.

שוחטקע:

אַז מען וועט נישט האָבן וועט מען עסן מיט ווערים ביז מען וועט אַזוי... אויסגיין.

לייזערל:

אַז מען שטאַרבט איז דאָך בעסער... דאַרף מען דאָך נישט געבן צו עסן... נישט אמת, מאַמע?

רחלע:

(קומט צוריק פון דער טיר) ס'איז שטיל... אין גאַנצן שטיל...

שוחטקע:

קינדער, גייט, גייט אַהין... אין ווינקל אַריין... שפּילט זיך... נאָר שטיל... (קינדער גייען אויף די שפּיץ פינגער אין ווינקל אַריין).

קינדער:

לאָמיר זיך שפּילן אין אַ שפּיל...

מרימל:

אַ שפּיל... אַ שפּיל... דער טייוול דרייט די מיל...

לייזערל:

(שטיל) לאָמיר זיך בעסער דערציילן מעשיות פון רביים... פון גוטע יידן...

מנחמל:

(גרויסט זיך) פון אַלעקסאַנדרער רבין, זכרונו לברכה, ווייסטו? און פון גערער רבין ווייסטו?

לייזערל:

אַוודאי ווייס איך, פון אַלע רביים ווייס איך... פון ווילנער גאון ווייסטו? מיין טאַטע שטאַמט פון ווילנע.

מאַטעלע:

מיין באַבעשי, וואָס איז געליימט, האָבן געבענטשט אפשר הונ־דערט רביים...

מרימל:

פון הונדערט רביים — געוואָרן אַ ליים!...

לייזערל:

דעם אשמינער רבין האָט איר אַמאָל געזען?... איך האָב אים געזען מיט מיינע אייגענע אויגן! ער איז אַ צדיק! גאַנצע טעג פּאַסט ער, און שלאָפט אויף אַ האַרטער באַנק. ביים טיש זיצט ער נאָר מיט אָרעמע לייט, מיט קראַנקע און מיט קאַליקעס. און יום־טוב זיצט ער מיט בלויזיטשקע יתומים, אַנדערע זיינען עס ניט זוכה, אַפילו דער גרעסטער גביר, איז ניט זוכה צו זיצן מיטן רבין ביי איין טיש, ווייסטו, ווייל אין גן־עדן זיצן די צדי־קים אַרום דעם כסא־הכבוד, אָבער די אָרעמע, זיצן נאָך נעענטער ווי די צדיקים, זיי זיצן אין ערשטן סדר.

מרימל:

אַוודאי... דאָ אָפּגעקומען ס׳חיבוט־הקבר...

לייזערל:

פאַרשטייסט? יידן ברענגען אים גאַנצע זעק מיט מעל, דער רבי הייסט באַקן חלות אויף שבת, און עס קומען אורחים פון אַלע שטעט און דער־פער, עסן זיך אָן אויף אַ גאַנץ יאָר, ווייל אין די חלות פון אשמינער רבין ליגט אַ ברכה, אַז מען איז מער ניט הונגעריק. פאַרשטייסט?

מנחמל:

אַוודאי פאַרשטיי איך.

מרימל:

אַוודאי, אַז מען פאַסט איז מען ניט הונגעריק...

מנחמל:

מיין זיידעס זיידע, איז געווען אַ קאָצקער חסיד, און דער קאָצקער רבי איז געווען דער גרעסטער רבי, קיין מענטש האָט נישט געהערט זיין קול, ער האָט געשוויגן און נישט גערעדט קיין איין וואָרט, גאַנצע אַכצן יאָר, פאַר־שטייסט?

לייזערל:

הם... און ווו איז ער איצט?

מנחמל:

ווער ווייסט? ס׳איז מלחמה. הם... ווען מען זאָל קאָנען צו אים פאָרן און אים אַלץ דערציילן, וואָלט ער אפשר אַזוי געמאַכט, אַז עס זאָל שוין נישט זיין מער קיין מלחמה.

רחלע:

שוין, גענוג... לאָמיר זיך בעסער שפּילן... איך וועל זיין אַ יתומה... אַנ׳אָרעם קינד... איך וועל קומען נאָך אַ שטיקל ברויט, און עטץ וועט זיין גבירים... און עטץ וועט אויף מיר שרייען... און מיך אַרויסוואַרפן.

צירעלע:

ניין... איך וויל זיין אַ יתומה, אַנ׳אָרעם קינד... איך!

רחלע:

דו האָסט דאָך נאָך אַ שוועסטער, (טאָן ענדערונג, טרויעריק) און איך האָב שוין נישט... דו האָסט נאָך אַ טאַטן און איך — נישט... דו האָסט אַ ברודער... איך האָב קיינעם נישט... איך בין אויף אַ רעכטן אמת אַ יתומה.

מרימל:

ביסט אַ יתומה... וועסט זיין אַ שמש ביי פרעמדע מאַמעס...

צירעלע:

מיר האָט גאָט צוגענומען מיין מאַמעליו... זיי האָבן...

רחלע:

אָבער מיר האָט גאָט צוגענומען אַלע... אַליטשקע...

צירעלע:

ווייסט, אַז מיין ברודער שלום איז אַ למדן... ער האָט סמיכות...

מרימל:

יחוס... סמיכות... לוחות... און — רציחות...

צירעלע:

נו איז וואָס...

מרימל:

האָסט אַ הויקער אויף דער נאָז... (לאַכט)

רחלע:

מרימל, הער אויף, רעד נישט פון וועג... טאָ לאָמיר זיך שפּילן אין אַ מאַרק... וועט מען האָבן גוטע זאַכן...

קינדער:

יאָ, יאָ... גוט, גוט...

רחלע:

(שטעלט אַ בענקל פאַר זיך, וואָס דאַרף כלומרשט דינען פאַר אַ טישל מיט עסנוואַרג, שטעלט צירעלען אַוועק ביים בענקל ווי אַ סוחרטע, אויפן טישל ליגן כלומרשט: פליש, עופות און געבעקס, און ווענדט זיך צו צירעלען) **גיבן זי מיר יענטעלע יויכן־פלייש... בריסט און בראָטן... גענדזענע לע־בערלעך, און צוויי הינדעלעך... ס'שאַדט נישט... איך בין רייך... כ'האָב געלט... כ'קאָן באַצאָלן...**

ברוכל:

(גייט צו) **גיבן זי מיר, זעמעלעך... מיט פוטער... בייגעלעך, קיכעלעך... און מאַקאַראָנדלעך... כ'האָב אַ סך געלט...**

צירעלע:

איצט איך רחלע... איך, איך... איך וועל זיין אָן אָרעמע מאַמע... און בעטן פאַר די קינדער... וואַרטס (נעמט פון דער נאָרע אַ טוך, אַ שמאַטע, וויקלט זיך אַרום, מאַכט זיך פאַר אַן אָרעמע) **גיט עפּעס פאַר די פּיצעלעך... גיטס עפּעס פאַר די ברעקעלעך...** (גייט צו נאָענט צום טישל)

רחלע־סוחרטע:

אַ גאַנצן טאָג, אָרעמע לייט... אַן אמתע פּלאָג, אַן אָפּ־קומעניש... רבונו של עולם... פון וואַנען נעמט זיך דאָס אַזויפיל...

קונהטע:

(אַ מיידל פון שטעטל, זייער אָרעם אָנגעטאָן, ווייזט אָן אויף זיך) **איך בין אויסגעפּוצט... עטץ זעט... איך טראָג אַ זיידן קלייד, עטץ זעט... אַ הוט מיט פעדערן... אַ סאַמעטענעם מאַנטל... און אַ בייטעלע, מיט אַ גאָלדן קייטעלע, אויף דער האַנט...** (מאַכט נאָך) **אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן... כ'עקל מיך... איך מיאוס מיך...**

צירעלע־אָרעמע:

(גייט אַרום, בעט) **גיט פאַר די קליינע קינדערלעך...**

רחלע־סוחרטע:

(דרייט אַוועק דעם קאָפּ) **גייט, גייט געזונטערהייט... נישטאָ וואָס צו געבן... גאָט וועט איך צושיקן...**

צירעלע־אָרעמע:

גיט פאַר די יתומימלעך...

קונהטע:

ווי ווערט מען זיי פּטור, טאַטע געטרייער... (טרעט אָפּ, צירעלע גייט אַוועק).

מרימל:

האָסט מיט אים אַ ויכוח... טו אויס די שיך...

רחלע־סוחרטע:

מענטשן טייערע... לאָמיר זיך נאָר אַרומקוקן... זי האָט עפּעס צוגענומען הינטער דער פּאַטשיילע... אפשר טאַקע אַ ברויט... יאָ, אַ ברויט... קינדער, יאָגט איר נאָך...

קונהטע:

מען דאַרף אָנזאָגן קינדס־קינדער... מען טאָר זיי נישט אַריינלאָזן, די אָרעמע לייט, איבער דער שוועל...

מרימל:

טאַקע אַ קשיא וכדומה למשל... געגנבעט אַ ברויט... קומט איר תפיסה... די קינדער דער טויט...

קונהטע:

נישט זינדיקן זאָל איך מיט די רייד... געבן זיי מיר, מלכהלע, אַ פונט געציקערטע מאַנדעלעך... ס׳האָט זיך מיר פאַרגלוסט... און צוויי פונט האָניק־קיכעלעך... מיינע קינדער האָבן עס זייער ליב... האָניק־קיכעלעך...

רחלע־סוחרטע:

מהיכא־תיתי... זיי צעגייען אין מויל... עסט געזונטערהייט... אַן אָרעמאַן נישט... און אַ גביר אויך נישט?

קונהטע:

אַוודאי... פון גאָטס גאָב דאַרף מען געניסן...

רחלע־סוחרטע:

(דערלאַנגט כלומרשט די געקויפטע סחורה)

מרימל:

לאָקשן בוידעם, עסן קודם...

שוחטקע:

איר הערט ווי זיי פּלאַפּלען... די קינדער... פאַרגעסן... (צו די קינדער) נו, געגוג, זאָל זיין שטיל... (קינדער רייסן איבער די שפּיל).

בלימעלע:

חלומען... פאַר הונגער... ווילן עסן...

באָבע:

נעבעך... הונגעריק... דורשטיק... דודל רופט אַ גאַנצן טאָג... וואַסער... מסתמא... איינגעשלאָפן ס׳קינד...

דודל:

(ליגט אויף אַ קאַסטן שטיל, וועקט זיך) **וואַסער! צירעלע, וואַסער!...**

(ווײנט זייער שטיל)

צירעלע:

וויין נישט דודל, ביסט קראַנק? (רירט אָן זיין קאָפּ, זאָגט צו די קינדער) **דודל איז קראַנק! ער האָט היץ...** (בייגט זיך צו אים צו מוטערלעך) **וויין נישט, וויין נישט** (גלעט אים, טרייסט אים) **וועסט שטאַרבן... וועסט זען דאָרט אין הימל דיין מאַמעליו! דעם טאַטן!... וועסט דאָרט טרעפן דיינע שוועסטערלעך...**

דודל:

(שוואַך, גוטמוטיק) **אָבער ווען וועל איך שוין שטאַרבן? איך וויל באַלד שטאַרבן... געשווינד... דאָ איז קיינער נישטאָ, און דאָרט זיינען דאָ אַלע... גיב מיר וואַסער, איך וויל טרינקען...**

צירעלע:

וואַסער? ס'איז נישטאָ קיין וואַסער, די פּאַס איז טרוקן..

דודל:

(קרעכצט אָפּ, פויזע) **אַז כ'וועל דאָרט געזונט ווערן, וועל איך צוריק קומען צו ענק. אַז איך וועל בעטן גאָט, ער זאָל מיך לאָזן כאָטש אויף אַ ביסעלע אַראָפּקומען צו דיר, וועט ער מיך לאָזן? צירעלע! אַז איך וועל בעטן די מלאכים וועלן זיי מיך פאָלגן? צירעלע!**

צירעלע:

אַוודאי, דודל, אַוודאי! מלאכים אין הימל פאָלגן די קינדער... אין הימל שרייט מען נישט אויף קינעמען, אויף די קינדער אויך נישט, און מען שלאָגט נישט קיינעמען, אַפילו די קינדער שלאָגט מען קיינמאָל נישט!

דודל:

קיינמאָל? און דער רבי?

צירעלע:

שלאָף, שלאָף איין דודל, אפשר וועט זיך דיר חלומען אַ וואַסער, וועסט אַ טרונק טאָן, וועסט זיך אָנטרינקען...

דודל:

וואַסער קריגט מען דאָך בחינם, אָן געלט, נאָר פאַר ברויט נעמט גאָט געלט, פאַר וואַסער נישט! ברענג מיר וואַסער!

צירעלע:

ליג שטיל, דודל, ס'איז מלחמה, מען קאָן נישט אַרויסגיין, אַז מען גייט אַרויס, קומט מען שוין מער נישט צוריק, מען מוז זיך באַהאַלטן.

דודל:

פאַרוואָס? און דאָרט אויף יענער וועלט, זיינען אויך דאָ מלחמות?

צירעלע:

ניין, דודל, דאָרט לעבט מען בשלום, דאָרט האָט איינער דעם צווייטן נישט פיינט, דאָרט האָט איינער דעם צווייטן ליב, דאָרט נעמט מען זיך אַרום, דודל.

דודל:

ווען איך וועל אַראָפּקומען, וועל איך מיטנעמען פאַר ענק אַ סך וואַסער און אַ סך ברויט.

צירעלע:

וועסט אפשר טרעפן דאָרט מיין מאַמעליו, וועסט זי דערקענען, זי איז אין אַ ווייס שפּיצן טיכעלע אויפן קאָפּ, זי פלעגט דיר תמיד געבן קיכעלעך ... געדענקסט?

דודל:

קיכעלעך ... (זיפצט אָפּ).

צירעלע:

זאָלסט איר נישט אויסזאָגן, אַז מען ליגט אין אַ קעלער, זי וועט ווינען, געדענק, זי וועט האָבן עגמת נפש.

דודל:

מען וועט מיך אַריינלאָזן?

צירעלע:

אַוודאי, דודל, דיך אַוודאי און אַוודאי, דו ביסט דאָך דוד המלכס אייניקל, מלאכים וועלן אַרומרינגלען דיין נשמהלע, און וועלן דיך פירן גלייך אין הימל אַריין.

דודל:

מען זאָל מיך נאָר דערקענען?

צירעלע:

דו וועסט זאָגן, אַז דו ביסט דודל, מען וועט דיר אויפמאַכן די טירן פון גן־עדן, די מאַמעליו האָט מיר שטענדיק געזאָגט, אַז מיר זיינען ביי גאָט גרויסע יחסנים. ווייסט? ווייל מען שטאַמט פון אונדזערע אָבות! ווייסט?

מרימל:

פאַר הייליקע אָבות! שלעפּט דער מלאך־המות! ...

דודל:

מרימל, שרעק מיך נישט, כ׳האָב מורא, מרימל, צירעלע, קומט מיט מיר מיט!

צירעלע:

שלאָף דודל... שלאָף...

דודל:

אפשר וועלן מיך באַפאַלן שדים?

צירעלע:

ניין, דודל, אין קעלער הענגט אַ מזוזה, דער זיידע האָט אויפגעהאָנגען די מזוזה, קיין שדים קאָנען שוין נישט צוקומען.

דודל:

כ׳האָב מורא!

צירעלע:

שלאָף איין דודל, שלאָף איין, שלאָף איין, איך וועל דיך איינשלעפערן. (זינגט, הינטער דער בינע מוזיק)

שלאָף דודל, שלאָף איין —
אפשר וועט דיר בעסער זיין...
דוד המלך, שפּילט פאַר דיר...
דאָס קליינע פייגעלע זינגט מיט מיר...

מרימל:

(רעדט) שלאָף דודל שלאָף, ה, למד, וו.

צירעלע:

(זינגט)
דרימל, דודל, דרימל,
ס׳שטייט אַ וויגעלע אין הימל —
אַ שיין גאָלדן וויגעלע,
מיט האָניק... אַ פול קריגעלע,
שלאָף דודל, שלאָף...

מרימל:

(רעדט) שין, ה, תו, ס׳איז דער לעצטער שלאָף...

צירעלע:

שטיל דודל, שלאָף, שלאָף איין... (מוזיק הערט אויף)

רחלע:

(קוקט אים אָן, באַטראַכט אים) **פאַרוואָס איז ער אַזוי בלאַס, אַזוי ווייס?**

לייזערל:

(רירט אָן דודלס הענטל) **רחלע! פאַרוואָס איז דאָס הענטל אַזוי קאַלט?**

מרימל:

דאָס קינד איז שוין טויט... און קאַלט... (פויזע) **הערסט? מען שפּילט אין הימל... דודל קומט אָן! קומט אָן באַלד!** (הינטער דער בינע פידל מוזיק, די קינדער שטייען אַרום דודלען)

רחלע:

(גייט צו צו בלימעלען, זאָגט איר בסוד) **בלימעלע! דודל איז געשטאָרבן...**

בלימעלע:

וואָס רעדסטו רחלע? שלום! (לויפט צו, בייגט זיך איבערן קינד, שלום גייט צו) **דודל! קליין דודל, דודל מיין קרוין, אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכטל.**

שוחטקע:

אהרן, שטיי אויף! (שטייט אויף, לויפט צו צו דודלען) **דודל איז שוין נישטאָ!... רבונו של עולם, דודל! עלנט... ווי אַ שטיין...** (קוקט אויפן טויטן קינד) **און דאָס האָט דאָך אַמאָל געלאַכט, געפרייט זיך... און איבער דעם האָט אַ מאַמע געציטערט. דודל... דודל...**

בלימעלע

דאָס פאַריתומט פייגעלע, דאָס פרום, שטיל מלאכל... געשטאָרבן אָן זינד...

מרימל:

און גאָט זינדיקט אויך. איך בין אים נישט מוחל...

שוחטקע:

יעצט? אין אַזאַ סכנה, אין אַזאַ חורבן, וואָס טוט מען מיט אים?

באָבע:

דעקט צו דאָס עופהלע, מען טאָר נישט אַזוי, דעקט אים צו. (מען דעקט אים צו מיט אַ טוך)

מנחמל:

(גייט צו צו דער באָבען) **איך וועל אויך באַלד שטאַרבן? באָבע? איך וויל אויך שטאַרבן... דאָרט איז דאָ ברויט... דאָרט איז דאָ וואַסער...**

באַבע:

גאָטס ווילן... אַפילו אַ פליג אויף דער וואַנט, רירט זיך נישט אָן גאָטס ווילן...

ציִרעלע:

דודל זאָל נאָר מצליח זיין, ער זאָל נאָר אָנקומען דאָרט, ער זאָל נישט פאַרבלאָנדזשעט ווערן, אַזאַ מהלך...

לייזערל:

דודל זאָל חס וחלילה נישט מחלל שבת זיין...

שוחטקע:

קינדער, גייט אַוועק, לייגט זיך שלאָפן, גאָט ברוך הוא וועט אים שוין דאָרט באַלויינען.

מרימל:

אַ גוטע בשורה, פסח וועט מען עסן מצה שמירה, פריער טויט, דערנאָך ברויט...

בלימעלע:

געשטאָרבן דער חזן, יעצט דודל דאָס שעפעלע, אין דעם חושך, אין דער פינצטערניש, ווער וויסט, ווער גייט נאָך זיי... (פויזע) מיר טראָגן שוין אַלע, תכריכים... מען וואַרט... (פויזע) דודל... דודל... פאַר הונגער, פאַר קעלט. די קינדער, ווי פאַרשראָקענע, אַלטע מענטשן... שטאַרבן שטיל, ווי צדיקים.

סופר:

אַיך גורל.

רב:

(הויבט אויף דעם קאָפּ פון ספר, באַמערקט אַלעמען שטיין אַרום דודלען. שטייט אויף פון בענקל, גייט פאַמעלעך צו צו דודלען און שטעלט זיך נעבן אים, אַלע טרעטן אָפּ, דער רב זאָגט שטיל פאַר זיך) **ה׳ נתן וה׳ לקח. ברוך דיין אמת.** (אַלע שטייען אַרום, הערן זיך צו און שווייגן).

סופר:

(שטייט אויף פון בענקל — מיט אויסגעשטרעקטע הענט, גייט צו צו דודלען, זוכט זיינע הענטלעך, באַרירט אים און בלייבט אַ רגע. גייט איבער אויף דער צווייטער זייט בינע, זאָגט דערשיטערט און פאַרלוירן) **באו מים עד נפש!**

שלום:

(טרעט אָפּ אָן אַ זײַט) פּאַרוואָס איז דער וועג פון רשעים מצליח? וואָס ווילסטו גאָט עס זאָל מיט אונדז געשען? גיב מיר כוח... כוח. פּאַרוואָס בין איך אַזוי אַליין... פּאַרוואָס קען איך נישט אַרויסגיין קעגן זיי? איך וויל אונדז אַלע אַרויספירן אויף דער ליכט!... ווי אַזוי זאָל איך עס טון?!... דער טויט שטייט אויף דער שוועל... גאָט! פּאַרוואָס מוזן מיר אין דיין נאָמען נאָר שטאַרבן? צי האָסטו אונדז אויף דעם באַשאַפן?! פּאַרוואָס זאָל איך נישט קאָנען אין דיין נאָמען לעבן? איך וויל פאַר מיין פאָלק לעבן...

שוחטקע:

(ברעכט די הענט, כאַפּט זיך ביים קאָפּ) **אָן אַ שיעור, אָן אַ מאָס!**

מרימל:

(רוימט איר איין) **שוחטס ווייב, ס'איז נישט על פּי דין, ס'איז על פּי טעות...**

באָבע:

מען דאַרף, די קינדער זאָלן קריאת־שמע זאָגן. מען דאַרף די קינ־דער זאָלן שלאָפן גיין.

סופר:

קינדער, קומט צו נעענטער, כ'וועל מיט אייך קריאת־שמע לייענען.

(קינדער רינגלען אַרום דעם סופר, פירן אים צו צום בענקל)

צירעלע:

זאָגט קריאת־שמע, נאָר שטיל, שטיל. (אַלע קינדער און דער סופר זאָגן שטילערהייט קריאת־שמע, הינטער דער בינע שטילע מוזיק).

לייזערל:

ווער ווייסט צי דודל וועט צוקומען ביז צום הימל?

צירעלע:

פון דער נשמה וואַקסן אַרויס פליגל, און ער פליט, אין איין רגע איז ער דאָרט...

ברוכל:

איך ווייס אַ סוד! אַ שיינע זאַך! מנחמל ווייסט? אין קעלער, דאָרט אין ווינקל, וואַקסט גרין גראָז, אַן אמת גרעזל, איך וועל מיר מאַכן דאָרט אַ גערטל.

מנחמל:

גיי... ס'איז שימל.

צירעלע:

(לויפט צו קוקן) אוי, קינדער אַ גליק! אַ גליק! דערנעבן וואַקסט אַ בלימעלע! אַן אמת בלימעלע! (פאַלט צו צו דער ערד און שמעקט צום בלימל)

ברוכל:

נישט אַזוי שטאַרק, וועסט עס צעברעכן!

רחלע:

אָן וואַסער, אָן זון, וועט עס פאַרטריקנט ווערן.

מרימל:

ווילסט קאָן איך דיר געבן... איך האָב באַהאַלטן דאָ אין האַרץ די זון, די לבנה און די שטערן! איך האָב נאָך דעם הימל... און דעם רעגן!... איך האָב דאָ אין האַרץ ירושלים די שטאָט! איך וועל אים דאָרט פירן... אויף עולם ועד...

ברוכל:

איך וועל דאָס בלימל היטן, איך וועל נישט לאָזן עס זאָל פאַרטריקנט ווערן.

צירעלע:

ברוכל, גיב דאָס בלימעלע אַ מתנה פאַר דודלען.

ברוכל:

(וואַקלט זיך) פאַר דודלען... גוט (קינדער צוזאַמען) פאַר דודלען...
(צירעלע רייסט אָפּ דאָס בלימעלע און טראָגט עס אין דער האַנט פאַרויס. קינדער גייען פאַמעלעך צו צו דודלען)

שוחטקע:

(האַסטיק) קינדער גייט אַוועק! (קינדער טרעטן אָפּ; צירעלע בלייבט מיטן בלימל אין דער האַנט. שוחטקע קוקט לאַנג אויף דעם טויטן קינד, הויבט אויף דעם קאָפּ צום הימל) פאַרוואָס האָסטו אים צוגענומען?! טויטע קינדער פעלן דיר?!...

פאָרהאַנג

דער צווייטער טייל

אין דער פרעמד

כ אָ ר

אָרגל מוזיק

זאָלסט נישט איבערגעבן צו אַ חיה
די זעל פון דיין טורטלטויב.

מוזיק

אַזוי ווי אַ אינד דורשט צו די וואַסער־קוואַלן
אַזוי בענקט אונדזער נשמה אויסגעלייזט צו ווערן.

מוזיק

דאָס זעקסטע בילד:

קינדער טראַכטן אויס פרייד

(אין אַ פרעמד שטעטל. ליידיקע שטובן באַלויכטן פון טאָג־ליכט דורך די פענצטער. קינדער שליכן זיך אַריין שטילערהייט.)

רחלע:

פוסטע שטובן... אין גאַנצן ליידיק... קיינער איז נישטאָ... ס'זיינען אַלע אַנטלאָפן...

צירעלע:

ווו זיינען זיי אַלע אַהינגעקומען?

קינדער:

וואַהין?

רחלע:

ווער ווייסט...

לייזערל:

זיי האָבן זיך ערגעץ באַהאַלטן.

מנחמל:

און אפשר האָט מען זיי געפונען... און אַוועקגעפירט...

קינדער:

אַזוי פיל זאַכן... אַלץ איבערגעלאָזט. (עפענען פאַמעלעך די שאַנק) אַזוי פיל מלבושים, אַזוי פיל קליידער, קליידלעך, שיך, זעט וויפיל זאַכן! (קינדער באַטראַכטן די זאַכן)

לייזערל:

(עפנט אַ ספרים־שאַנק) סידורים, מחזורים, אַ טלית מיט אַ ספר...

מרימל:

ריר נישט אָן דעם ספר, ער דאַוונט יעצט... נישטאָ די יידן, דאַוו־נען די ספרים אַליין... זאָגן תהילים.

צירעלע:

בעטן פאַר זיי... זילבערנע לייכטער!...

מרימל:

ריר זיי נישט אָן, דו זעסט נישט? זיי ברענען, האָבן זיך אַליין אָנגעצונדן. (גייט צו צו דער שוועל, קוקט אויף דער מזוזה) די מזוזה איז געבליבן, אַפּגעהיטן אַלע זיבן...

ברוכל:

(אויפהויבנדיק פון דער ערד) אַ קאַפּעלע... אַ טלית־קטן... אַ מעסערל, אַן אמתדיק מעסערל, אַלץ געבליבן... גאַרנישט מיטגענומען.

מאַטעלע:

דאָ קאָן מען זיך שפּילן אין אַן אמתער שטוב, ווי אין דער היים.

(קינדער איילן זיך אָפּצושפּילן כל זמן זיי זיינען אַליין).

רחלע:

דאָ וועט זיין דער רביצנס שטוב, אַזוי ווי אַמאָל ביי צירעלעס מאַמע. די רביצן וועט האָבן אַ טאָכטער אַזוי ווי בלימעלע, זי וועט אַ כלה ווערן, מען וועט זיך גרייטן צו תנאים, גוט? צו אַ שמחה... מען וועט זיך פרייען... עס וועט זיין פריילעך!...

קינדער:

(חזרן איבער מיט פרייד) עס וועט זיין פריילעך!... מען וועט זיך פרייען!...

רחלע:

איך וועל זיין אברהם גאָלדשמידס ווייב, אַזוי ווי ליבע איטעלע. און די מחותנתטע און די כלה וועלן אויסקלייבן מתנות צו תנאים און דרשה־געשאַנק צו דער חתונה. איך וועל מיטברענגען צירונג, און מתנות פאַרן חתן, און אַלץ אויסשטעלן, גוט?

קינדער:

יאָ... יאָ... יאָ... גוט!

רחלע:

אסתרל, דו וועסט זיין די כלה, גוט? לעבן דיר וועט זיצן די שנור שיינדעלע, גוט?

שפרהלע:

איך וועל זיין די באָבע, איך. איך וועל שאָקלען מיטן קאָפּ, אַ באָבע מוז שאָקלען מיטן קאָפּ און ציטערן מיט די הענט, אַזוי ווי מיין באָבעשי, און אַלע מינוט דאַרף זי זאָגן (מאַכט נאָך) געזונט זאָלסטו זיין, מען זאָל אַלע געהאָלפן ווערן!

רחלע:

און אַרום וועלן זיצן די קרובים און די גאַנצע משפּחה.

מרימל:

די גאַנצע משפּחה! אַ מערכה און הצלחה... די כלה, דער אידעם זיצן ווי שדים... (גייען אַריין אין טראַנס פון דער שפּיל).

צירעלע:

און אָרעמע לייט, אמת?

לייזערל:

בעלי־בתים, און פרעמדע יידן פון שטעטל. זיי וועלן קומען צו דער שמחה, אָנגעטאָן יום־טובדיק.

יינגלעך:

יאָ... יאָ... יאָ...

מנחמל:

(טרויעריק) מיין טאַטע וועט דאָרטן נישט זיין, מען האָט אים דערהרגעט...

ברוכל:

(באַקלאָגט זיך) מיין מאַמע וועט אויך נישט זיין, זי איז נישטאָ. און דער טאַטע איז אויך נישטאָ... כ׳וויל נישט!

צירעלע:

(הערט זיך צו, ווערט מיט אַ מאָל אַנטשוויגן, אומעטיק, גייט צו צו מרימלען, זאָגט צו איר שטיל) מרימל קום, קום אַרויס, איך וויל מער נישט שפּילן... איך האָב מיך דערמאָנט... (צעוויינט זיך שטיל, קינדער באַמערקן עס)

קינדער:

צירעלע וויינט שוין ווידער.

רחלע:

(לויפט צו צו צירעלען) גיי, ביסט נישט קיין קלוגע, עס איז דאָך אַ שפּיל, נישט אויף אַן אמת. דאָ איז דאָ אַזוי פיל זאַכן, און קיינער וועט נישט שרייען אויף אונדז... און מען דאַרף נישט רעדן שטיל, מען דאַרף נישט גיין אויף די שפּיץ פינגער. (צירעלע שטייט אַוועקגעדרייט, ווישט די טרערן) חבר צי ברוגז? קומטס, מען וועט זיך ווייטער שפּילן. (קינדער באַרואיקן זיך און שטעלן זיך צונויף)

אסתרל:

(צו רחלען) און איך די כלה, וואָס וועל איך טון?

רחלע:

ווען זי וועט זיצן מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן, ווייל אַ כלה מוז זיך שעמען. דער חתן וועט זיצן אין דער צווייטער שטוב און קוקן פון דערווייטנס אויף דער כלה. און, אַז מען וועט דיך בענטשן מיט ברכות, זאָלסטו דאַנקען, און מאַכן אַ מינע... אַ כלה מוז געפעלן און מאַכן חנדלעך.

מרימל:

פון אַלע חנדלעך בלייבן ביינדלעך...

צירעלע:

איך ווייס שוין, איך וועל זאָגן אַ סך מאָל אָמן... אָמן... דער השם יתברך זאָל געבן, פאַר אונדזערע קינדער מזל און גליק.

רחלע:

(צו צירעלען) אַז מען וועט דיר ווינטשן, זאָלסטו אַרויסנעמען ס'טי־כעלע און ווײנען... ווייל אַ מאַמע מוז ווײנען, מוז זיך אויסוויינען ס'האַרץ...

שפרהלע:

איך בין די באָבע, איך וועל זאָגן, דער אויבערשטער זאָל אונדז צושיקן געזונט און יאָרן און נחת פון די קינדער... אָמן... אָמן...

מאָטעלע:

און וואָס וועט רעדן מיין באָבע? די וואָס קאָן זיך נישט רירן?

רחלע:

איך ווייס... זי זאָגט שטענדיק: דער ליבער נאָמען זאָל אין אונדז נישט פאַרגעסן! זאָל אויסהערן זיינע קינדער!

לייזערל:

אַזוי רעדט מען נישט אויף קיין תנאים.

מאָטעלע:

מיין קראַנקע באָבע דאַרף אויך זיין אויף דער שמחה. ווער וועט זיין מיין באָבעשי?

רחלע:

קיינער נישט... זי איז געליימט, זי קאָן נישט גיין, זי קאָן נישט קומען.

מאָטעלע:

(גייט אַוועק) איך שפּיל מיך נישט.

קינדער:

און ווי וועלן זיי זיין אָנגעטון?

רחלע:

די כלה וועט זיך אָנגעטון אין אַ בלאָ קלייד, מיט רוזשקעלעך, אויפן האַלדז, אמתע קרעלן און נייע, העלע פּאַנטאָפעלעך, און אויסגעקעמט, פאַר־פלאָכטענע צוויי לאַנגע צעפּ.

שפרהלע:

און די שנור?

רחלע:

די שנור וועט זיך אָנגעטון אין אַ גרין, זיידן קלייד מיט בענדער, אויפן האַלדז אַ גאָלדן זייגערל, אויף די הענט פינגערלעך, אויפגעקעמט מיט לאָקשקעלעך. זי וועט זיצן אַזוי (מאַכט נאָך) ברוגזדיק, ווייל אַ שנור דאַרף אויסזען אַ ברוגזדיקע.

שפרהלע:

און די רביצן?

רחלע:

די רביצן אין אַ ברוין סאַמעטן קלייד, מיט אַ זיידן טוך, אויסגע־שטיקט מיט בלומען, מיט אַ זיידן קופּקעלע, מיט שפּיצקעלעך און געלע פּע־דערלעך. אין די אויערן לאַנגע דימענט־אויריננגלעך, און אויפן האַרץ אַ גאָל־דענע קייט.

צירעלע:

דערנאָך וועט קומען די מחותנתטע, אויסגעפּוצט אין אַ פּלושענעם דאלמאַן מיט דער מומען. די מומע וועט טראָגן אַ גרויס טערקיש טוך, ווייסט, אַזוי ווי די מומע שרהלע.

קינדער:

און מיר?

צירעלע:

און איר וועט זיך אָנגעטון אין ראָזע, בלאָע קליידעלעך.

מרימל:

בלאָע מיידעלעך...

צירעלע:

אין רויטע שיכעלעך...

מרימל:

מיט טרערן־טיכעלעך...

צירעלע:

מיט ווייסע שלייפן אין די צעפּלעך.

מרימל:

מיט קרוינען אויף די קעפּלעך...

מאַטעלע:

און דער חתן! און די מחותנים?

לייזערל:

זיי וועלן זיין אין שוואַרצע צייגענע און אין זיידענע קאַפּאָטעס. דער רב וועט גיין אין אַ שטריימל.

רחלע:

יעצט מוז מען אַרויפשטעלן אויפן טיש אַ סך גוטע זאַכן צום עסן, ס'איז דאָך אַ שמחה, אַ גרויסע שמחה! לאָמיר אַלץ אַרויפשטעלן. (קינדער נעמען צוזאַמען פאַרשיידענע כלים, טעלער, טעלערלעך, פלעשער, קאַראַפקעס, גלעזלעך, בעכערלעך, קלאָשן, לייכטערס, וואָס זיי געפינען נאָר. עס ווערט אַ געררודער, אַ פּאַרעריי, אַלע רעכענען אויס יעדע זאַך הויך, רחלע ווייזט אָן) דאָ שטייען בילקעלעך, פּוטער־קוכנס, לעקעך.

צירעלע:

(ווייזט אָן) און דאָ ליגן וויינטרויבן, עפּל, באַרנעס און פלוימען. מען וועט באַלד מכבד זיין.

אסתרל:

און ווען וועלן שוין זיין די מתנות?

צירעלע:

איך בין די רביצן.

רחלע:

עטץ וועט ווינטשן, זאָגט אַלע מזל־טוב, מזל־טוב, רביצן.

קינדער:

מזל־טוב... מזל־טוב רביצן. מזל־טוב מלכהלע.

צירעלע:

מזל־טוב, מען זאָל פון היינט אָן אָפּגעהיטן ווערן פון צער, מען זאָל דערלעבן בלויז שמחות ביי יידן, אָמן!

לייזערל:

איצט איך. (מיט אַ גראָבער שטים, זאָגט און רעכנט פּאַמעלעך אויס) דער רב שענקט פאַרן חתן אַ מגילה, אויף פּאַרמעט געשריבן, מיט גאָלדענע אותיות און צוויי גאָלדענע לייבן. אי״ה צו דער חתונה קריגט ער פון זיין עלטער־זיידן, דעם אַשמינער רבין ז״ל, אַ טלית מיט אַ זילבערנער עטרה.

קינדער:

אַזאַ מתנה! אַזאַ מתנה!

רחלע:

יעצט וועל איך קומען מיטן צירונג, מיטן שמוק און מיט די מתנות. זוכטס אויס אַ קוישעלע, פודעלעך און פּאַפּירלעך, (קינדער געפינען עס, דער־לאַנגען איר, צירעלע זעצט זיך ביים טיש, קינדער אַרום דעם טיש — די געסט זאָגן צו צירעלען) **מזל־טוב רביצן! מיט מזל און מיט גליק! דער שידוך אַן אַמתער זיווג, קיין עין־הרע, אַזאַ איידעם, אַ בן־יחיד און אַן עלוי! און אַ מחותן האָט איך גאָט צוגעשיקט אַ תלמיד חכם, דעם שענסטן גביר פון שטעטל, אַ שידוך, קיין עין הרע! ס'שאַדט נישט... ס'שאַדט נישט רביצן, אַזאַ צנועה ווי אייער אסתרל, אַזאַ טאָכטער איז אַ דאָפּלטער נדן, אַ שיינקייט שענער פון דימענט און פון פּערל. ס'איז טאַקע באַשערט! וואָס קלויבט זיך אויס די רביצן און די כלה זאָל לעבן?** (הויבט אָן אַרויסצונעמען פון קיישל, פון פּודעלעך, אי־מיטירט באַוועגונגען)

מאַטעלע:

פאַרן חתן אַוודאי אַ גאָלדענעם זייגער מיט אַ קלינגער און אַ גאָלדענע קייט.

צירעלע־רביצן:

אוודאי, אוודאי, פאַרן חתן דאָס שענסטע און דאָס בעסטע.

רחלע:

(נעמט אַרויס כלומרשט דעם זייגער) **גאָלד, עכט גאָלד... אַן אמתער זייגער, כ'האָב אים נעכטן אָנגעשטעלט, ער גייט, ווי אַ זייגער!**

מרימל:

(נעמט אין דער האַנט דאָס פודעלע) **ס'פּעלט אַ וויזער, אין דעם זייגער, אַזאַ מנהג, אַזאַ שטייגער. דער זייגער גייט, דער וויזער שטייט...**

רחלע:

זי איז נעבעך צעמישט.

מרימל:

טפש, גיי לערנען חומש...

רחלע:

(וויזט וויטער) **פאַר דער כלה אַ פּאָר ציטער־נאָדלען, אַ בראָשקעלע, אַ פייגעלע מיט אַ גאָלדן בלימעלע אין שנאָבעלע, אויסגעזויצט מיט שטיינד־לעך! אַ גאָלדן בראַסלעטל מיט ברילִיאַנטעלעך! און פּערל, זעקס שנירלעך זאַמדפּערל, אָפּגעקויפט פון אַ טייער מענטש, פון אַ צדיקת, כשרע פּערל! צו**

דער חתונה אי״ה, מען זאָל דערלעבן געזונטערהייט, דרשה־געשאַנק פאַר חתן־כלה (שטעלט אויס אַלץ כלומרשט אויפן טיש) אַ חנוכה־לאָמפּ, אַ גאָלדן בשמים־ביקסל פון ארץ־ישראל! אַן אתרוגים־פּושקעלע געבליבן פון קוטנער רבי! און זעקס זילבערנע בעכערלעך מיט אויסגעקריצטע אותיות, אליהו הנביאס כוס, אַ טייערע זאַך, שטאַמט פון אַ גרויסן, גוטן ייד!

קינדער:

אוי ווי שיין... (אַנטציקן זיך) אוי ווי טייער!...

לייזערל:

(מיט אַ הויכן ערנסטן טאָן זאָגט אָן) צו דער חתונה, קריגט די כלה פון חתנס צד: אַ פּאָר דימענטענע אוירינגלעך! אַ ירושה פון חתנס באָבע, דער מחותנתטעס מאַמע ע״ה פעסע רויזע, דער מורה הוראהטעס פון מאַהילאָוו.

רחלע:

(נעמט אַלץ צוזאַמען) כ׳לאָז ענק אַלץ איבער, קלויבט זיך אויס, וואָס אייער האַרץ גלוסט נאָר... דער השם יתברך זאָל העלפן ביי אַלע קינדער אין פריידן.

צירעלע:

אָמן, אָמן, אַ יישר כוח, ליבע איטעלע.

רחלע:

(קוקט זיך אַרום) קיין עין־הרע, קיין עין־הרע! טאַקע גבירים.

מרימל:

גבירים... אַ שפּיל אויף פּורים...

קינדער:

און די קרובים? נישטאָ די קרובים!

רחלע:

אָרעמע צי רייכע?

צירעלע, מאָטעלע, ברוכל:

(ענטפערן) אָרעמע! אָרעמע!

רחלע, לייזערל, מנחמל:

רייכע! רייכע!

צירעלע:

ניין, ניין, אָרעמע!

רחלע:

(צו צירעלען) נו, וועסטו זיין מיין אָרעמע מומע חיהלע, גוט? טו דיך איבער.

צירעלע:

(טוט זיך איבער געשווינד אַנדערש, פון די געפּוצטע מלבושים)

רחלע:

און דו (ווענדט זיך צו מאַטעלען) מיין קראַנקער פּעטער זלמן, דו (ווענדט זיך צו שפּרהלען) אונדזער שכנטע גיציעלע מרשעת. מנחמל וועט זיין איר מאַן ר' זיינוול דער גביר, ווייסט דאָך שוין ווער.

מנחמל:

אַוודאי ווייס איך, איך געדענק אַלע.

רחלע:

איך וועל יעצט זיין די רביצן מלכהלע. (צו צירעלען) גיב מיר דיין קופּקעלע. (צירעלע דערלאַנגט איר דאָס קופּקעלע און רחלע טוט זיך איבער)

צירעלע:

גוט, מען וועט קומען צוזאַמען.

מרימל:

ביסט משוגע? אַן אָרעמאַן מיט אַ גביר... וועסט שטיין אונטער דער טיר.

רחלע:

אַז ער וועט קומען און ווינטשן מזל־טוב, וועל איך זאָגן מזל־טוב, טאַקע אַ זכיה, אַזאַ גאַסט! זעצט אייך דאָ פון אויבן אָן (צו די קינדער) גבירים זעצט מען פון אויבנאָן...

צירעלע:

ניין, אַן אָרעמאַן טאָר מען נישט פאַרשעמען, איך ווייס...

רחלע:

איך ווייס בעסער, איך בין עלטער פון דיר. פאַר אַ גביר האָט מען דרך־ארץ. זיי וועלן קומען שפּעטער, אויף אַ גביר מוז מען וואַרטן, אויסקוקן דורכן פענצטער, אַלע מוזן וואַרטן.

לייזערל:

סיי־ווי־סיי טאָר ער דאָ נישט זיצן צווישן די נקבות, ער וועט זיצן אין צווייטן חדר, לעבן רב... אַזוי ווי ס'איז דער דין. (צירעלע און מאַטעלע גייען אַרויס און קומען באַלד ווידער, אַלס אָרעמע מומע חיהלע און קראַנקער פּעטער זלמן)

צירעלע־חיהלע:

גוט שבת מלכהלע! מזל־טוב! מזל־טוב!

מאַטעלע־פּעטער זלמן:

מזל־טוב, מזל־טוב... מלכהלע

רחלע־רביצן:

גוט שבת, ס׳זאָל טאַקע זיין מיט מזל, אַ יישר כוח וואָס איר זענט געקומען, געזונט און שטאַרק זאָלט איר מיר זיין... וואָס מאַכסטו חיהלע?

צירעלע־חייהלע:

וואָס זאָל איך מאַכן? מ׳האָט אַ נייעם חזן אין שול.

מאַטעלע־פּעטער זלמן:

אַ חזן? וואָס הייסט אַ חזן? מען דאַרף זיין אויף אַזאַ חזן אַ מבין, ער זינגט פּונקט ווי דער בערדיטשעווער!

צירעלע־חייהלע:

אַ קול האָט ער, אסור די שענסטע פייגל אין וואַלד.

רחלע־רביצן:

חיהלע, זלמן, טוט אַ טובה. זייט זיך מכבד! (אסתרל רוקט צו דאָס אויבסט) לכבוד די שמחה, געראָטענע באַרנדלעך, זיס ווי צוקער.

לייזערל:

(צו די קינדער) איך בין אַ פּעטער, אַ רייכער, אדרבא מהיכא תיתי, נעמט עפּעס לכבוד שבת, לכבוד דער שמחה, אפשר אַ כוס וויין? און אפשר אַ גלעזל בראָנפן, רב זלמן!

רחלע־רביצן:

האָניק־לעקעך, חיהלע, געצוקערטע מאַנדלען, עסט געזונט־טערהייט. כ׳לעבן זלמן, אפשר אַ גלעזל ווישניאַק?

מרימל:

טרינקט, טרינקט לחיים! מאָרגן פּאָרט מען קיין מצרים!

צירעלע־חייהלע:

קיין עין־הרע, אַ יום־טוב־סעודה. נעם זלמן, אין זכות פון אסתרלס שמחה לאָמיר געניסן. (אַלע קינדער מאַכן זיך עסן און טרינקען, עס ווערט טונקל) שוין באַלד הבדלה־צייט, מען וועט באַלד שרייבן תנאים. זלמן, מען מוז גיין, ס׳איז שפּעט, מען האָט נאָך אַ סך אַרבעט. אַ גוטע וואָך, אסתרל, אַ גוטע וואָך מלכהלע. אי״ה ביי אַלע קינדער אין פריידן.

מרימל:

מירצעשעם ביי דער באָבע מיטן זיידן...

רחלע־רביצן:

אַ דאַנק... אַ דאַנק... (צירעלע און מאַטעלע גייען אַרויס)

לייזערל־פּעטער:

דאָס הייסט געגעסן, געשלונגען! (כאַפּט דאָס פלעשל פון טיש) **ביסט אַ מבין?**

מנחמל:

או, וואַ! או, וואַ! (צירעלע און מאַטעלע קומען צוריק)

לייזערל־פּעטער:

(שטייט ביים טיש) **הייסט געטרונקען!** (מאַכט נאָך) **קבצנים זיינען ווי היישעריקן, ווי די היישעריקן!**

צירעלע:

מיין מאַמעליו האָט זיך געפרייט, ווען געסט האָבן געגעסן, ביי אונדז פלעגט מען צום טיש אָרעמע אורחים און משפחה פאַרבעטן, יאָ, יאָ...

שפרהלע:

אַזוי, איך וויים בעסער פון דיר, דיין מאַמעליו די רביצן איז געווען אַ גוטע, זי האָט געהאַט אַ גוט האַרץ, מיינסט, אַז אַלע זיינען אַזוי? די גרויסע זיינען שלעכטע, זיי פאַרגינען נישט, זיינען פאַלש... רעדן צו זיך ווי טייבעלעך, און שפּעטער שעלטן זיי. מיין שוועסטער באַלטשע איז אויך אַ פאַלשע. זי פלעגט זאָגן צו עטעלען, צו מיין שוועסטערקינד, גייסט אַזוי שיין אָנגעטון, אַזוי שיין אויסגעקעמט, דו געפעלסט מיר זייער, לאָמיר זיך צעקושן. און שפּעטער, ווען עטעלע גייט אַוועק, לאַכט זי פון איר: האָט זיך אויסגעפּוצט ווי אַ קו אויפן יאַרמאַרק... אין דער היים ווען עטעלע פלעגט קומען צו אונדז מיט איר חתן, סודעט זיך מיין שוועסטער מיט אים, און... טוט איר צו להכעיס, רחלע ווייסט שוין וואָס... כ׳וויל נישט אויסזאָגן... אַלץ פאַר דער־פאַר, ער זאָל נישט חתונה האָבן מיט עטעלען, נאָר מיט איר. איך האָב עטעלען ליב, זי איז אַ יתומה, זי איז אַן אָרעמע, זי האָט געאַרבעט אין אַ פאַבריק. ווער וויים ווו זי איז היינט... נאַ, יעצט ווייסטו שוין? איך ווייס בעסער, גרויסע מענטשן האָבן נישט קיין רחמנות...

מרימל:

מוחל, מוחל רחמנות... בעסער ברויט ווי שלח־מנות...

לייזערל־פּעטער:

(קומט אַריין פון דער צווייטער שטוב) **מען רופט די כלה אונטערצושרייבן די תנאים, אין אַ מזלדיקער שעה!**

(אסתרל און רחלע הויבן זיך אויף. רחלע, די מוטער פירט די כלה אונטערן האַנט, גייען אַרויס, און קומען באַלד צוריק, אַלע ווינטשן זיי)

קינדער:

מזל־טוב, מזל־טוב! (צעקושן זיך, הינטער דער בינע מוזיק כלי־זמרס שפּילן; **לאָמיר טאַנצן!** (איינער נאָכן צווייטן הויבן אָן צו טאַנצן, מישן זיך אויס, טאַנצן, אַ ראָד, פּאַטשן אין די הענט ריטמיש)

לייזערל־פעטער:

שטייט! וואָס הייסט? מאַנסלייט טאָרן נישט טאַנצן מיט ווייבער אינאיינעם. (קינדער צעטיילן זיך, יינגלעך טאַנצן נישט, מיידלעך טאַנצן אַ יידישן ברוגז־טאַנץ און אַ „לאַנסע", ערשט שפּעטער הויבן אָן די יינגלעך טאַנצן אַ חסידישן „קאַזעקל" און זינגען מיט, טאַנצן וואָס אַמאָל גע־שווינדער, די מוזיק שפּילט. מיט אַמאָל הערט מען הינטער דער בינע **„קינדער"!** קינדער דערהערן, שטעלן זיך האַסטיק אָפּ, עס פאַלט אַריין בלימעלע)

בלימעלע:

קינדער! קינדער!... ווו זענט איר אַהינגעקומען? ווו זענט איר פאַרקראָכן? (שטיל) **אין אַזאַ צייט... מען טאָר יעצט נישט אַרויסגיין.** (קינדער דערשראָקענע רינגלען אַרום בלימעלען) **רירט זיך נישט פון אָרט! מרימל! קום קרוין אַהער.** (מרימל דערנענטערט זיך)

צירעלע:

(געררירט) **שוין ווידער... שוין ווידער... בלימעלע, קיינער וועט זיך פאַר אונדז נישט אָננעמען? די מאַמע האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אַז אַפילו אויף אַ ווערעמל האָט מען אויך רחמנות, אַ ברעקל האָרץ...**

בלימעלע:

איך וואָלט געוואָלט האָבן טויזנט הערצער... פאַר אַלע קינ־דער, אָבער דאָס איינע איז צופיל... (צו זיך) **מלחמה ווייסט נישט פון קיין האַרץ...**

מרימל:

דאָס האַרץ איז געשטאָרבן... דער טויט לעבט...

פ אָ ר ה אַ נ ג

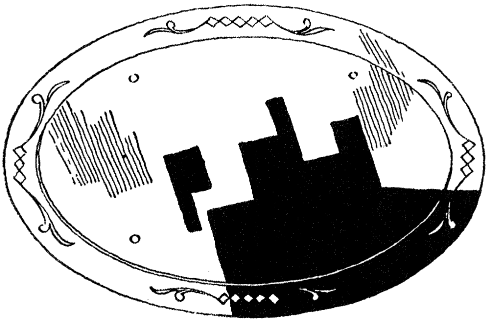

דאָס זיבעטע בילד:

מרימלס נביאות

(פאַרן פאַרהאַנג)

(ס׳שטייען צירעלע און מרימל)

צירעלע:

ווייסט, אַז דאָס לאַנד הייסט פוילן?

מרימל:

פוילן... פוילן... און דאָ וועט מען נישט קוילן?...

צירעלע:

ביי אונדז אין שטעטל איז געווען אַ יידישער הימל, אמת? און דאָ נישט... אמת, מרימל? ווו ענדיקט זיך דער הימל, ווו ענדיקט זיך די וועלט?

מרימל:

דער הימל, דער הימל... דער הימל ענדיקט זיך ביים גימל...

צירעלע:

מרימל, ווי הייסט די שטאָט?

מרימל:

וואַרשע, אַ גהינומדיק ראָד.

צירעלע:

און ווי הייסט די נייע שטוב?

מרימל:

זי הייסט נישט. ס׳איז אַ גרוב.

צירעלע:

(חזרט איבער) זי הייסט נישט. ס׳איז אַ גרוב?

מרימל:

זעסט דאָס שפּיגעלע (נעמט אַרויס אַ שטיקל צעבראָכן שפּיגעלע) **קוק גוט אַריין! זעסט? אַ גראָער טייוול, מיט רויטע אויגן, מאַכט שוואַרצע וווּנדער, שלינגט איין אַלע קינדער!**

צירעלע:

שלינגט איין אַלע קינדער? ווער פינצטער ווערן אויף דער וועלט! ווייל די זון גייט אויף, צוליב די קינדער, ווייסט? ווען עס וועט נישט זיין קיין קינדער, וועט די זון אונטערגיין... און מער אויף דער וועלט נישט שיינען. אַזוי שטייט געשריבן. (קינדער אָפּ, פּאַרהאַנג פּאַלט. קורצע פּויזע, דער פּאַר־האַנג הויבט זיך אויף.)

* * *

(וואַרשע. אַ הויף פון אַלטן, רייכן שטייגער. דערנעבן אַן איינגעפאַלן, אָפּגע־ברענט הייזל. אַ ברייטער טויער, ביי אַ הויז הויכע טרעפּ. קינדער זיצן אויף די טרעפּ און אויף שטיינער. מרימל שטייט אויף דער העכסטער טרעפּ, צירעלע מיט אַ טרעפּ נידעריקער. רחלע דערציילט אַ מעשה, אַלע קינדער הערן זיך צו. מרימל און צירעלע זעצן זיך אויך צו.)

רחלע:

...און צום סוף איז געווען אַזוי. ווען די מלאכים האָבן געטראָגן דאָס האַרץ פונם קינד, אויף זייערע ווייסע פליגל, זיינען אַנגעלאָפן שוואַרצע טייוולאָנים! די טייוולאָנים זיינען געווען הונגעריק, און האָבן דאָס האַרץ אויפגעפרעסן.

צירעלע:

עס ווילט זיך וויינען. דערצייל ווייטער, נאָך...

מרימל:

באָבע־יורע גוט־וואָך. איך קען אַ מעשה מיט אַ שוואַרצער מדינה. אַ שוואַרצע זון, אַ שוואַרצער הימל, אויפן הימל הענגט אַ שוואַרצער (זייגער, און עס קלאַפּט אַ שוואַרצער ווייזער... פון אַלע פעלדער, פון אַלע הייזער, פון אַלע טויערן, פון אַלע טירן... זעט מען טויטע פירן... מען טראָגט אַרויס שוואַרצע מתים איינגעהילט אין טליתים... אויפן שוואַרצן שניי... איינער נאָכן צווייטן גייט... און שוואַרצע מענטשן, שוואַרצע קליידער, שוואַרצע הייזער, שוואַרצע שויבן. אַלץ איז שוואַרץ, די ערד איז שוואַרץ... (פּלוצלונג כאַפּט זי זיך אויף און שרייט מיט גרויס ערנסט און שרעק) **קינדער! קינדער! האָסט געהערט? הערסט! מ'האָט ערגעץ דערשאָסן אַ האַרץ...**

קינדער:

(הערן זיך צו אַ ווילע צחאַמען) **שטיל!**

רחלע:

ס'איז אַזוי טרויעריק געוואָרן.

צירעלע:

מיר אויך.

לייזערל:

איר ווייסט, אַז דאָ אין הויז גייען אַרום שדים!

צירעלע:

פון וואַנען ווייסטו?

לייזערל:

זיי לויפן אַרויס פון דאָרטן, די שדים, און פאַרשווינדן צוריק.

מרימל:

איך שד האָט גרינע האָר און רויטע אויגן, כ'האָב זיי אַלע אין עלנ־בויגן, מרור אויף פסח, משוגענע הייס איך. זאָג צירעלע, וואָס האָסטו היינט געגעסן? כ'וויס אַ גאַנץ לויט, פאַרטרוקנט ברויט. (לאַכט)

רחלע:

מרימל וועט זיך נישט שפּילן. זי רעדט תמיד משוגעתן.

צירעלע:

שלום זאָגט, אַז זי איז אַ פאַרמאַטערטע טויב.

מרימל:

איך האָב אַ פאַרכישופט גלעזל, אַ פאַרכישופט שפּיגעלע... וואָס זאָגט אַלץ...

צירעלע:

אויפן קול?

מרימל:

קולי־קולות...

קינדער:

ווייז, ווערסטו זיך שפּילן. (לויפן צו)

מרימל:

קוקסט פון דער זייט, ווערסטו אויסגעצויגן, לאַנג און גרויס... פון דער זייט, קליין און שמאָל... געשליפענע קאַנטן... מען מוז קוקן פונקט אין דער מיט... (שפּרינגט אַרום דעם שפּיגל) פון דער צווייטער זייט, טויזנט הויקערס, און דאָ אין דעם עק, ווערסטו די צעריסן אויף צווייען, אויף דרייען... און דאָ ווערסטו די צעשוומען אין גאַנצן... היט דיך פון אַ שפּיגעלע מיט ראַצן.

ברוכל:

גיי... גיי... לאָמיר זיך שפּילן, אין אַ שול, גוט?

מאַטעלע:

איך וועל זיין דער חזן, אָדער כהן גדול אַליין.

מלכי'ל:

ווייסט, אַז אַ חזן מוז האָבן בלויזע מצוות, אַנישט טאָר ער נישט צו־גיין צום עמוד.

מאַטעלע:

ניין, נאָר ראש־השנה און יום־כיפּור, מוז ער זיך פאַרן דאַווענען, צוויי מאָל טובל זיין. אין דעם טאָג מוז ער ריין זיין פון זינד.

רחלע:

אַנו, מאַטעלע, זאָג, האָסט געזינדיקט? זאָג? האָסט געטון אַן עבירה?

מאַטעלע:

(שוויגט און קלערט) יאָ, איך האָב צעטראָטן אַ גרויסן, שוואַרצן וואָרעם, דאָרט אין הויז.

ברוכל:

וועל איך זיין דער חזן, איך!

מאַטעלע:

ניין, איך האָב אַליין אַמאָל געזען, ווי ברוכל האָט צעקוועטשט צוויי פליגן. (קינדער ברעכן אויס מיט אַ געלעכטער)

ברוכל:

נישט אמת... איך האָב נישט קיין עברות... איך האָב שפּעטער ביי דער פליג מחילה געבעטן... (קינדער לאַכן).

צירעלע:

אַ שיין געלעכטער. ווייסט, אַז אַ פליג האָט אויך קליינע שוועסטער־לעך און ברידערלעך, און אַ מאַמען און קליינע קינדערלעך.

רחלע:

וואָס וועסטו זיין? (ווענדט זיך צו מלכי'לען)

מלכי'ל:

איך וועל זיין משיח! איך וועל קומען, ווען אויף דער וועלט וועט זיין פינצטער און חושך, וועל איך קומען, און אויפהויבן די רעכטע האַנט, און אַ וווּנק טון מיט דעם גרויסן פינגער, וועט אַלץ אויפשטיין, און אַלע טויטע און אַלע לעבעדיקע וועלן צוזאַמען גיין קיין ארץ־ישראל.

קינדער:

קיין ארץ־ישראל? קיין ארץ־ישראל!...

מלכּיל:

יידן װעלן אויסגעלייזט װערן!

מרימל:

(האַקט איבער און לאַכט) יידן װאַרטן שוין אפשר אַ מיליאָן־מיליאָסן יאָרן, װייל ער מלכּיל, אין איין רגע אויסלייזן די יידן. (לאַכט, פאַר־טראַכט זיך).

רחלע:

גיי, עס איז דאָך נאָר אומישנע אַזוי. מען שפּיל זיך נאָר אַזוי.

מלכּיל:

(שטאַרק) ניין, ניין. אויפן רעכטן אמת.

מאַטעלע:

דעם שוחטס װייב האָט געזאָגט, (טרויעריק) אַז משיח איז איצט נישט געקומען, װעט ער שוין קיינמאָל נישט קומען.

קינדער:

רעד נישט אַזוי. מען טאָר נישט.

צירעלע:

(שטאַרק) עס שטייט בפירוש אין דער תורה. יידן זיינען אַ געבענטשט פאָלק.

מרימל:

געבענטשטע משפּחה... אַ קללה מיט אַ ברכה.

מלכּיל:

גאָט האָט אויסגעװיילט דאָס פאָלק ישראל!

צירעלע:

אין די הייליקע ספרים איז אַזוי פאַרשריבן.

מרימל:

אויף פּאַרמעט פאַרשריבן, אייגענע קינדער פאַרטריבן!

צירעלע:

װייסט, אַז יידן קויפן אָפּ די זינד פון דער גאַנצער װעלט. און טוען תשובה פאַר אַלע דורות, פאַר פרעמדע און פאַר אייגענע. די מאַמע, עליה השלום, האָט מיר אַלייך געזאָגט. אַזוי איז שוין באַשערט.

רחלע:

יאָסעלע וועט זיך נישט שפּילן, ער האָט אַ פאַרך מיט אַ קאָלטן.

מרימל:

(לויפט צו, קושט אים אין קעפּל, נעמט אים אַרום) ס'וועט דיך היילן דער ים, דער ים איז געשפּאָלטן! נאָך טויזנט טעג... נאָך טויזנט נעכט... און עס וועט שוין מער נישט זיין קיין קנעכט...

צירעלע:

ס'איז אמת, אַז משיח וועט קומען, וועט ער האָבן נאָר איין־איינציק אויג... און מיט דעם איינעם אויג וועט ער זען די גאַנצע וועלט?

מרימל:

אַוודאי, צוויי אויגן האָט אַ פיש, צוויי אויגן האָט אַן אָקס, און צוויי אויגן האָט אַ מענטש, איין אויג האָט ער!

קינדער:

ש... ש...

מלכיל:

און אַז איך מאַך צו איין אויג, זע איך דאָס אייגענע, וואָס מיט אַלע ביידע.

קינדער:

(קינדער מאַכן צו יעדערער איין אויג)

מרימל:

טאָקע אַ שאלה, מסתמא מוזן צו עפּעס טויגן ביי אַלע מענטשן די צווייטע אויגן? צופיל אויגן..

מנחמל:

(שטעלט זיך שטאָלץ) איך וויל זיין שמשון הגבור!

מרימל:

(לאַכט) שמשון הגבור — זיי אַ גזלן ליבער.

רחלע:

(גייט צו צו מאַטעלען) און וואָס ווילסטו זיין, מאַטעלע?

מאַטעלע:

איך? איך? דווקא אַ גזלן. ווייסט זען איך ווועל זיין אַזאַ גוטער גזלן, איך וועל אַלעמען שענקען ס'לעבן.

מרימל:

(לאַכט) אַ גזלן, פון שטרוי. האָסט אַ מעסער? מען מוז האָבן אַ מע־סער, אַ שאַרפס... פון שטיין אַ האַרץ. אינגאַנצן פון שטיין... ממ... ממ... גזלן!

מאָטעלע:

(בויגט אַראָפּ דעם קאָפּ)

מרימל:

האָסט מורא? האָסט מורא? — אויך מיר אַ תורה!

רחלע:

(שטופּט אָוועק מאָטעלען) גיי, קענסט נישט זיין אַ גזלן, גיי... צירעלע, וואָס וואָלסטו געוואָלט זיין? געשווינד!

צירעלע:

איך וויל זיין... זיין... אַ בת־מלכה.

רחלע:

וואָס וועט טון די בת־מלכה?

צירעלע:

(מיט פאַנטאַזיע) איך וועל קומען צו שופר־בלאָזן, און שפּעטער וועט עסן מיר דערלאַנגען וויין, ראָזשינקעס מיט מאַנדלען.

מרימל:

פאַר אַזאַ מלכה און פון אַזאַ לאַנד! (נעמט אַרויס פון קעשענע אַ בלעכל) נאַ דיר אַ בלעכל, אַ זילבערנע טאַץ, פון שלמה המלך געקריצט און געראָצט.

צירעלע:

צוערשט לאָז זיך אונז דאַכטן (קינדער זאָגן נאָך פריילעך, לאָז זיך אונדז דאַכטן!...) אַז מען וואוינט אין אַ גאָלדענער שטוב, און די ווענט זיינען פון מירמלשטיק, די טירן זיינען פון העלפאַנט־ביין, און פאַרן טויער שטייען צוויי לייבן און היטן, אַזוי ווי ביי שלמה המלך, אַז עטץ זיצט אויף זיל־בערנע בענקלעך, און איך, די בת־מלכה שלאָף איין... אַ בת־מלכה דאַרף מען איינוויגן, מען זינגט איר...

ברוכל:

ווער זינגט?

צירעלע:

כהנים זינגען...

קינדער:

כהנים? פון וואַנען?

צירעלע:

פון בית־המקדש! און מען שפּילט פּאַר איר, אין בית־המקדש שפּילן די ווענט אַליין... איך שלאָף אויף אַ בעט, אויסגעזעצט מיט איליטשקע שטיינער, מיט די שענסטע קרעלן, און איך ליג, צוגעדעקט מיט ספר־תורה־מענטעלעך, אויסגעשטיקט און אויסגעהאַפּטן, מיט לויטער פּערל און דימאַנטן, און ליג אין אַ ווייס־זיידן העמד, און עס בלישטשעט אַזוי פֿיל צירונג! אַרום און אַרום שטייען בשמים־ביקסלעך און שמעקן ווי פּאָמעראַנצן, און אין דרויסן איז ארץ־ישראל!

קינדער:

(חזרן איבער) **ארץ־ישראל!**

צירעלע:

די זון שיינט און אַרום וואַקסן ווייַנגאָרטנס, און עטץ גייט צו פּאַ־מעלעך, פּאַמעלעכל און זאָגט: בת־מלכה, שטיי אויף צו שופר־בלאָזן, שטיי אויף!

קינדער:

(באַגייסטערט זאָגן צוזאַמען) **לאָז זיך אונדז דאַכטן.** (פֿאַרמאַכן האַלב די אויגן, אויפן הויף פֿאַלט אַ העל ליכט, עס באַוויזט זיך פּאַר זיי דאָס זעלבע בילד, וועגן וועלכן זיי חלומען לויט צירעלעס טרוים, מען הערט זינ־גען, אָרגל שפּילן. קינדער שטייען איבערראַשט, שווייגן, קוקן זיך אַריין אין דעם שטראַלנדיקן בילד. הערן זיך צו, עס דויערט אַ רגע, עס ווערט וואָס אַמאָל טונקעלער. די קינדער באַגייסטערט) **בת־מלכה! שטיי אויף צו שופר־בלאָזן!** (מען הערט שופר־בלאָזן) **שטיי אויף!** (ביי די ווערטער פֿאַרשווינדט דאָס בילד, און עס בלייבט דאָס געווייַנלעכע ליכט. געזאַנג און מוזיק הערן אויף. מרימל, האָט די גאַנצע צייט געהאַלטן אָפֿן די אויגן און גאַרנישט געזען).

מרימל:

אויס בת־מלכה... מזל־טוב...

קינדער:

המ... המ... המ... מרימל טוט שטענדיק אַזוי.

צירעלע:

מרימל, ווילסט דיך שפּילן, נאָר רעד נישט פון וועג.

מרימל:

איך... איך... איך בין שלומס כלה!

קינדער:

(לאַכן) **גיי... גיי...**

מרימל:

(נעמט אַרויס פון בוזעם אַ גלעזל) אַלץ זעט דאָס כישוף־גלעזעלע. אַלע סודות ווייסט דאָס גלעזל. כ'ווייס, אַז חוץ דער וועלט, און חוץ יענער וועלט, איז דאָ נאָך אַ וועלט...

ציִרעלע:

נאָך אַ וועלט?... ווי איז דאָס מעגלעך?...

מרימל:

דו זעסט דאָך...

קינדער:

וואָס?

מרימל:

אַ מיליאָן פיס זיינען געגאַנגען, און נישט דערגאַנגען... טויזנט קעפּ האָבן געזוכט, און נישט געפונען... מיליאָנען אויגן האָבן געקוקט, קיינער האָט נישט געזען. און מיין כישוף־גלעזעלע האָט אַלץ געזען, אַלץ געוואוסט. מיין כישוף־גלעזעלע זאָגט נביאות...

קינדער:

זאָגט נביאות? זאָג נביאות...

מרימל:

שטעלט אייך אַלע אַרום מיר, און איך, מרימל, וועל זאָגן...

קינדער:

נו שויך, שויך, הויב שוין אָן.

מרימל:

און געקומען זיינען חיות, און דאָס זיינען געווען שלעכטע מענטשן. און געקומען זיינען מענטשן, און דאָס זיינען געווען שלעכטע חיות! און געוואָרן איז דעמאָלט, אַ מיליאָן, מיליאָנען לויות! ציילט, ציילט, ציילט... (הינטער דער בינע ריטמישע אַקאָרדן) מיליאָן! לויות! ציילט! מענטשן! ציילט! קינדער! ציילט!... אַ מיליאָן, אַ מיליאָן, נאָך אַ מיליאָן, ווידער אַ מיליאָן און ווידער אַ מיליאָן, מיליאָן לויות!... און דיך וועט אַמאָל אַנדערש... די וועלט וועלן פירן מלאכים... און קינדער... (פאַרטראַכט זיך)

קינדער:

(חזרן איבער) מלאכים? און קינדער?... רעד געשווינד.

מרימל:

משוגעים! אַלץ וואָס ווערט... איז נישט באַשערט... דווקא פאַרקערט.

קינדער:

אַזוי רעדט נישט אַ נביא.

צירעלע:

און דאָס כישוף־גלעזעלע?

מרימל:

מען מוז אָבער געפינען איין איינציק וואָרט, מען זאָל קאָנען צוקו־מען דאָרט... מען מוז אָבער געפינען דעם איינעם זאָג! ס׳זאָל ווערן טאָג...

קינדער:

און וואָס וועט זיין מאָרגן?

מרימל:

מאָרגן איז געווען נעכטן... מאָרגן וועט שוין מער נישט זיין... היינט איז דער לעצטער היינט.

קינדער:

(ווי אַן אָפּקלאַנג) מאָרגן וועט שוין מער נישט זיין?

רחלע:

איבער דיר ווערט טרויעריק. רעד צו אונדז אַנדערש. פאַרצייל אונדז אַ מעשה צו לאַכן.

מרימל:

היינט איז ראש חודש, דאַרף מען רעדן לשון קודש! ויהי היום, אַמאָל איז געשען, אַז דער הימל און די ערד, זיינען הונגעריק געווען, האָבן זיי געוואָלט זיין זאַט, האָט דער הימל מיט דער ערד, חתונה געהאַט. (קינדער לאַכן) און שפּעטער, האָט דער הימל און די ערד, געוואָלט דווקא פאַרקערט... (קינדער לאַכן) קידער ווידער, ווידער קידער און זיי האָבן זיך געגעט. פון דע־מאָלסט אָן הערשט דער שד. (קינדער לאַכן).

לייזערל:

קומט אַרויס אויף דער גאַס, אַזוי פיל שטערן! (קוקט אויפן הימל)

מרימל:

ווייסט, אַז כ׳האָב זיך צעקריגט מיט אַלע שטערן אויפן הימל? ווייסט אַז איך בין ברוגז געוואָרן מיט דער זון?

ברוכל:

קומט, וועט מען פון ליים חלהלעך פלעכטן...

מרימל:

פלעכטס, פלעכטס, חלות אויף נעכטן...

קינדער:

(לויפן צו צו אַן איזערנעם, דורכזיכטיקן טויער, קוקנדיק אויף די שטערן)

צירעלע:

אַזויפיל זילבערנע שטערן אויפן הימל! יעדער שטערן ווי אַ זיל־בערנער מגן־דוד... די שטערן זיינען גליקלעך, זיי דאַרפן נישט מורא האָבן... זיי זיינען ווייט פון דאַנען... ווייט... ווייט פון דער ערד...

מרימל:

(גייט צו צום טויער, קוקט אויפן הימל) אַלע שטערן... גאָטס לאָמטערן... זעסט דאָרט הויך... דעם שטערן... די שוואַרצע וואָלקנס ווילן אים פאַרדעקן... ער איז אויסגעקריצט... מען קאָן אים קיינמאָל נישט אויסמעקן... ער איז מיט פייער אויפן הימל... אויסגעברענט... אָנגעצונדן מיט גאָטס הענט...

פ א ר ה אַ נ ג

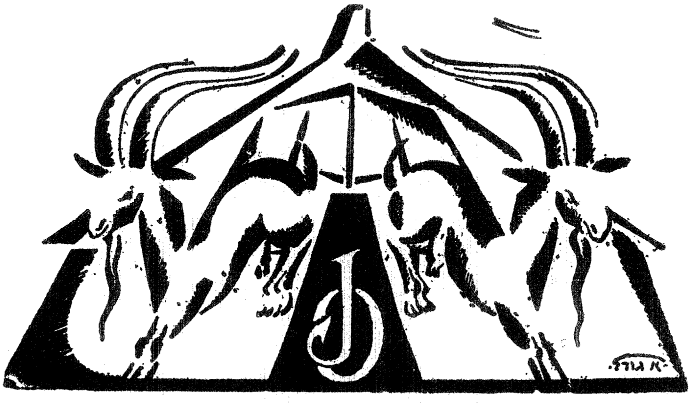

דאָס אַכטע בילד:

וואַרשע

וואַרשע, עמיגראַנטן־הויז

אַ פּאָדערהויז, ברייט און טיף, נידעריקע טרעפּ פירן אויף דעם אַלט־מאָדישן גאַניק. דער גאַניק ציט זיך דורך דער גאַנצער לענג פון פּאָדערהויז. נאָרעס ביי די ווענט, אַן אייזערנער אויוון, פון דריי זייטן טירן, אין דער מיט, לינקס און רעכטס. די מיטעלע טיר פון די טרעפּ פירט צום פאַרוואַלטונגס־צימער, וווּ מען באַטראַכט די ענינים פון די היימלאָזע, און וווּ עס קומען זיך צענויף די פאַר־זאָרגערס. די טיר אין דער מיט, פירט אויך אויפן הויף. די סצענע שטעלט פאָר: פאַר דעם לאַנגן הילצערנעם טיש שטייט דער רב מיט אַ בעכער אין דער האַנט, אַרום אים שטייען: שלום — דעם רבס זון, אָנגעטאָן חסידיש, שלום האַלט אַ ברענענדיק הבדלה־ליכט אין דער האַנט, די הבדלה פלאַקערט, אויף דער בינע איז האַלב טונקל.

קינדער, ברוכל, מאַטעלע, צירעלע; מרימל שטייט פון דער וויטנס אין אַווינקל. דער רב מאַכט הבדלה, אַלע זינגען שטיל: המבדיל. מרימל קוקט זיך צו. אין דער זייט זיצט די באָבע, רירט זיך נישט, זיצט אויף אַ נאָרע אָנגעשפּאַרט אויף אַ קאָלירטן קישן.

רב:

גוט וואָך! אַ גוטע וואָך דער גאַנצער וועלט!

(באַלד דערנאָך גייט ער אַרויס. שלום גייט אויך אַרויס. בלימעלע זיצט ביים וויגל, איינגעהילט אין אַ טיכל. יעדער זיצט פאַר זיך. קינדער מיט מרימלען זעצן זיך אין דער מיט אויף דער ערד, מרימל און צירעלע שפּילן זיך אין סטרולקעס.)

מרימל:

(ציילט זיך) ישׂראל, לוי, כהן, למד, וואָוו זאַיען...
איינס, צוויי, דריי, בולקעלעך פֿון שניי...
שנייענע קעזלעך, ברילן און גלעזלעך...
איינס, צוויי, דריי — קליסקעלעך פֿון בליי...
די פֿייל איז פֿלינק, די שווערד איז שאַרף...
וואַרף די שטיינדלעך ווו מען דאַרף...

(ס׳קומען אָן היימלאָזע און די שוחטקע, לייזערל, דער סופֿר. רחלע פֿירט אים און זעצט אים אַוועק אויף אַ נידעריק בענקל. די שוחטקע זעצט זיך אויף אַ שעניק אויף דער ערד.)

היימלאָזער:

(צו דער שוחטקע) מיר זיינען אַזוי געגאַנגען זיבן טעג און זיבן נעכט.

צירעלע:

(דערהערט די לעצטע ווערטער, באַטראַכט זיי) זיי דערמאָנען זיך ...געדענקסט מרימל? איבער די דעכער זיינען אַרומגעלאָפֿן ברענענדיקע קעץ. פֿון הימל זיינען געפֿאַלן פֿאַרברענטע פֿייגעלעך. בהמות האָבן אַרומגע־בלאָנדזעט איבער די פֿעלדער... געדענקסט?

מרימל:

די שטערן האָבן געלויכטן, ווי שוואַרצע ליכט, דער ווינט האָט גע־זונגען, יידן זיינען געגאַנגען...

שוחטקע:

דערמאָנט נישט! און דאָ? איך שלאָף נישט קיין נאַכט. די ווערעם רייסן... אין דער היים — אַ ווייס קלאָר בעט.

מרימל:

און צוקאָפּנס שטייט אַ שד.

שוחטקע:

ווער עס האָט נישט קיין היים.

מרימל:

ווערט שטיין... ליים...

שוחטקע:

דאָס גאַנצע לייב צעביסן.

מרימל:

שוחטס ווייב! ווער דאַרף עס וויסן.

(הײמלאַזע, עלטערע, ייִנגערע, זיצן אויף דער באַנק אַרום דער וואַנט. אַן אַל־טער גײט אַ צעריסן טוך. אײנע צײלט געלט פֿון זעקל אויפֿן האַרץ, דער צווייטער נעמט אַרויס פֿון זאַק פּאַפּירן און קוקט אין זײ אַרײַן, אַ דריטע שרײַבט אויף דער שויס אַ בריוו. אַ יונג מײדל ווײנט שטיל)

סופֿר:

גרויס זײַנען אונדזערע זינד!

שווטקע:

גרעסער אונדזער פּײַן. מיט די קלײנע קינדער אַ שטראָף!

מרימל:

פֿאַרוואָס אַזאַ שטראָף? פּסקן די שאלה, ר׳ ברכיה רבי!

שווטקע:

שווײַג! ווי אַ פֿלעדערמויז, קלאַפּט ווי אַ פֿאַרשאָלטענע מיל.

מרימל:

גײ בעסער הערן... אַ דרשה אין שול.

שווטקע:

שווײַג, שווײַג! רעדט זי אין גליקן... נאָגט אויס בײַ די קינדער אַ בענקשאַפֿט... גאַנצע טעג חלומט מען...

סופֿר:

די שעפּעלעך לויפֿן אָן אַ פּאַסטוך. זי איז בײַ אונדז... שלעכט. מיר זעען זי נישט. מיר הערן זי נישט. קינדער חלומען... קינדער גלויבן... קינדער זײַנען הייליק... הייליק ווי אַ ספֿר.

שווטקע:

און וואָס ווערט מיט זײ זײַן?

בלימעלע:

וואָס דערוואַרט זײ מאָרגן?

מרימל:

אפֿשר מאָרגן, אפֿשר נעכטן — לעת עתה ווערט מען שעכטן...

בלימעלע:

צי ווײס די וועלט, וואָס מען טוט דאָ מיט די קינדער?... ווער טוט פֿאַר זײ זאָרגן?

מרימל:

זאָרגן... חורבן... קרבן...

שוחט:

(קומט אַריין, זעצט זיך אויף דער באַנק דערשיטערט) מ׳איז אונדז מבייש און מבזה... דער אויבערשטער זאָל זיך מרחם זיין...

שוחטקע:

ווי לאַנג איז דער שיעור?... מ׳איז דאָך נאָר מענטשן...

שוחט:

מענטשן... זיי דאַרפן פּאַפּירן... דער עיקר, פּאַפּירן... דער מענטש איז אַ צולאָג... פּאַפּירן... פּאַפּירן...

מרימל:

מיט אַלע פּאַפּירן, וועט מען דיך פֿאַרפּירן...

שוחט:

מען גייט אַוועק, מען קומט ווידער צוריק, מיט צער... און מיט שנאה...

מרימל:

שנאה און קנאה, איז בפירוש טומאה...

שוחט:

מנוחה... כאָטש איין טאָג... איין נאַכט... איבער די גאַסן גייט מיר נאָך דער פּחד... איך בין שוין קראַנק און מיד...

מרימל:

די שטיינער דאָ וויסן, אַז עס טרעט אויף זיי אַ ייד...

שוחטקע:

וואָס וועט זיין ווייטער?

שוחט:

מען וועט שוין גאָרנישט פֿועלן...

מרימל:

לאַקירטע שטיוועלעך, אַלע אָן זוילן... טשאַטשקעס... טשאַטשקעלעך... געבראָטענע קאַטשקעלעך... גרויסע שטעט, שיינע שטעט... לאָמיר טרינקען וויין און מעד!

שוחט:

איך בין שוין אַזוי מיר...

מרימל:

ביסט מיד... האָסט אין קאָפּ אַ יאַריד... לחיים!... היינט איז פּורים... מען שיקט שלח־מנות די גבירים... (עס פאַלט אַריין די מוטער, לויפט אַרויף אויף די שטיגן, קלאַפּט אין טיר פון קאָמיטעט־שטוב, רעדט האַסטיק)

די מוטער:

ס'קינד איז מיר חרוב... מענטשן העלפט!... ס'קינד גייט מיר אויס... (בלימעלע דערשראָקן לויפט אַרויף, קלאַפּט אין טיר)

מרימל:

(לויפט אַרויף אויף די שטיגן) **אַ פלעצעלע מיט האָניק, האָט דאָס קינד ליב?...**

די מוטער:

(קלאַפּט) **מען ענטפערט נישט... און דאָס קינד... יאָסעלע!** (פאַרשווינדט, בלימעלע נאָך איר)

סופר:

נאָך איין נפש... ווער הערט?...

מרימל:

מען וועט דאָס קינד אָנטון אַ קרוין... און אַ העמדעלע פון ערד...

(די שוחטקע גייט פּאַמעלעך אַרויף אויף די שטיגן, הערט אונטער, קוקט אַריין דורך דער גלעזערנער טיר)

שוחטקע:

אומזיסט דאָס קלאַפּן... פאַרמאַכטע טירן... אַזוי ווי די הערצער...

מרימל:

(שרייט אַריין און קלאַפּט אין דער פאַרמאַכטער טיר) **טויבע... הויבט זיך אויף... דעם קינדס מאַמע רעדט... זי שרייט...**

(עס עפנט זיך ברייט די טיר, דער צושויער זעט דורך דער ברייטער, אָפענער טיר אַ גרויסן שפּיגל, איינגערעמט אין אַ רייכער גאָלדענער ראַם, אין וועלכן עס שפּיגלט זיך אָפּ די פאַרזאַמלונג. מען זעט אין שפּיגל סילועטן פון פאַר־שיידענע טיפּן פילאַנטראָפּן. אָרעמע און הימלאָזע קומען, בויגן זיך, פאַר־שווינדן. עס הענגט אַ גרויסער קאַנדעלאַבער, עס איז זייער ליכטיק. אויפן גרינעם טיש, און אויף אַלע אָרומיקע פאַלט אַ שטאַרק ליכט, מען זעט דעם אויבנאָן. אַ פּאָר איבערגעטריבן אויסגעפּוצטע מאַריאָנעטאַרטיקע פרויען — און מענער — געשטאַלטן, גראָטעסק־טיפּן. עס קומט פאָר אַ באַראַטונג, עס הערט זיך אַ טומל, איינציקע ווערטער, מען קלאַפּט, מען קלינגט. איבער

די טונקעלע, הילצערנע טרעפּ שטייען: רעכטס ביי דער וואַנט, די שוחטקע — לינקס ביי דער שוועל, מרימל. די הויכע טיר האָט אַ פאָרם פון אַ טויער אין אַן אַלטפּרענקישן הויז, אונטן אַ פּאַרוואָרלאָזט פּאָדערהויז, וואָס איז פאַר־וואַנדלט געוואָרן אין אַ מין באַראַק. עס זיצן די זעלבע און נאָך אַנדערע הימלאָזע)

שוחטקע:

(קוקט אַריין אין שפּיגל) **אין דעם שפּיגל זעט מען אַלעס...**

מרימל:

(בסוד) **מען זעט דעם רוח און דעם דלות...**

שוחטקע:

אוי, ווי איך בין דאַרט אין שפּיגל דאַר...

מרימל:

פון הונגער און פון צער... ווען דו וואָלסט נישט געוווסט, אַז יענע ביסטו, וואָלסטו געמיינט, אַז דו ביסט יענע...

שוחטקע:

(זאָגט צוהערנדיק זיך) **זיידענע רייד לויפן...**

מרימל:

קאָנסט זיי קויפן...

שוחטקע:

מען וועט זיך כעסן, פליקן.

מרימל:

פאַר דעם גולם טוען בוקן!

שוחטקע:

(אָבסערווירט, באַטראַכט, זאָגט הויך צו אַלע) **אויסגעפּוצט... זי טראָגט ביז צום נאָגל רינגען אויף די פינגער.**

מרימל:

יעדער רינג, אַ מתנה פון דיר, און פון הונגער...

שוחטקע:

מען טרינקט, מסתמא וויין.

מרימל:

(לאַכט) **אַ שמחה, פריי דיך, לחיים! אפשר וועט בלייבן אַ ביסעלע שיריים.** (שטימען, אַ גערודער)

שוחטקע:

ער שרייט, איך וויל כבוד! און דרך־ארץ! דרך־ארץ איז אדרבא, אַדרבא.

מרימל:

אדרבא, אדרבא, דאָ כבוד... דאָרט עולם הבא.

שוחטקע:

שרייען יאָ און ניין...

מרימל:

יאָ, ניין! פאַר דיר וועט בלייבן נאָר אַ ביין!...

שוחטקע:

דער — ניין, און דער — יאָ.

מרימל:

(אָבסערווירט זיי) אָן אַ היטל? — אפשר אַ גוי?

שוחטקע:

איינער זיצט און קייט, דער צווייטער דרימלט.

מרימל:

גיב אים אַ שטויס, ער שלאָפט, ער שימלט.

שוחטקע:

מען זידלט זיך, אַ בזיון און אַ שאַנד.

מרימל:

זיי זיינען געקומען, מיט דער גאַל אין דער האַנט. איינער זיצט פון אויבן־אָן, אַן אויסגעפוצטער רויטער האָן...

שוחטקע:

זיצט דער פּריץ!

מרימל:

פון טריף מאַכט ער כשר... אַן עם הארץ!

שוחטקע:

אויפן בויך צווי גאָלדענע זייגערס.

מרימל:

אויפן האַלדז צווי זעקעלעך פעטס... אַ נשמה מיט קרעץ!

שוחטקע:

רעדט, שרייט, אַ קהלמישער... (חזרט זיי איבער) אַז מען גיט, שוויג, קלאַפּט אין טיש, דרשנט הויך.

מרימל:

מיט מיסט און שטויב איז פול זיין מוח...

שוחטקע:

גרויסע לייט, מאַכן העוויות.

מרימל:

ווייסט פון וואַנען זיי קומען? (לויפט אַראָפּ פון די שטיגן) פון גיהנום קומען אַזעלכע חיות! כ'ווייס... ס'וועט קומען אַ האָגל פון שטיינער, ס'וועט נישט בלייבן קיין איינער...

שטימען:

שוויַיג, מרימל, ליג, אַ חרפּה און אַ שאַנד.

מרימל:

קיינער הערט נישט, נאָר די וואַנט... איך וואָלט געוואָלט ליגן צווישן ווייסע בלימעלעך זיסע, די ברעטער מיינע זייַנען שטיינער. עס וואַקסן אויף זיי שטעכערס, אומעטום שימל. דערפאַר, ווייל מען שטעלט דעם אלף נאָך דעם גימל... משוגעים! (לויפט אַרויף אויף די שטיגן און שרייט אַריין) רשעים! נאַראָנים! גייט לערנען תורה ביי די רבנים! (אַלע אונטן לאַכן).

(מרימל שטייט אויף די שטיגן הייבט אָן זינגען, זינגט שטיל. מוזיק)

דורך די פענצטער, דורך די שויבן
זע איך פליען ווייסע טויבן,
נאָר די בלאָע פליען העכער...
אויף די פליגלען שטייט אַ בעכער,
אין דעם בעכער ליגט מיין האַרץ,
אַ רויטע רויז, מיט בלעטער שוואַרץ.
אין דעם בעכער ליגט מיין חלום...
די רויז טוט ברענען... וווּ ביסטו שלום!

(מרימל פאַרקלערט זיך רואיק, טרויעריק גייט אַראָפּ פון די שטיגן)

אַזוי ווייט... אַזוי לאַנג...
עס וואַקסן רויזן, עס קריכט אַ שלאַנג...

פ אַ ר ה אַ נ ג

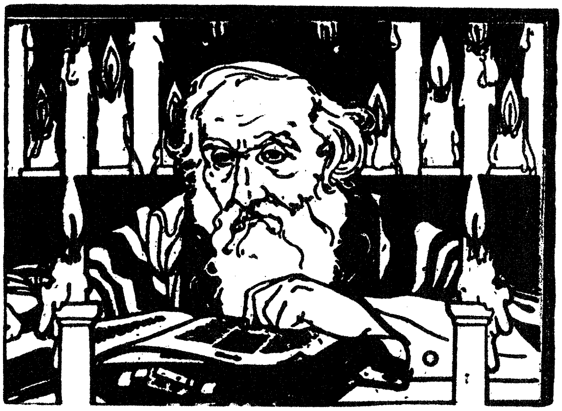

נישטאָ וואַרשע, ווי דאָס גאַנצע פּוילישע יידנטום — נ י ש ט אָ!

דאָס נײַנטע בילד:

די פֿאַרזאָרגערס

וואַרשע. דאָס זעלבע אָרט — עמיגראַנטן־הויז.

מרימל:

טאַנצט! צירעלע, רחלע, טאַנצט!

(עס טרעטן אַרויס פֿון די הײמלאָזע קינדער, וועלכע שפּילן אויף די הויפּן, צווײ ייִנגלעך מיט פֿידלען, אַ מײדעלע אַ זינגערין. רחלע טאַנצט פֿריִער אַלײן, נאָכדעם צוזאַמען מיט די קינדער. זײ שפּילן און זינגען אַ פֿאָלקס־ליד, אַ חסי־דיש ליד און ענדיקן מיט אַ מאַרש. אין דעם מאָמענט באַווײַזט זיך די ווירטין פֿון הויז.)

ווירטין:

די פּרעזעסאָווע גײט. (פֿאַרשווינדט)

מרימל:

פּרעזעסאָווע, סאָווע. (לויפֿט אַרויף אויף די טרעפּ, קוקט אַרײן, רופֿט צו דער שוחטקע) **צום קאָפּ צוגעקלעפּט אַ פּנים, אַ באַרוועסער קאָפּ, צו די הענט אַ צוגעטשעפּעטער מענטש. ער איז אויפֿגעשטאַנען, ער שטופּט אַ גרויסן בויך. ער גײט, זי... גײט, זײ גײען אַלע, אַלע!**

שוחטקע:

עס קומען די גרויסע לײַט!

מרימל:

די יום־טובדיקע סדרה גײט.

אַלע:

ש... ש... ש...

פּרעזידענטין:

(אַלעגאָרישע פֿיגור, באַווײַזט זיך מיט אַ לאָרניאָן, קוקט זיך אום) **זײער פֿײַן...**

פיגורן:

זייער פיין! זייער פיין! (עס קומט אַריין די ווירטין שטיל אויף די שפּיץ פינגער)

מרימל:

(צו דער פּרעזעסאָווע) **זייער פיין, אַ ביין מיט כריין. ווי אַ גבאי, אַלץ בשמחה רבה... זאָג האָסט פון אויבערשטן אפשר, אויף מצות אַ הכשר? איך בין נישט מסכים! צו וואָס ביסטו אַהער געקומען? וואָס טוסטו דאָ?**

שוחטקע:

זי האָט דאגות און רחמנות...

מרימל:

זאָג דעם אמת? בנאמנות? ביסט אָנגעטון אין בלויז סאַטין! סאַמע גאָלד מיט עכט פּלאַטין!

קינדער:

(זאָגן נאָך) **זי איז אָנגעטון אין בלויז סאַטין! סאַמע גאָלד מיט עכט פּלאַטין.**

מרימל:

(צו דער פּרעזעסאָווע, רירט אָן דעם זוים פון איר קלייד) **אַ שיין מענטעלע... מיט אַ פאַלש קענטעלע...** (צו אַלע) **אויסגעפּוצטע שדים, פאַר־שטעלטע רוחות...**

פיגורן:

(די דאַמען קוקן זיך אום, הערן זיך צו צו מרימלען)

מרימל:

(שטיל) **איך וויל דיר עפּעס זאָגן, איך קען דיך נישט פאַרטראָגן...** (לאַכט) **צדקה און נדבות, מלאכים... מלאך־המות...** (גייט צו צו שלומען)

רחלע:

(צו מרימלען) **שוויג... רעד נישט... וועט מען מיינען אַז דו ביסט קלוג...**

צירעלע:

פאַני! פאַני! מרימלען האָט מען געגעבן צו עסן בלויזיטשקע ביינער...

הײמלאָזע:

שוויג! שוויג!

מרימל:

פאַרשווונדן די זעקלעך, קליידער און רעקלעך, ליכט, זייף און רייז — עסן אויף די מייז. (פויזע, קוקט זיך צו איר צו) אויף דיר קריכן גישט אַרום לייז? (בסוד) די שטוב איז אויסגעשאַיערט, מען האָט דיך אָפּגענאַרט...

(לאַכט)

שוחטקע:

(דערשראָקן) וואַרפט זי אַרויס... משוגעדיקע רייד...

מרימל:

אונטער דער ערד איז פונקט פאַרקערט!

היימלאָזע:

מרימל!

מרימל:

דאָס פסחדיקע און דאָס חמצדיקע, דאָס כשרע און דאָס טריפה, אויף אַלעם וועט קומען אַ שרפה מיט אַ מגפה!

פרעזידענטין:

(קאַלט, מעכאַניש) ווער איז זי?

שוחטקע:

אַן אוקראַינער יתומה, פון אונדזער שטעטל, דעם דיינס טאָכטער, אַראָפּ פון זינען.

מרימל:

ווער בין איך? אַ פליג, אַ שפין. ווער בין איך? (מאַכט נאָך דער שוחטקע) אַראָפּ פון זינען, (נעמט אַרויס אַ שטיקל שפיגעלע) זעסט דאָס שפּיגעלע, שפּיגל דיך אָן... מאַדאַם ראָז, זע ווי דו זעסט דאָרט אויס...

שוחטקע:

דער דיין עליו השלום איז געווען אַ גרויסער למדן...

מרימל:

מיין טאַטע ליגט אין די זאַמדן... דאָרטן וואַקסן מאָן־בלימעלעך, און גאָלדענע גלעקעלעך, זון בעכערלעך, ווי האָניק־כוסעלעך.

פרעזידענטין:

המ... המ... המ... (אַלע הערן זיך צו)

שלום:

(קומט אַריין פון דער לינקער טיר איבעראַשט, קוקט, באַטראַכט די פיגורן)

מרימל:

כ'האָב ליב קליינטשינקע בלימעלעך און פּיטשינקע בלעטעלעך, מיט זיידענע אָדערלעך (פּויזע) **נעמט מיר נישט צו!**

פּרעזידענטין:

(ריטמיש, קאַלטבלוטיק, מעכאַניש) **וואָס וואָר דען מיט דעם מעדל?**

שוחטקע:

וואָס איר איז געשען...

הײמלאַזע:

וויפל די קינדער האָבן אויסגעליטן...

פּרעזידענטין:

ערצעהלט! (אַלע געסט חזרן איבער) **ערצעהלט!**

הײמלאַזע:

(בייז, נישט געדולדיק) **צו וואָס טויגן רייד... צו וואָס דאָס קלאָגן זיך, דערציילן גאַנצע טעג, גאַנצע נעכט, וועט עס נאָר זיין אַ טראָפּן, אַ שאָטן...**

פּרעזידענטין:

ערצעהלט...

מרימל:

(רעדט געשווינד) **פּאַני! פּאַני, איך ווייס אַלץ...** (הערט זיך צו, הינטער דער בינע נישט דייטלעכע שטימען, צוזאַמען ריטמיש, מרימל פאַר־הערט, רעדט ווי אַ ווידערקול) **פופציק טויזנט, פינף הונדערט, דריי און דריי־סיק יתומים... וואַלגערן זיך אַרום... און אַ מיליאָן... מיליאָן... מיליאָסן ... ליגן אָן קעפּ... אָן פיס... אָן הענט... טויטע קינדער...**

שוחטקע:

משוגע, וואָס אין איר שטעקט...

מרימל:

וואָס אין מיר שטעקט... שרעקט...

הײמלאַזע:

וואָס ווייסט איר, געמאַטערט און געברענט אונדז, ווי קין...

מרימל:

געהאָנגען דעם אַלעקסאַנדרער רבינס זון...

קינדער:

(זאָגן נאָך) דעם רבינס זון...

מרימל:

דעם פלאָצקער רב דערשאָסן...

קינדער:

(זאָגן נאָך טראַגיש, דאָך קינדעריש, מיט שרעק און ווונדער) דעם רב דערשאָסן!

פיגורן:

שש... שש... שש...

שוחטקע:

שווייגן?... שטיינער זאָלן פאַלן אויף זיי פון הימל!... און פאַרשריבן זאָלן זיי ווערן צום טויט!...

באָבע:

שוחטקע, זינדיקע רייד, קללות! מיר זינדיקן ווערעמלעך נאָר. אפשר וועט נאָך קומען דער טאָג, ווען די רשעים וועלן זיך שלאָגן על חטא...

מרימל:

א רשע על חטא — וואָס די באָבע רעדט?...

שלום:

אַ שלאַנג, אַ מעכטיקע שלאַנג קריכט איבער דער וועלט!

באָבע:

אויב דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די שלאַנג, מנהסתם דאַרף זי לעבן.

מרימל:

באָבע, ביסט אַ גוטע, ווי דער הימל, (בסוד) מלאכים וואַרטן אויף דיר, גרייט זיך באָבע, זיי גרייט!... (זינגט מיט אַן אומזיניקער רואיקייט) אַדורכגעגאַנגען אַלע טויערן, כ'האָב געהאַט אַ טייערן חלום, כ'האָב אים אָנגעוווירן... ווו ביסטו שלום...

שוחטקע:

שווייג! (באַטראַכט די פיגורן) ווער איז דער... אויף אונדזערע צרות?...

מרימל:

ביי משרתים אַ משרת...

שוחטקע:

(נייגעריק אין אַ זייט) ווער זיינען זיי?...

מרימל:

דער איז אַ לץ... (ווייזט אָן) און די, זיינען קעץ...

שוחטקע:

זיי איז ווייל אויף דער וועלט... וויסן נישט... (עמעצער וויינט)

פיגורן:

שש... שש... שש... (באַטראַכטן אַלע אַרום)

מרימל:

איך ווייס נאָך מער... דעם שמש האָט מען געהאָנגען אויף דער לאַמטערן! דו ווילסט וויסן? דעם טאַטן האָט מען געוואָרפן, געריסן... אין פייער פאַרברענט... (וויינט) זע, זע, ווי ער ליגט... דאָ ליגט ער... (פויזע) גיי אַהין... גראָב אויף די ערד! זע! זע! וואָס עס ווערט...

היימלאָזע:

פאַרוואָס פירט מען זי נישט אַרויס?

שלום:

רירט זי נישט!

באָבע:

טוט איר נישט! אירע טרערן זיינען פּערל... אונדזער צירונג... זאָל זי דערציילן...

פיגורן:

(קאַלטבלוטיק, מאַריאָנעטיש) מען דאַרף נישט דערציילן, מען דאַרף נישט רעדן... שטיל איז בעסער... מען דאַרף שווייגן...

מרימל:

אַ גוטע רפואה... גיין צו דער תליה, ביסט אַ ליימענע בריאה... אין די נאַרעס, מיט די ווערעם גאַנצע כמאַרעס?...

באָבע:

אין וואָס פאַר אַ וועלט לאָזן מיר איבער אונדזערע קינדער? גאָט פון אברהם, פון יצחק און יעקב דערבאַרעם דיך!...

שלום:

קינדער וועלן משפטן אַליין!... אויף וואָס האָבן זיי דאָ געקוקט?

מרימל:

ווי מען ברענט און ווי מען שטיקט...

פיגורן:

(צוזאַמען, ריטמיש) מען דאַרף שווייגן... מען דאַרף נישט שרייען ... שטיל... שטיל... שטיל...

מרימל:

שטיל... שטיל... אַלע יידן נאַקעט געבונדן מיט שטריק, אַלע געפירט דורך אַ שוואַרצע בריק, אַלע קרובים, זיי ליגן אַלע אָן טליתים, מיין טאַטע ליגט אָן אַ טלית, אָפּגעפּסקנט אַלע שאלות!

שוחטקע:

שוואַרצער שטן הער אויף!... זי דערשלאָגט אונדז מיט די רייד אין גאַנצן.

מרימל:

באַריניעס, אַזוי פיל גוטע כשרות — גייט אַ היים טאַנצן! פאַר־ברענט צוויי הונדערט פופציק שטעט! לאָמיר טרינקען וויין און מעד!...

פיגורן:

שטיל!... שטיל!... שטיל!... (שטייען די גאַנצע צייט אומבאַ־וועגלעך, הערן)

מרימל:

שוחטס ווייב! ווו איז דער בורא?
מען דאַרף אים רופן צו אַ דין־תורה! (פויזע)
און ווו זיינען די עדות?
אונדזערע טאַטעס! אונדזערע זיידעס!...
(שטאַרק) **ווו זיינען די עדות?!...**

(עס טונקלט די ליכט, שטילע מוזיק ווערט פאַרוואַנדלט לאַנגזאַם אין אַ ריטס פון וואַלצער, אונטער וועלכער די מאַריאָנעטן פיגורן, פאַרשווינדן פאַמעלעך טאַנצנדיק אויף די טרעפּ, שוועבנדיק ווי געשפּענסטער. אַלע קוקן און שוויגן.)

פ אַ ר ה אַ נ ג

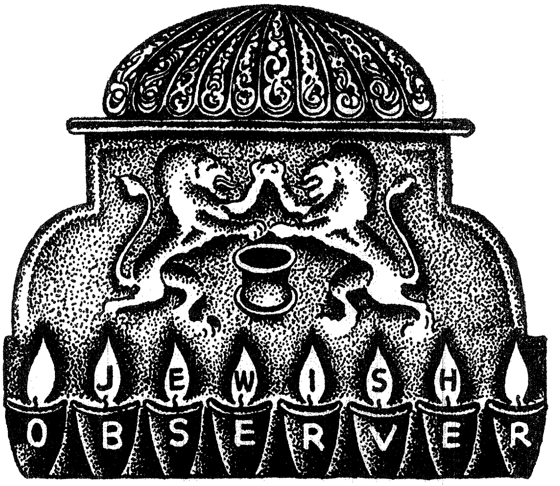

דאָס צענטע בילד:

אַזוי ווי „זיי״ . . .

פאַרן פאָרהאַנג

(מרימל באַווייזט זיך, שטעלט זיך אָן אַ זייט, רחלע און צירעלע קומען נאָך איר, שטעלן זיך אין דער מיט, מרימל גייט לאַנגזאַם צו דיי צו)

צירעלע:

זאָג מרימל, וואָס איז דאָס גאָלדענע, וואָס זי האַלט, די פאַני, תמיד ביי די אויגן?

מרימל:

איך וועל דיר אויסזאָגן דעם סוד, ס׳איז אַזעלכע גלעזלעך, וואָס מען זעט אַלץ, מיט דעם קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף.

צירעלע:

פאַרוואָס?

מרימל:

פאַרוואָס? אַז מען זעט אַלץ מיט דעם קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, זעט מען נישט דעם אָנהויב, מען זעט נישט דעם סוף. ס׳איז אַ געשליפּט און געשליפן גלעזל. דאָס טראָגט נאָר אַ דין, דיניטשקע בעזל.

צירעלע:

פאַרוואָס זאָגט לייזערלס מאַמע: „כ׳זע שוין קוים, כ׳מוז האָבן גלעזלעך . . .״ זי האָט קראַנקע אויגן . . . אויסגעוויינטע . . .

רחלע:

לייזערלס מאַמע זאָגט, די לעצטע כוחות נעמען צו די קינדער. זי האָט שוין נישט קיין כוח צו אַרבעטן . . .

צירעלע:

בלימעלע האָט אויך נישט קיין כּוח... די פּאַני פּרעזעסאָווע איז רייך... זי מוז האָבן אַ סך דינסטן? נישט אמת?

רחלע:

אָ! אפשר צען!...

צירעלע:

וואָס טוען זיי, אַזוי פיל דינסטן?

מרימל:

בוקן זיך, און שעלטן...

צירעלע:

און די פּאַניעס וואָס טוען?

מרימל:

גענעצן און רוען... נאָגן צוקערלעך... קייען קיכעלעך.

צירעלע:

זיי זיינען אָנגעטון אַזוי שיין...

רחלע:

אין עכט זייד, ווי שפּינוועבס דין, מיט פּליטערלעך אַלע קאָלירן אויף דער וועלט...

מרימל:

פאַר געלט!

צירעלע:

ביי זיי אין שטוב איז שיין?

רחלע:

אַלץ פון זילבער און אַלץ פון גאָלד... אַרום און אַרום בלויזיטשקע שפּיגלען.

מרימל:

אַלץ פאַרמאַכט אויף שלאָס און ריגלען...

רחלע:

און טויזנט לאָמפּן ברענען אַ גאַנצן טאָג!

צירעלע:

דאָרט מוז זיין ליכטיק ווי אין גן־עדן...

רחלע:

אַוודאי! און מען עסט דאָרט גוטע זאַכן...

צירעלע:

איך וואָלט זיי געבעטן אַ... שטיקל קוכן, פאַר מיין שוועסטער בלימעלע... איך וואָלט געוואָלט צו זיי אַריינקוקן כאָטש...

רחלע:

איך וואָלט געוואָלט דאָרט זיין כאָטש אַ דינסט...

מרימל:

ווען עסט אומזיסט דאָרט טראָגן מיסט...

צירעלע:

אויף אַ דינסט שרייט מען... ווען איך וואָלט געווען אַ באַלע־באָסטע, וואָלט איך גענומען אַ דינסט אַ יתומה... כ׳וואָלט איר געגעבן נדן, חתונה געמאַכט, צו דער חופה אויפגעבייט אַ ווייס זיידן קלייד... כ׳וואָלט איר געגעבן אַ לערנקינד פאַר אַ מאַן... זי וואָלט געהאַט מזל ביי גאָט, ווייל גאָט האָט ליב יתומים.

מרימל:

צו וואָס טויג אים אַזויפיל יתומים? כ׳גיי אים פרעגן... (גייט אַרויס)

צירעלע:

גאָט וואָלט אין איר נישט פאַרגעסן... וואָלט זי געבענטשט... זי וואָלט געהאַט אַ סך קינדערלעך... און פרנסה... זי וואָלט געוואָרן אַליין אַ באַלעבאָסטע, גענומען זיך אַ דינסט...

אַ דינסט ביי אַ דינסט?

רחלע:

(עס ווערט פינצטער, קינדער פאַרשווינדן, עס הויבט זיך אויף דער פאָרהאַנג. אויף דער בינע: מרימל, רחלע און צירעלע שפּילן זיך; — עמיגראַנטן־שטוב)

רחלע:

איך בין די באַלעבאָסטע, ווי די שכנטע ריקעלע... (נעמט די האָר צום פאָרנט, מאַכט זיך אַ צעשויבערטע פריזור אויפן שפּיץ קאָפּ, כאַפּט אַ קאָץ פון אַ נאָרע און וויקלט זיך אַרום, לאַנג ביז צו דער פאָדלאָגע, אימיטירט אַ לאַנגן קלייד, טשעפּעט זיך צו צו די אויערן גלאַנציקע פאַפּירלעך, אַ פּאָר אוירינגלעך, אַ בלעכל אויפן האַרץ ווי אַ רייכע בראָשקע, וויקלט אַרום די פינגער מיט פאַרשיידענע שטריקלעך) **אוי, כ׳לעבן, ווי אמתע צירונג.** (פאַרלייגט די הענט אויפן בויך, מאַכט אַ שטאָלץ פּנים פון אַ מאַדאַם, זעצט זיך. אין דער זעלבער צייט פאַרשטעלט זיך צירעלע פאַר אַ דינסט, זי כאַפּט

פון אַ ווינקל אַ קוישל, ליגט אָן בילע־וואָס אין די פּאַפּירן, טוט זיך אָן אַ טיכל אויפן קאָפּ, אימיטירט אַ דינסטמיידל.)

צירעלע־דינסט:

הויב דו אָן די ערשטע.

רחלע־באַלעבאָסטע:

נו, שוין (בייזערט זיך אויף דער דינסט, פליקט זי ביים אָרבל) **אַ שטיק ליים! שלימזל! וווּ ביסטו געווען צוויי שעה? בהמה... וווּ לויפסטו אַרום מיט די קרומע פיס?**

מרימל:

(הערט זיך צו)

רחלע־באַלעבאָסטע:

שלעפּט זיך אַרום מיט די מיידן... כ׳זאָל נישט זינדיקן מיט די רייד, שטראָף מיך נישט, ליבער גאָט אין הימל!

צירעלע־דינסט:

(שטאַמלט מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ) **כ׳בין געלאָפן ...געזוכט...**

רחלע־באַלעבאָסטע:

(כאַפּט פון איר אַרויס דאָס קוישל, נעמט אַרויס אַ פּעקל פּאַפּירן, וויקלט עס אויף, כאַפּט זיך ביים קאָפּ, מאַכט מיט די הענט, שרייט) **אָקס! פּראָווינצער חיה, בלויזע ביינער, מאָגער פלייש... גאָט זאָל מיר מוחל זיין!** (גלאָצט מיט די אויגן) **אַ מויד אַ קראַנקע צרה...**

מרימל:

(הערט זיך צו) **מאַטל! שלאָג די שטעל פאַר אַ כּפּרה, גיי בעסער פּאַשען די שעפּסעלעך צום שררה.**

רחלע־באַלעבאָסטע:

אם ירצה השם, נאָך יום־טוב, גיב איך זי אַ וואָרף אַרויס!

צירעלע־דינסט:

(וויינט) **מאַמעליו, איך האָב שוין נישט קיין כּוח. כ׳וויל פאָרן אַ היים! באַצאָלן זי מיר, פאַרן זמן, איך האָב נישט אויף הוצאות, אויף די קאָלע.**

רחלע־באַלעבאָסטע:

וואָס? איך דאַרף דיר באַצאָלן? ביסט משוגע געוואָרן? פאַרוואָס? אַזאַ נבלה, אַ יתומה, אָן אַ היים... ווער צאָלט עס אַ יתומה?

מרימל:

(רוימט איין דער באַלעבאָסטע אין אויער) **מען וועט דיך ברענגען און בראָטן אויפן קוימען!**

ציִרעלע־דינסט:

(נעמט אַראָפּ פון זיך דאָס טוך, שטעלט אַוועק דאָס קוישל) **געגוג, געגוג, איך וויל שוין נישט זיין מער קיין דינסט... לאָמיר זיך שוין מער נישט שפּילן, איך בין הונגעריק..**

קינדער:

איך אויך... איך אויך...

מרימל:

עסט פּייער, עסט רויך... אַלץ וועט ברענען, אַלץ וועט קנאַקן... ברויט! ברויט זאָל מען באַקן!... (עס קומען אַן די יינגלעך, מרימל וויל אַרויסגיין)

מאָטעלע:

מרימל, וווּ גייסטו?

מרימל:

כ'גיי קויפן צו דער חופּה אַ קדושין־פינגערל, און אַ ווייס זיידן קלייד. (זינגט אַ ליד)

ווען דו וועסט מיט איר צו דער חופּה גיין...
וועט זי טראָגן אַ ווייס זיידן קלייד.

(הערט אויף צו זינגען) **גיבן זי מיר יענטעלע אַ האַלב פונט געלט** (פּויזע) **און אַ שניירל פּערל, נאָר עכטע, עכטע נישט קיין פאַלשע.**

(רחלע זעצט זיך ביי אַ טישל, כלומרשט זי פאַרקויפט. גיט איר שנירלעך, מרימל טוט אויף זיך אַלץ אָן)

מאָטעלע:

מיר אַ פּאָר הויזן, נאָר נישט מיט לאַטעס. און גיבן זיי מיר, רחלע, אַ קאָלע, כ'מוז פאָרן קיין קאַנאַדע, צו מיין פעטער מלך, צו מלכהלעס טאַטן. דאָרט, אַז מען איז הונגעריק, עסט מען בולקעלעך, און מען טרינקט נאָך מילך.

רחלע:

וואָס ווילט איר אַ קאָלע, צי אַ שיף?

מאָטעלע:

וויפל קאָסט די קאָלע?

רחלע:

אַ מיליאָן.

מאָטעלע:

אַזוי טייער? צו טייער.

רחלע:

נו, טאָ זאָל שוין זיין אַ מיליאָן, ווינציקער מיט צען גראָשן...

מאָטעלע:

(שטאָלץ, נעמט אַרויס פּאַפּירלעך און גיט איבער רחלען)

מנחמל:

(גייט צו צו רחלען)

רחלע:

וואָס ווילט איר ר׳ ייד?

מנחמל:

איך וויל אַ שיף, זאָל שווימען קיין ירושלים.

רחלע:

נאַט אייך... די שיף.

מנחמל:

פֿאַר וויפֿל געלט?

רחלע:

רב ייד, וואָס זענט איר משוגע געוואָרן? קיין ירושלים פֿאָרן יידן בחינם.

מלכיל:

(שטייט און וואַרט)

רחלע:

וואָס וויל דער קונה?

מלכיל:

אַ ביקס און אַ פייל, ניין! הונדערט ביקסן און טויזנט פיילן!

רחלע:

(פֿאַרווונדערט, שווייגט)

צירעלע:

(לויפט צו) גיי, גיי, מיט ביקסן דערשיסט מען מענטשן! ווען נישט די ביקסן, וואָלט קיין מלחמה אויף דער וועלט נישט געווען.

מלכיל:

ביסט אַ מיידל, ביסט אַ שלימזל, איך וויל רייטן אויף אַ פערד, שיסן... מיט זעלנער אַ מיליאָן, אַזוי ווי דוד המלך, פאַרשטייסט?

צירעלע:

איך האָב פיינט ייִנגלעך, ייִנגלעך האָבן ליב ביקסן און מלחמות...

מרימל:

מלחמה, בלוט און נקמה.

צירעלע:

און אַז זיי ווערן גרויסע, ווערן זיי גזלנים!

מלכיל:

שלים־מזל! און אַז מען וועט אונדז ווידער אַזוי באַפאַלן, ווי אַנומלט? אַז מען וועט אונדז רייסן ביי די האָר, און שטעלן צו דער וואַנט... ווי דעמאָלט? וועל איך זיי אויך רייסן ביי די האָר! אַז ער וועט אַרויסנעמען אַ שווערד (מיט קראַפט) וועל איך אַרויסנעמען צוויי! וועלן זיי שיסן מיין טאַטן, וועל איך שיסן זיין טאַטן! היינט בין איך שוין אַ גרויסער... איך וועל נישט שענקען...

צירעלע:

קיין אַנדער עצה איז נישטאָ?

מרימל:

אַן עצה איז דאָ. עס מוז קומען די שעה... (לויפט צו צו צירעלען רוימט איר איין) מען מוז וואַרטן אויף אים...

צירעלע:

אויף וועמען? אויף משיחן?

מרימל:

משיח קריכט... האָט נישט קיין שיך...

מלכיל:

מרימל, גיי, ביסט אַ משוגענע, אָ! אָ! (וויזט די קינדער אַ פויסט, און מאַכט באַוועגונגען צום שלאָגן, שטופּט זיי אַוועק, און פאַרמעסט זיך) איך האָב כוח! מען מוז זיין שטאַרק!...

צירעלע:

לאָמיר זיך בעסער שפּילן אין כותל־המערבי.

רחלע:

ניין, איך וויל נישט, ווייל מען מוז וויינען. בעסער אין אַ גבאיטע. (ווענדט זיך צו צירעלען) וואָס וויל די גבאיטע? וואָס וויל טאָבעלע?

ציר‏עלע:

יענטעלע, טייערינקע, איר זענט דאָך אַ מזג־טוב, אַ בעל־רחמנות, אַ זיידן דימענט האַרץ, וואָס איז דען ווערט דער מענטש, ווען נישט די מצוות? זי מוזן מיר שענקען אַ העמדל פאַר אַן אָרעם יתומל, און נאָך איינס, פאַר אַ קראַנק קינד, אָבער אַ גאַנץ העמדעלע; און פאַר אַ מיידעלע, אַ פאַרטעכל מיט פאַלבאַנקעלעך. גיבן זי מיר אָבער אַן געלט, און באָרגן זי מיר אַ פּאָר שי־כעלעך מיט גאָלדענע קנעפּעלעך, אַ קליידעלע געשטיקט מיט שנירעלעך, (פּאַלט אַריין אין ענטוזיאַזם און טרוימט) מיט אַ ווייס קעלנערל מיט שפּיצעלעך, שלייפעלעך צו די צעפּעלעך, און פון קליידעלע זאָלן אַרויסקוקן ווייסע מייט־קעלעך און אַ האַלקעלע!

רחלע:

גייען זי שוין! גייען זי שוין, כשר קינד, אַזוי פיל? ס׳איז צו טייער. איך קאָן אין געבן אַ נדבה, אַ שטיקל רויטן, עכטן סאַמעט, אויף אַ חלה־טישטעכל, וועלן זי אויך האָבן אַ מצווה.

מרימל:

אויף מצוות אַ יקרות... שקר און שקרות...

ציר‏עלע:

יענטעלע שענקען זי מיר אַ קישעלע צום שלאָפן, אָבער נישט מיט שטרוי, נאָר מיט פעדערן, אמתע פעדערן.

רחלע:

(מאַכט זיך גרויס) איך האָב, יאָ, פון פיטשינקע פעדערלעך, פון שוועלבעלעך און טייבעלעך, פון זינגפייגעלעך און גן־עדן פייגעלעך. פון פוך... פוך... סאַמע פוך...

ציר‏עלע:

(דערמאָנט זיך) אין דער היים ביי אונדז, זיינען געווען אמתע קישנס, פון פוך. פון די גענדזעלעך, אפשר צען. זיי האָבן די קישנס צעטרענט.

רחלע:

כ׳האָב אַ וויכעטשקע, ווייס זיידן קישעלע, פאַר אַ קייסערינע, ס׳קאָסט אַ סך געלט, ס׳איז נישט פאַר אָרעמע לייט, ס׳איז פאַר אַ פּרינצעסין.

ציר‏עלע:

(שטיל) באָרגן זי מיר אויף איין נאַכט, אָדער אויף איין שעה, אַזאַ קישעלע, אויף שטרוי איז אַזוי האַרט...

ברוכל:

(גייט צו צו רחלען, שטעלט זיך און שוויגט, אַראָפּגעלאָזן דאָס קעפּל)

רחלע:

ברוכל, וואָס ווילסטו?

ברוכל:

איך, איך וויל אַ לאַלקע. (קינדער לאַכן)

רחלע:

איך האָב לאַלקעלעך, איך בין רייך, אַ רייך קינד, קליינע און גרויסע.

ברוכל:

אָבער איך וויל אַ לאַלקע זאָל קענען רעדן.

רחלע:

אַוודאי האָב איך אַזעלכע, וואָס ווילסטו, אַז די לאַלקע זאָל רעדן?

ברוכל:

זאָל זי זאָגן ברוכל... זאָל זי מיך אַרומנעמען... און ליב האָבן...

רחלע:

אַוודאי קאָן זי דיך ליב האָבן, זי קאָן דיר געבן אַלץ, וואָס דו וועסט וועלן, ווייסט ברוכל?... נאַ דיר... (גיט אים די לאַלקע)

ברוכל:

(שטייט מיט דער לאַלקע, קוקט אויף איר, לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ, שעמעוודיק און שטאַמלענדיק) איך... איך וויל... איך וויל... עס קאָסט טייער... אַ סך, כ'האָב נישט... איך וויל קויפן... מען קאָן קויפן אַ מאַמע? (פּויזע) וויפל קאָסט אַ מאַמע?

קינדער:

(לאַכן)

צירעלע:

גיי, אַ מאַמע קאָן מען נישט קויפן... אַפילו פאַר אַ מיליאָן... פאַרשטייסט...

ברוכל:

מיין מאַמע איז געווען די שענסטע מאַמע!...

פאַרהאַנג פאַלט און הויבט זיך ווידער אויף

(אויף דער בינע קיין ענדערונג, די זעלבע ווי אין פאַריקן בילד. צוויי פרעמדע קינדער שפּילן זיך אין אַ זיים, שטעלן אַ טורעם.)

ליזערל:

(קומט צו לויפן) **אי, קינדער! וואָס עס טוט זיך אין דרויסן, אויפן הויף שפילן זיך יינגלעך אין מלחמה, אין אַ פּאָגראָם! וואַרפן שטיקלעך בלעך, ס׳זאָל דונערן און בליצן! די ווענט ציטערן... ברעכן שויבן אויף פּיץ־פּיצ־לעך. עס שלאָגט אַ פייער אַרום! מען האָט אונטערגעצונדן שטרוי און ברעטער... זיי גייען נקמה נעמען... יענקל פון הויף איז דער קאָמענדאַנט, שרייען, רופן, מאַכן קולות... קומטס געשווינט, קומטס, קומטס אַלע אַרויס!**

קינדער:

נייק! נייק! נייק! גייטס נישט!

צירעלע:

כ׳וויל נישט, כ׳וויל נישט זען... (פאַרשטעלט מיט די הענט די אויגן)

רחלע:

רוצח! ער וויל נאָך קוקן אויף דעם...

ליזערל:

כ׳וויל, כ׳וויל זיין אַ רוצח! אַ רוצח און אַ גזלן קאָן טון וואָס ער וויל, קיינער זאָגט אים גאָרנישט... פאַר אַ גזלן האָט מען מורא... פאַר־שטייסט? און מען קאָן זיך אַלץ נעמען, אַלץ וואָס מען וויל, מען דאַרף נאָר האָבן אַ פּיסטאָלעט, פאַרשטייסט? פאַרוואָס האָבן זיי געמעגט? קומטס אַרויס? ווער שפּילט זיך? ווער וויל זיין אַ רוצח, ווער וויל זיין אַ ייד? (פאַרשווינדט). (עס פאַלן אַריין יינגלעך פון הויף אין עלטער פון 10־12 יאָר, מיט רוגזא, מיט ווילדע געשרייען, רעש, געוואַלדיק, מיט שפּיזן, ביקסן, שווערדן און העק אין די הענט.)

יינגלעך:

(פרעמדע פון הויף) **מען שפּילט זיך אין מלחמה, אין אַ פּאָגראָם!**

קינדער:

(ווערן דערשראָקן) **נייק! נייק! נייק!**

יינגלעך:

יידן! יידן! ווו זיינען דאָ יידן? (דער עלטסטער פון זיי יענקל, מיט צוגעטשעפּעטע שליפעס, אימיטירט דעם אָנפירער, דעם קאָמענדאַנט, שטעלט זיך פאָרויס, דיריגירט און שרייט צום ערשטן יינגל)

יענקל־קאָמענדאַנט:

מע׳שפּילט זיך, צי מע׳שפּילט זיך נישט? מלחמה איז מלחמה!

(יינגלעך פֿאַלן צו צו די מיידלעך, מאַטעלע און מנחמל באַשיצן זיי און פֿאַר־שטעלן זיי. דאָך רייסן זיי די קליידלעך, וואַרפֿן אויף דער ערד די מיידלעך, די אַנדערע יינגלעך צעהאַקן די בענקלעך, איינער רייסט ביי די האָר צירעלען, זי ווערט זיך נישט)

צירעלע:

לאָז מיך אָפּ! עס טוט וויי!

(דאָס צווייטע יינגל כאַפּט רחלען ביים האַלדז, רחלע ראַנגלט זיך מיט אים, שטופּט אים אָוועק מיט כוח.)

רחלע:

איך בין שטאַרקער פֿון דיר, ביסט אַ מערדער!

2־טער יינגל:

כ'וויל זיין אַ מערדער... ווייכע מירל... כ'וועל זיין אַזוי ווי זיי... פֿאַרשטייסט?

(די אַנדערע יינגלעך כאַפּן אַלץ אין די הענט, איינער פֿון זיי כאַפּט אַ לאַלקע)

יענקל־קאָמענדאַנט:

(כאַפּט אַ לאַלקע באַפֿעלט) **אַ קינד?! צערייסן...**

(וואַרפֿט זי האַסטיק, ברוטאַל צום יינגל, דאָס יינגל רייסט אַרויס די הענטלעך, די פֿיסלעך; אַלע קינדער ווערן שטום אַ רגע) **אַזוי! אַזוי! איר מיינט ס'איז לצנות? וואָס שטייסטו? שפּילסט זיך, צי דו שפּילסט זיך נישט?**

(צירעלע, זעענדיק די צעריסענע לאַלקע, ברעכט אויס מיט אַ שטיל געוויין)

צירעלע:

גאָט וועט דיך שטראָפֿן! (דערווייל צעוואַרפֿן די יינגלעך די שפּיל, צעברעכן אַלץ פֿון די טישלעך, צערייסן אַ קישן, אַ שעניק, עס פֿליען פֿעדערן, עס שיט זיך שטרוי).

יענקל־קאָמענדאַנט:

(באַפֿעלעריש) **יעצט שיסן, שטעכן מיט די ביקסן!**

(איינער לויפֿט צו צו מאַטעלען, שטעכט אים מיט דעם שפּיץ פֿון דער הילצערנער ביקס)

1־טער יינגל:

נו, פֿאַל, כ'האָב דאָך דיך דערשטאָכן, פֿאַל! (וואַרפֿט אים אויף דער ערד)

יענקל־קאָמענדאַנט:

זוכט קינדער! (יינגלעך לויפֿן צו צו די נאַרעס כאַפּן קישנס, זעקלעך, זוכן. איינער פֿון זיי וואַרפֿט אַרויף האַסטיק אויף אַ שטייענדיק וויגל אַ קישן. יענקל רירט זיך נישט פֿון אָרט, דיריגירט, באַפֿעלט)

טרעטן מיט די שטיוול! טרעטן מיט די פיס! שמייסן מיט דער בייטש! לערנט זיך שלימזלס! (לויפט האַסטיק צו צו ברוכלען — דער באָבעס אייניקל) **לייג דיך, מוזט שטאַרבן!...** (ברוכל פאַרלירט זיך, דערשראָקן, לייגט זיך, יענקל גיט אים אַ קאָפּע.)

ברוכל:

באָבעליו! באָבעליו! (עס קומט אַריין מרימל, גייט צו צו ברוכלען, הויבט אים אויף, נעמט אים אַרום, האַלט אים אין אירע אָרעמס.)

3־טער יינגל:

(כאַפּט ווידער אַ גרויסע לאַלקע, געמאַכט פון שמאַטעס, פאַרקוקט זיך אויף איר)

יענקל־קאָמענדאַנט:

חיים! זי נישט קיין שלימזל, וואָס קוקסטו? גלעזערנער בער, צעשפּאַלט דאָס קעפּל! צעברעך זי...

חיימל:

ניי, איך וויל נישט, כ׳קאָן נישט, ס׳איז אַ שאָד...

מרימל:

טו עס נישט! געדענק... ס׳ווערט נישט געשענקט!... דאָרט שטייט אַ גרויסע וואָג, וועגט ביינאַכט, און וועגט בייטאָג...

יענקל־קאָמענדאַנט:

גיב אַ טראַסק אָן דער וואַנט! קאַליקע, טויגסט נישט...

חיימל:

ס׳איז אַ רחמנות, כ׳האָב מורא... (לייגט זי צוריק)

יענקל־קאָמענדאַנט:

שוטה! ס׳איז דאָך אַ לאַלקע, זי לעבט דאָך נישט.

חיימל:

אַ ביסל לעבט זי... כ׳וויל נישט, איך קאָן נישט.

מרימל:

אַ ביסל לעבט זי, אַ ביסל איז זי טויט... לידיקע אויגן, אָנגעפּילט מיט רויגן, אַזוי ווי די פּאַניע געבוירן...

יענקל־קאָמענדאַנט:

קאָנסט נישט? שפּילסט זיך נישט! (שטופּט אים אַוועק) **נבלה! אַז שלאָגן איז שלאָגן, פאַרשטייסט?**

מרימל:

(צו יענקלען) **זעסט נישט... אַ זיידן פּאָדעם איז זיין זעג... מלאכים שטייען אויפן וועג...**

יענקל־קאָמענדאַנט:

(כאַפּט אַ מיידעלע ביי דער האַנט) **צירונג! פינ־גערלעך! איך בין דער קאָמענדאַנט! טוט וואָס איך הייס, צונעמען... נאָר גיך, נאָר געשווינד, אַזוי ווי זיי... אַזוי ווי זיי! גיך!** (קנאַקט מיט דער בייטש) **זיי האָבן זיך אויך געאיילט. זייגערלעך! גיט אַוועק! אַלץ! אַלץ! איך בין דער קאָמענדאַנט, איך הייס! האַקטס, ברעכטס און שלאָגט!** (לויפט אַרום צירעלע און רחלע נעמען אין צווישן צוזאַמען אַלץ פון דער ערד, שטעלן צוריק די איבערגעדרייטע, צעבראָכענע בענקלעך)

מרימל:

(הויבט אויף פון דער ערד אַ צעבראָכן מעשן הענטל פון אַ טיר)

אַ הענטל... פון אונדזער טיר... ביסט געבליבן אָן אַ טיר... נעבעך... (גלעט עס) **קום הענטל... קום מיט מיר...** (אויף אַ זייט, אין אַ ווינקל, זעט מען ווי צוויי היימלאָזע יינגלעך שפּילן זיך, בויען, שטעלן אויף אַ הויז מיט אַ טורעם, לייגן ציגל, ליים, זאַמד, שטעלן קלעצלעך, שטיינער, ברעטלעך, שטיקלעך גלאָז. צום לעצט לויפן די יינגלעך פון הויף צו צו דעם הויז און צעוואָרפן עס מיט די פיס. עס ווערט אַ געוויין, אַ געשריי, אַ געפּילדער, עס דרייט זיך איבער ס׳לאָמטערל, ס׳ווערט פינצטער. עס לויפט אַריין פון הויף שלום.)

שלום:

וואָס טוט זיך דאָ?

קינדער:

אַ מלחמה! אַ פּאָגראָם!

1־טער יינגל:

כ׳האָב אויפגעבויט אַזאַ שיין הויז, אַזאַ הויכן טורעם, האָבן זיי עס צעשטערט און צעוואָרפן...

2־טער יינגל:

איך האָב דאָרט אַריינגעשטעלט אַ בלום, האָבן זיי זי צע־טראָטן מיט די פיס.

שלום:

וויין נישט, וויין נישט. וועסט קריגן כוח, און וועסט נאָך אַמאָל אויפ־שטעלן דאָס הויז, און דעם טורעם, און נאָך שענערע, און נאָך העכערע! דו וועסט פאַרזייען און עס וועט אַרויסוואַקסן אַ שיינע, די שענסטע בלום!

(מרימל דערנענטערט זיך צו שלומען, בלייבט לעבן אים שטיין. עס קומט אויך צו צירעל, רחלע, ברוכל און מאַטעלע. די רעשט קינדער נעמען אויפּסניי בויען דעם טורעם. ביידע גרופּן ווערן באַלויכטן פון אַ שטאַרק שטראַלנדיק ליכט. אַ באַזונדער שטאַרקע ליכט פאַלט אויף שלומען. מוזיק. די בויענדיקע קינדער־גרופּע זינגט)

קינדער:

ליים און ציגל,
ציגל און ליים,
לאָמיר אויפשטעלן
אַ נייע היים,
אַ נייע היים.

פאָרהאַנג

דאָס עלפטע בילד:

מרימל טרייסט די מוטער רחל

וואַרשע, עמיגראַנטן־הויז

(קינדער שפּילן זיך, מרימל שטייט אין מיטן, אַרום איר קינדער, חוץ רחלען. מרימל ציילט זיי, קינדער זאָגן נאָך.)

מרימל:

אמתל — שקרל...
שקרל — אמתל...
דזשאַוועך גלאַנץ...
שפּרינג און טאַנץ.
וויגל — קריגל,
קריגל — מיגל...
דער טייוול גייט...
ער איז מסוגל...
שיסן, שלאָגן...
בו — בו — בו.
ביסט געווען...
ביסט שוין נישטאָ...
היט דיך — דו...
היט דיך — ער...
זיי אַ פויגל...
נישט קיין בער...

(צעלויפן זיך, שפּילן זיך אין „יאָגעלעך". זיי יאָגן זיך, כאַפּן זיך, לאַכן.)

מרימל:

כ'האָב היינט צעבראָכן דאָס שוואַרצע שפּיגעלע, צעבראָכן אויף שערבלעך. אַ שלעכטער סימן, ס'וועט עמיצער קומען...

רחלע:

(פאַלט אַריין) אוי... אוי... ס׳איז געקומען דאָס קעטשל... נאָך מרימלען... מען גייט זי נעמען אין שפּיטאָל... צו די משוגעים... (מען הערט שטימען)

מרימל:

(הערט דאָס און שרייט) אָך, איך וויל נישט, נייך, נייך, נייך, צירעלע באַהאַלט מיך! (באַהאַלט זיך אין אַ ווינקל, קריכט באַלד אַרויס, צירעלע שטייט די גאַנצע צייט לעבן מרימלען, נעמט זי אַרום, פאַרשטעלט זי)

שוחטקע:

(אויפגערעגט) מאַכט צו די טיר!

רחלע:

(מאַכט צו האַסטיק די טיר, האַלב וויינענדיק) לאָמיר זיי נישט אַריינלאָזן. מען וועט נישט לאָזן... (בלייבט ביי דער טיר, אַלע שטייען אויף צערודערט).

בלימעלע:

(גערירט) ווען טוט זי שלעכטס? ווען שטערט זי?

באַבע:

אָפּגעהיטן זאָל זי ווערן פון פרעמדע הענט, פאַרשטעלטס ס׳קינד!

שוחטקע:

ביי זיי דאָרט וועט זי שוין אין גאַנצן משוגע ווערן...

בלימעלע:

מען וויל זי געזונט מאַכן... צו שפּעט... דאָס מיינסט געפּלאָגטע קינד... שטיינער וויינען... אויף איר גורל...

באַבע:

קלוג ווי דער ליכטיקער טאָג...

בלימעלע:

פאַרשטייט פון איין וואָרט צען...

היימלאָזע:

גיט זי אַוועק, זי רעדט אין דער וועלט אַריין...

צירעלע:

(צערטלעך) וויין נישט מרימל, איך וועל מיך פאַר דיר אָננעמען, שרעק דיך נישט, וועסט מיט אונדז בלייבן, איך וויל נישט זיין אָן דיר.

לייזערל:

איך וועל דיך היטן, מרימל. (שטעלט זיך נאָענט צעשפּרייט די הענט)

מרימל:

איך רעד צו דיר... איך בעט דיך! טאַטעליו! ביסט דאָך דאָרט, דאָרט ביי אים... איך בעט דיך אַזוי, פאַרוואָס פאַלגסטו מיך נישט? לאָז מיך נישט צונעמען, איך בין דאָך דיין מרימל, דיין קינד, אפשר האָסטו מיך שוין פאַרגעסן? אפשר דערקענסטו מיך נישט פון דערווייטנס? היט מיך פון זיי, טאַטע, היט מיך פון זיי... (וויינט)

רחלע:

זאָג פאַרוואָס האָסטו געשריגן די נאַכט? מרימל זאָג?!

מרימל:

מען האָט מיך געיאָגט... כ׳בין אַנטלאָפן פון דער וועלט...

רחלע:

ווו אַהין?

מרימל:

דאָרט אַהין... דער טאַטע האָט מיך געפירט צו גאָט! גאָט האָט מיך געבענטשט... ער האָט מיר אָנגעזאָגט למען־השם, כ׳זאָל נישט האָבן צו עסן, נישט צו טרינקען, כ׳זאָל אַרומגיין באָרוועס, צווישן מיסט און חור־בות... און שלאָפן אויף שטיינער... גאָט האָט ליב הונגעריקע... גאָט האָט ליב אונדזערע ביינער...

סופר:

דער דיין, זכרונו לברכה, צי הערט ער זיין קינדס רייד, זיין קינדס געוויין? מרימל, קום אַהער, וויין נישט. דער זיידע וועט נישט לאָזן, שטיל, שטיל...

מרימל:

(טוט אָן דאָס דערעלע אויפן קאָפּ און וויל גיין, רעדט צו זיך)
גאָט וויל די קינדער זאָלן וויינען אין הימל... איך איל מיך, כ׳האָב נישט קיין צייט, כ׳גיי צו מיין טאַטן (פאַרחלומט) ער ווינקט ווייט... כ׳מוז אים אַהין טראָגן וואַסער און ברויט... די גאַס איז פאַרמאַכט, די גאַנצע וועלט איז פאַרשטעלט...

צירעלע:

דו ווייסט גאָרנישט מרימל, ביסט אַ גולם.

מרימל:

(צו זיך) כ׳ווייס, ער וואַרט אויפן בית־עולם.

צירעלע:

צו וועמען וועסטו גיין?

מרימל:

(גייט צו צום פענצטער, קוקט אַרויף, צו זיך) וואָס טוט ער דאָרט מיין טאַטע? איז ער דאָרט אויך דיין? צי פּסקנט ער דאָרט שאלות? היינט איז דאָך ראש־חודש, שטייט ער דאָרט אין הימל, ביי דעם אָרון־קודש... (נאָך אַ פּויזע) גיי, זע, צירעלע, צי האָט מען מיך שוין צוגענומען, צי בין איך נאָך געבליבן?

צירעלע:

(לויפט צו צום פענצטער) זיינען שוין נישטאָ! מען האָט נישט געלאָזט דיך צונעמען... זיי האָבן דיך געזוכט... זיי האָבן דיך געוואָלט בינדן, שלעכטע...

ברוכל:

פאַרוואָס רופט מען מרימלען משוגענע? פאַרוואָס וויל מען זי צונעמען?

מאָטעלע:

ווייל זי איז משוגע, זי רעדט נישט קלאָר.

ברוכל:

פאַרוואָס רעדט אַ משוגענער נישט קלאָר?

מאָטעלע:

ווייל די קלאָרע מענטשן האָבן אים משוגע געמאַכט.

ברוכל:

(פאַרקלערט, חזרט איבער) די קלאָרע מענטשן מאַכן משוגע?...

מאָטעלע:

(האַלט אין דער האַנט אַ ברעטל, שניצט מיט אַ מעסערל, לייענט הויך) עליע־שלמה, יצחק־יעקב בני מנחם־יוסף, רבקהלע מירעלעס דריי יאָר אַלט געווען...

מרימל:

(גייט צו, לייענט פון ברעטל) האַראַדישטשע, מלאַווע, קוטנע און זשיכלין...

מאָטעלע:

(פאַרטראַכט, קלאָגט זיך) אָבער ווו האָט מען זיי באַגראָבן? אפשר וועלן זיי נאָך צוריק קומען?

מרימל:

זיי וועלן נישט צוריק קומען, אין הימל איז אַ יאַריד...

מאַטעלע:

גיי, רעדסט פון היץ...

מרימל:

זיי מוזן זיך פרעגן ביי גאָט. גאָט האָט נישט קיין צייט... ער האָט אַ פאַרדרייטן קאָפּ. ס'איז שלעכטע צייטן, ער ווייסט נישט וואָס פריער... קריץ אויף דעם ברעטעלע... קריץ.

איינגייערקע:

(קומט אַריין מיט אַ קויש) קוים דערשלעפּט. אַ טריבער טאָג היינט. די גאַנצע וועלט ווי אַ קעסל מיט פּאַרע.

שוחטקע:

וואָס טראָגט איר דאָ? פאַר זיי, האָ? אַהאַ, מען שלעפּט שוין דעם שבת.

איינגייערקע:

ווי דען?

שוחטקע:

(גייט צו צום קויש) ווייזט, ווייזט, וואָס האָט איר אין קויש?

איינגייערקע:

ווי תמיד: קאַרפּן, העכט, הערינג, קעלבערנע פיסלעך, טאָפּט אָן דעם אינדיק, שמאַלץ אַ צוויי קוואָרט. יונגע געגנדזלעך, עופעלעך, וויינעפעלעך.

היימלאָזע:

(מעכאַניש) יונגע געגנדזלעך... וויינעפעלעך...

שוחטקע:

(נעמט אַלץ אין דער האַנט און וועגט אַלץ, אַלע רינגלען אַרום דעם קויש, די היימלאָזע טאַפּן די גענדזלעך, מען טראָגט אַרום דעם אינדיק אויף מבינות) און מען ווערט נישט דערשטיקט, האָ?

איינגייערקע:

(לאַכט) און וויפל דאָס באַטרעפט?

היימלאָזע:

מער ווי אַ שיפסקאַרטע.

שוחטקע:

אַ וועלט, אַ וועלט! וועט זיין אַמאָל אַ תכלית, צי נישט? איז דאָ ערגעץ אַ משפט צי נישט?... נישטאָ קיין משפט... ניין!

איינגייערקע:

ביי זיך פולע שפייכלערס, אַלדאָס גוטס פון דער וועלט! כל המינים! און מאכלים כל הטעמים! פּוטער! צוקער! גאַנצע זעק... אויף אַלע אָרעמע לייט! אויף אַלע אָרעמע לייט!

היימלאָזע:

(צוזאַמען) און מיר... מיר ווערן איינגעדאָרט...

שוחטקע:

מיר וועלן שוין אַזוי אָפּפינצטערן... הלוואי אונדזערע קינדער! פאַרטריבן אונדז, מען וועגט דעם ביסן ברויט...

איין היימלאָזע:

געצוג בעטלען! דעם אָרעמאַנס ביסן! אונדזער פּיין!

איינגייערקע:

(בסוד) ביי זיי שמחות אויף שמחות פאַר די פרעמדע געסט! מען לאָזט זיי נישט אַריין צו אונדז. מען לאָזט נישט אָנקוקן דעם דלות. מען שיט זאַמד אין די אויגן.

היימלאָזע:

(חזרן איבער) מען שיט זאַמד אין די אויגן...

איינגייערקע:

אַ ציידן מענטש, אַ ציידן האָרץ, איז געוועזן ביי אונדז אין שטאָט מלאָווע, ר׳ ישראל אַלטערס טאָכטער, די נגידיתטע רבקה־לאה.

מרימל:

(לויפט צו) וויִז, וויִז! האָסט די מטביע? פון אַ ציידן מענטש מיט אַ ציידן האָרץ. גיב, גיב מיר די קמיע!

איינגייערקע:

(באַמערקט מרימלען) מרימל, וואָס ביסטו, נעבעך, אין אַזאַ הולך? אַלץ צעריסן...

מרימל:

טויזנט מאָל קריעה... די הויט איז אויך צעריסן, זאָג מיין טאַטן, ער דאַרף עס וויסן...

איינגייערקע:

(קוקט, ווישט די טרערן)

שווטקע:

(צו דער איינגייערקע) **מען דאַרף נישט וויינען, צו וואָס טויגן טרערן? מען דאַרף נישט מער קיין טרערן... הונדערטער יאָרן, גאַנצע ימען... האָט עס געהאָלפן?**

איינגייערקע:

יעדער וויינט באַזונדער, יעדער וויינט פאַר זיך...

מרימל:

וויינען דאַרף מען איינציגע...

איינגייערקע:

(באַטראַכט מרימלען) **וואָס טראָגסטו?**

מרימל:

זעסט נישט? יום־טובדיקע קליידער (ווייזט אָן אויף איר הולך) **סאַמעט, זייד און ווייסע שפּיצן** (ווייזט אָן אויף צייכנס) **עס טוט מיר ווי פון די שמיץ, אויף דער גאַס שלאָגן מיך שקאָצים... זעסט מיינע ביילן? זאָלסט דער מאַמען נישט דערציילן. גאָט איז אָן עקשן, אַז ער וועט וועלן מען זאָל מיך שלאָגן, וועט גאָרנישט העלפן...**

איינגייערקע:

(נעמט אַרויס פון קוישל אָן עפּל און גיט מרימלען) **נעם מרים לעבן, נעם נשמה מיינע...**

מרימל:

(כאַפּט עס) **ביסט מסתמא אַ מלאך!** (גלעט דאָס עפּעלע) **אָן עפּעלע, נישט קיין שטיין?** (פּרייט זיך, טולעט עס צום האַרצן) **אַ זיס, גאָלדן עפּעלע, מען מוז מאַכן אַ שהחינו, און עסן מיט כוונה, אָמן!** (צו דער איינגייערקע) **דו פאַסטסט? מען דאַרף פאַסטן, די גאַנצע וועלט מוז פאַסטן, מ'מוז תשובה טון...** (בסוד) **זיי פאַסטן?**

איינגייערקע:

(מיט געלעכטער) **זיי האַלטן אין איין פאַסטן... פאַסטן...**

(אַלע אַרום לאַכן, אַ סך שטימען חזרן איבער — זיי פאַסטן!)

היימלאָזע:

מען פרירט ווי די הינט, וווּ זיינען די קוילן?

איינגייערקע:

נו, זייט געזונט!

1־טער היימלאָזער:

גייט געזונטערהייט, מען זאָל זיך שוין טרעפן אויף יענער זייט ים.

2־טער היימלאָזער:

איר האָט געקראָגן די שיפסקאַרטע? האָ?

איינגייערקע:

אָט, טראָג איך זי אויפן האַרץ (נעמט אַרויס די שיפסקאַרטע) **דער השם יתברך זאָל העלפן, מען זאָל דערלעבן ביז צו דער שיף, אָבי ביז צו דער שיף, מען זאָל נאָר צוקומען.** (אַלע צוזאַמען חזרן איבער) **אָבי ביז צו דער שיף, מען זאָל נאָר צוקומען!**

היימלאָזע:

(שטיל) **איך קיין אַרגענטינע, קיין ארץ־ישראל איז מיר נישט באַשערט... מיין ברודער קיין בראַזיליע.**

איינגייערקע:

אין אַלע לענדער...

מרימל:

דאָ און דאָרט... מען זוכט... דאָס אָרט...

איינגייערקע:

(קוקט זיך אום, און דערזעט בלימעלען ביי דעם וויגל, גייט צו איר צו, באַטראַכט דאָס קינד) **ווייסע הערעלעך, אַ מלכות אַ קינד... אַ נס, אַ גרויסער נס! מ׳האָט טאַקע אַ גרויסן גאָט אין הימל!** (גייט אַרויס).

ווירטין:

(וואַרפט אַריין אַ פעקל מיט אַלטע מלבושים, בלייבט אויף דער שוועל) **פאַר אייך!** (אַלע לויפן צו, מען כאַפט איינער דעם אַנדערן פון די הענט, עס ווערט אַ געטומל)

אַלע:

דאָס פאַר מיר! פאַר מיר! ווייזט! ווייזט, בלויזע שמאַטעס, נאָך אַ גוט העמד...

מרימל:

אויסגעטראָגענע קליידער, זאָגן אויס פון חדר... אַ יאַקעלע, אַן אויסגעקרימטער שוך, קוקט אויס ווי רוח.

היימלאָזע:

(האַלט אַ קלייד אין דער האַנט אויף אַ זייט) **קליידער, מלבו־שים נאָך די טויטע...**

שוחטקע:

קליידער, טויטע זאַכן, אָבער עס בלייבט עפעס פון דעם, וואָס האָט עס געטראָגן. פריער האָט איר באַדעקט אויסגעפילטע לייבער, און איצט... דאַרע, טרוקענע ביינער...

היימלאַזע:

נאָך אַ גוט העמד! (כאַפּט עס און באַהאַלט אונטערן אָרעם)

נאָך אַ גוט מלבוש! (כאַפּט עס און באַהאַלט עס אויך אונטערן אָרעם)

שוחטקע:

זעט נאָר, זעט! וואָס מיינט איר? די נגידיתטע, אַ בת־יחידה זענט איר? וואָס מיינט איר? דאָ איז נישטאָ קיין מיוחסים, דאָס בעסטע קלייד צו־געכאַפּט... זאָל זי פאַרזוכן דעם טעם פון נויט, פאַרוואָגלטע מענטשן קענען דעם טעם גוט.

באָבע:

בעסער בשלום, בשלום, באהבה.

מרימל:

שנאה, קנאה, תאוה...

באָבע:

נישט פאַרשעמען, מוחל זיין איינער דעם צווייטן.

מרימל:

(מיט אַ ניגון, חזרט איבער) **מוחל... מחילה... פאַר מתים אַ סגולה...** (קינדער צעשפּרייטן די רעשט מלבושים אויף דער ערד, לייגן זיי אויס ווי געשטאַלטן, מיט די פּלייצעס צו דער ערד, מרימל נעמט אַרויס אַ ווייס קלייד מיט אַ שלייער, מעסט זיך עס צו, שפּעטער לייגט זי עס אויס אויף דער ערד) **מזל טוב! אַ ווייס קלייד, אַ קלייד פאַר אַ כלה! וווּ איז זי? די כלה? טאַקע אַ שאלה?** (רחלע, צירעלע און די רעשט קינדער טוען אָן מרימלען דאָס ווייסע קלייד און דעם ווייסן שלייער אויפן קאָפּ).

רחלע:

מרימל וועסט זיין אַ כלה... אַן אמתע כלה... (אַזוי אָנגעטאָן בלייבט זי ביז צום סוף פון בילד, מען זעצט זי אַנידער, קינדער דעקן זי צו מיט־ן שלייער, זינגען, מוזיק)

כלהשי... כלהשי... ביסט אַזוי שיין...
כלהשי... כלהשי... זעץ דיך און וויין...

(טאַנצן אין אַ ראָד)

מרימל:

(הויבט זיך אויף, גייט אַרויס פון ראָד, אין פאַרטראַגנקייט, גייט אַזוי ווי צו שלומען)

אַ חלום... אַ חלום...
דער חתן הייסט שלום...

שוחטקע:

ווי שפעט איז?

מרימל:

דער זייגער גייט, דער ווייזער שטייט (באַטראַכט אירע באָרוועסע פיס) **מיטן רבונו של עולם האָב איך אַ וויכוח, פאַרוואָס שיקט ער מיר נישט זאָקן, און אַ פּאָר שיך, ער זעט דאָך, אַז איך גיי אַרום באָרוועס, איך וויל האָבן דימענטענע אוירינגלעך, זיידענע ווייסע רויזן, זאָל ער מיר שיקן אַ קאָטש מיט גומענע רעדער.**

רחלע:

(נעמט אַרויס פון דער קעשענע פון אַ קלייד אַ בריוו, שרייט אויס איבערראַשט) **אוי! כ׳לעבן! קינדער! געלט!**

קינדער:

(לויפן צו, זאָגן הויך, דערפרייט, איבערראַשט) **געלט! געלט! געלט!**

(זוכן אין דעם בריוו)

מרימל:

(גייט צו) **אפשר אַ צוואה? אַפשר אַ ירושה! קענסט ירשענען די צרות, קענסט ירשענען די בושה...**

צירעלע:

ניין, ס׳איז אַ בריוו!

שוחטקע:

ווייזט קינדער, וואָס האָט איר דאָרט געפונען? אַ בריוו? אפשר טאָקע אַ צוואה? (אַלע פאַראינטערעסירן זיך, אַלע נייגעריק, מאַנכע לאַכן איראָניש).

רחלע:

זאָל בלימעלע לייענען. (גיט איבער בלימעלען די זייטלעך)

בלימעלע:

(באַטראַכט זיי טרויעריק) **בריוו, בריוו... נישטאָ שוין צו וועמען...**

שוחטקע:

לייען, ווער קאָן וויסן, אפשר אַ קרובֿ?

היימלאָזע:

אַ שוועסטער, אַ ברודער, ווער קאָן וויסן?

בלימעלע:

(זעצט זיך בײַם טיש, בײַ אַ לאַמטערל, הויבט אָן צו לייענען, לייענט וואָס אַמאָל מער געריערט) מײַן טײַערער, מײַן אײנציקער! איך ליג אין שפּיטאָל, צווישן פרעמדע מענטשן... איך קלער וועגן דיר, טאָג און נאַכט. דורכן פענצטער, צווישן די וואָלקנס זע איך דיך... (פּויזע) איך זע נישט, וואָרטס, קוים געשריבן, די אותיות פאַלן...

שוחטקע:

געשריבן אין היץ.

בלימעלע:

(לייענט ווײַטער) ווי ביסטו? אפשר לעבסטו שוין נישט? איך קאָן שוין מער נישט שרײַבן... (פּויזע)

שוחטקע:

נו, און ווײַטער?

בלימעלע:

באַלד, וואָרט (לייענט) מײַן טײַערסטער, איך געזעגן זיך מיט דיר... די ליפּן ווערן פאַרברענט, אַ טראָפּן וואַסער, קײנער דערלאַנגט נישט...

שוחטקע:

שוין?

בלימעלע:

נאָך, (לייענט ווײַטער) עס ליגט דאָ מײַן קלײן שוועסטערל זיסעלע, און מײַן ברודער. איך וועל זײ שוין נישט זען. ווער ווייסט צו זיסעלע וועט לעבן? קײנער גײט צו איר נישט צו. מײַן ברודער... מען שווײַגט... איך פרעג, מען ענטפערט נישט, אַרום מיר ליגן מענטשן אין גסיסה, איך הער כסדר ווי מען זאָגט ווידוי, די גאַנצע צײַט האָב איך גאַרנישט מער געזען, נאָר ווי יידן שטאַרבן... מײַן געטרײַער, אויב דו לעבסט, אויב דו וועסט בלײַבן — זאָג אַלע מענטשן — זאָג דער גאַנצער וועלט, וואָס מען האָט מיט אונדז געטון...

שוחטקע:

אַ צוואה. די לעצטע ווערטער, אַ צוואה! ס'איז נישט קײן בריוו, ס'איז אַ קול פון יענער וועלט. רבונו של עולם, שטיל אײַן די קללות, וואָס שטיקן מײַן האַרץ! און ברענען אין מײַן מויל! פאַרשטײנערט זאָלן ווערן זײערע קינדער! נאָך אין דער מוטערס לײַב. (בלימעלע ברעכט אויס מיט אַ געוויין, קינדער און צירעלע לויפן צו איר צו, שוחטקע שעלט ווײַטער) אויסגעמעקט זאָל ווערן זײער געבײן! און קײן זכר זאָל פון זײ נישט בלײַבן...

באָבע:

מען טאָר נישט שעלטן, ס'איז אַ זינד. דער פינצטערער גורל האָט געבראַכט דיינע רייד.

מרימל:

שוחטס ווייב... אַ שיינע דרשה פאַרן רשע...
און שעלט און שריי...
ער לאַכט...
זעסט!...
דאָרט אין ווינקל שטייט דער שד,
און לאַכט...
ער שטייט... און קייכט...

(מאָטעלע האַלט יעצט אַ קליין שיפעלע און שניצט עס מיט אַ מעסערל)

מרימל:

וואָס טוסטו, מאָטעלע?

מאָטעלע:

איך שניץ דאָס שיפעלע, וואָס וועט שווימען אויפן ים...

מרימל:

וואָס טוסטו? עס וויינט מסתמא. דו שניידסט עס און זעגסט עס, ס'טוט עס וויי. הערסט דאָס געשריי? הער אויף! דאָס שיפעלע לעבט, מיט אַן אַנדער לשון רעדט דער טיש. אַ געלעכטער! אַזאַ מאַש־מיש... אַ מיליאָן לשונות... (ס'קומט אַריין פאַרהילט אין אַ טוך די מוטער מיט אַ שטיל געוויין, קינדער קוקן און הערן זיך צו ערנסט)

מוטער:

(יאָמערט) מיין איינציק יאָסעלע!

מרימל:

זעסט אויס ווי אַ שאָטן...

בלימעלע:

ווען מען רייסט אָוועק אַ קינד, רייסט מען מיט דאָס האַרץ...

מרימל:

איך וויל דיר זאָגן אַ סוד! ווער עס ווערט אַ שאָטן, קאָן שוין גאָר־נישט גראָטן. שטיל, אַלע זיצן שבעה...

מוטער:

יאָסעלע, מיין יאָסעלע! יאָסעלע!

באָבע:

אָרעמע מוטער, נאָר גאָט קאָן דיך טרייסטן...

מרימל:

שטיל (קוקט אַרויף) **ס'איז געפאַלן פון הימל יאָסעלעס טרער!**
קיינער זעט נישט, קיינער הערט נישט. (הינטער דער בינע טרויעריקער מאָטיוו. עטלעכע שטימען) **הערסט? די מאַמע רחל וויינט! זי קלאָגט, מען מאַ־טערט אירע קינדער!** (שטימען הינטער דער בינע, מינאָר, מעלאָדעקלאַמאַציע)

שטימען הינטער דער בינע:

טויבן מיינע! קומט צו מיר אַלע, כ'וועל
אייך שיצן פון חיות בייזע.

מרימל:

(חזרט איבער) **טויבן מיינע! קומט צו מיר אַלע! כ'וועל אייך היטן פון חיות בייזע.** (פויזע) **מאַמע רחל! קלאָג נישט, עס גייען נייע קינדער! עס וועלן קומען גרויסע, גרויסע וונדער!**

פ אָ ר ה אַ נ ג

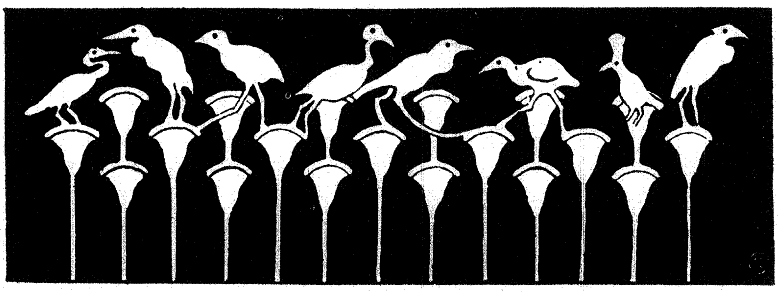

דער דריטער טייל

עס קומען ווונדער

כ אָ ר

אָרגל מוזיק

דער בויגן פון גבורים ווערט צעבראָכן
און געשטרויכלטע גורטן אָן קראַפט.

מוזיק

וואָרום געקומען איז די שעה.

מוזיק

דאָס צוועלפטע בילד:

קינדער גייען אַוועק

דאָס זעלבע אָרט

(אַלע שלאָפן)

מרימל:

(וואַכט, בלאַס באַלויכטן) כ׳מוז גיין... מ׳רופט מיך... מען רופט מיך... (שטייט אויף, גייט פּאַמעלעך, שטיל צו צו רחלען, וועקט זי סודעסדיק) רחלע... שטיי אויף... מען וועט גיין דאָרט, דאָרט אַהין...

רחלע:

(זייער שטיל) וווּ וועסטו גיין מיט מיר, מרימל...

מרימל:

דאָרט... דאָרט אַהין... דאָרט איז שטענדיק טאָג...

רחלע:

דאָרט איז קיינמאָל נישט פינצטער?...

מרימל:

נישטאָ קיין נאַכט...

רחלע:

(גייט שטיל צו צו צירעלען, וועקט זי) צירעלע, צירעלע שטיי אויף... מרימל וועט אונדז פירן... קיינער זאָל נישט וויסן... זי וועט אונדז פירן אין אַנ׳אַנדער לאַנד, אין אַנ׳אַנדערע וועלט...

צירעלע:

מען וועט דאָרט קיינמאָל נישט וויינען?

מרימל:

מען וועט שטענדיק לאַכן...
מען וועט זיך תמיד פרייען...

צירעלע:

(לויפט צו צו מאָטעלען, ברוכלען און לייזערלען, וועקט געשווינד, רעדט בסוד) מאָטעלע, שטיי אויף, קיינער זאָל נישט הערן, מען גייט ווייט, מרימל ווייסט...

מאָטעלע:

איבערן ים... (נעמט זיך צוזאַמען)

צירעלע:

געדענקסט נישט? זי האָט געזאָגט מען וועט צושווימען...

מאָטעלע:

כ׳מוז מיטנעמען ס׳שיפעלע...

ברוכיל:

דאָרט וועלן נישט זיין קיין רשעים... קיין בייזע, שלעכטע מענטשן?...

מאָטעלע:

(שטיל) נייק, נייק, קום געשווינד... די באָבע וועט זיך אויפֿוועקן...

ברוכיל:

אפשר וועט זי וויינען נאָך אונדז...

צירעלע:

נייק, זי וועט זיך פרייען, אַז אונדז וועט זיין בעסער...

מרימל:

קומטס געשווינד... עס וואַרט די קאַטש... די שיף וואַרט...

לייזערל:

(וועקט זיך, הערט זיך צו, דערמאָנט זיך עפּעס) איך אויך... מרימל... איך אויך... שוין...

צירעלע:

כ׳האָב מורא רחלע... בלימעלע וועט איבערקלערן...

רחלע:

(שטילערהייט) די שוחטקע זאָגט תמיד, ווען נישט די קינדער... מיט די קינדער איז אַזוי שלעכט, אַזוי שווער... וועט מען גיין... געשווינד! ס׳איז נאָך פינצטער...

מרימל:

קומטס... קומטס... געשווינד...

לייזערל:

מען וועט אַוועקגיין פון דאַנען... דאָ איז שלעכט...

רחלע:

יאָ, איך וויל שוין מער דאָ נישט זיין...

ברוכ'ל:

די מאַמע וועט דאָרט זיין?...

מרימל:

(בסוד) דאָרט גייען אַרום מלאכים...

ברוכ'ל:

(לויפט צו צו לייזערלען, בויגט זיך אָן צו אים נידעריק) שטיי אויף, גיך, גיך, מען גייט אַהין, מרימל האָט געפונען די שליסלען פון די טויערן... פון ערגעץ אַנדערש...

רחלע:

דאָרט וועלן נישט זיין קיין אָרעמע לייט... נישט קיין קראַנקע... אַלע וועלן זיין גליקלעך... איילט, איילט זיך... זיי זאָלן זיך נישט אויפּ־וועקן...

ברוכ'ל:

איך גיי צו מיין מאַמען...

פאָרהאַנג

דאָס דרייצנטע בילד:

קינדער קליינע ווו אַהין?

(אַ בלאָער פאַרטאָג. הינטער וואַרשע, ביי דער ווייסל, אַ וויטער וועג. מען זעט פון דער ווייטנס ווי קינדער קומען אָן. פאַרהילט, אָרעם צוגעטוליעט צו זיך. מרימל גייט די ערשטע פאָרויס, אָרעם און באָרוועס. נאָך איר צירעלע, רחלע און נאָך צוויי מיידלעך. מאָטעלע מיט אַ שיפעלע אויף די פּלייצעס; ברוכל, לייזערל, מנחמל, מלכ׳ל, קינדער דערנענטערן זיך וואָס אַמאָל מער.)

מרימל:
כ׳וועל אייך פירן קיין ירושלים.

צירעלע:
ס׳איז ווייט, מרימל? נאָך ווייט?...

קינדער:
(צוזאַמען) עס איז נאָך ווייט, נאָך ווייט, אמת?

מרימל:
מען וועט גיין הונדערט טעג און הונדערט נעכט! איבער זיבן ימים און זיבן טייכן...

צירעלע:
און אַז מען וועט נישט דערגייך?

קינדער:
(פאַרצווייפלט) נישט דערגייך?

רחלע:
וועט מען פאַרבייגיין פאַר דער מאַמע רחלס קבר?

מרימל:
געבליבן איז נאָר דער גרויסער שטיק, שטעל דיך און וויק, ווייך אַריין אין דעם שטייך.

מאַטעלע:

ס׳איז דער וועג צו דער ווייסל.

ברוכל:

דאָס איז דער וועג צום טייך. דאָרט שטייט דאָס שיפל.

רחלע:

זעט! עמעצער שפיגלט זיך אָפּ אין דעם וואַסער, דאָרט ווייט...

צירעלע:

עמעצער גייט גלייך צו אונדז.

מרימל:

דוד המלך גייט אונדז אַנטקעגן!...

קינדער:

(צוזאַמען מיט גרויס ערנסט און פרייד) ווער גייט אונדז אַנטקעגן!?

צירעלע:

אַן אַלטיטשקער ווייסער ייד.

מרימל:

גייט טריט ביי טריט...

צירעלע:

שטייט... איך האָב אַזוי מורא...

מרימל:

אויף די הענט טראָגט ער די תורה, ער קומט, ער קומט... זעט, ווי ער גייט... פון די פיס זיינע שטראַלט. פון די אויגן ברענט!

ברוכל:

און אפשר משיח?

מרימל:

משיח! דער שליח...

לייזערל:

און אפשר איז עס אליהו הנביא?

מאַטעלע:

און אפשר טאַקע יעקב אבינו?

ברוכל:

דאָס גייט צו אונדז שמעון הצדיק, ער וויל אונדז, מסתמא, פאַר תלמידימלעך האָבן. איך דערקען אים, דערקען אים אין גאַנצן. (קינדער מאַכן שריט פאַר זיך.)

אַ שטים:

(פון דער ווייטנס) קינדער קליינע, וואַהין?

מרימל:

צו דער זון, צו דער זון! (קינדער דערנענטערן זיך)

אַ שטים:

קינדער קליינע, וועט איר טרעפן דאָרט אַהין?

מרימל:

דער סוד איז דערין...

קינדער:

צו דער זון, צו דער זון!

פאַרהאַנג

דאָס פערצנטע בילד:

שעפּסעלעך גייען פאַריאָגן דעם וואָלף

(אַ געסל אויסגעלייגט מיט שטיינער. פון דער ווייטנס אַ וועג און אַ וואַלד. פאַרטאָג, בלאָע ליכט. מרימל קומט צוריק, געענדערט, פאַרצוויפלט.)

מרימל:

דאָס שיפעלע איז געווען קליין... קליין איז דאָס שיפעלע... גרויס און ביין... איז דער ים... מרימל האָט זיי געפירט... פאַרלוירן ביים וואַסער... מסתמא... (פאַרחלומט, זיס און קראַנקהאַפט) זיי וועלן זיך דאָרט שפּילן מיט ים־שיסעלעך. די זון וועט זיי אַרומנעמען... עס זאָל זיי נישט קאַלט זיין... דאָס שיפעלע טראָגט זיי אַרום... די ווינטן וויגן זיי... די וואָלקנס גייען זיי נאָך. הערסט? צירעלע רופט... ציטער נישט צירעלע! (בייגט איין די קני ווי זי וואָלט זי געזען פאַר זיך, כאַפּט זיך אויף) מען זוכט די קינדער... אָ... אָ...! ברענט מיך נישט! (לויפט אַרום, זעצט זיך אויף דער ערד און רעדט רואיק) ס'וויגן זיך שטיל צען נשמהלעך... (פאַרקוקט) דאָס שיפעלע שווימט פּאַמעלעך אַהין... די לבנה גלעט זיי און קושט זיי... הערסט? רחלעס קול! (הערט זיך צו ווי זי וואָלט איבערגעחזרט) וויין נישט, מרימל, וויין נישט! אונדז וועט זיין בעסער... מען וועט וווינען אין די שענסטע ליכטיטשקע שלעסער!... (שטייט אויף, ווייזט אָן מיט דער האַנט) צירעלעס מאַמע גייט אַרום אויפן וואַסער... זוכט מיך. פירט די קינדער... הערסט ווי זי רופט מיך? מרימל!... מרימל...

שטימען:

(מען הערט אָפּגעריסענע ווערטער, רופן) קינדער!... קינדער! ...ווו זיינען די קינדער?... די קינדער... אויפן וואַסער... צום וואַסער ... נישטאָ די קינדער!...

מרימל:

(הערט זיך צו מיט שרעק) מען זוכט די קינדער... מען וויל מיך באַשטראָפן!... (בייגט זיך. פאַרשטעלט זיך מיט די הענט. עס ווערט אין

גאַנצן טונקל. לאַנגזאַם טויכט אויף מרימלס וויזיע. עס באַווייזן זיך שטיל ריטמיש די געשטאַלטן פון הויז: בלימעלע, די שוחטקע, דער רב, דער שוחט, דער זיידע, די באָבע, מען זעט זיי קוים, איינגעהילט אין גרויע, ברוינע בגדים. עס טיילן זיך נאָר אויס זייערע אויסגעשטרעקטע ווייסע און געלע ביינער־דיקע הענט און טראַגישע, פאַרצווייפלטע באַוועגונגען, אַלע אין דער ריכטונג צו מרימלען. מרימל קוקט זיך איין אין דער זעאונג. נאָך אַ ווײַלע פאַרשווינדט אַלץ. פאַרקלערט, רואיק) **עמעצער גייט, עמעצער קומט... ס'שיפעלע שווימט... וווּ אַהין? דער סוד איז דעריך, כ'בין אַראָפּ פון זין...** (הינטער דער בינע שטימען פון די קינדער)

שטימען:

מיר שווימען... צו דער גוטער וועלט!...

מרימל:

(הערט זיך צו, חזרט איבער) **שווימען אַהין... צו דער גוטער וועלט!... נעמט מיט מיין האַרץ... דאָ ליגט עס פאַר דער שוועל, וואַלגערט זיך אַרום... צעפלאַשעטע ווילדע פערד, טרעטן אויף מיין האַרץ. שלום, נעם צו, באַהאַלט מיין האַרץ, זיי שטעכן עס מיט שפּיזן... שלום!**

שלום:

(באַווייזט זיך באַלויכטן) **מרימל!**

מרימל:

(מוזיק זייער שטיל) **שלומס קול! איך דערקען זיין קול... פידעלעך שפילן...** (דערזעט שלומס געשטאַלט, קוקט אויף אים ווי אין טרוים) **שלומס אויגן... בלוי, גרין... די האָר גאָלד בורשטין... איך דערקען דיך שלום!** (גייט צו נעענטער, רירט אָן זיינע האָר) **שלומס האָר זייד.** (מיט באַגייסטערונג) **האָסט מיר געבראַכט אַ ווייס זיידן טוך.** (מאַכט באַוועגונגען אַזוי ווי זי וואָלט זיך איינגעוויקלט אין אַ טוך) **היל מיך איין, אין דעם ווייסן זייד, עס וועט מיר וואַרעם זיין... וויג מיך איין... דער טאַטע זינגט שוין נישט מער... ער שווייגט... זינג! זינג מיר דעם טאַטנס ניגון?** (מען הערט געזאַנג) **פאַרוואָס לאָזטו מיך איבער! וואוהין גייסטו... ווער רופט דיך? נעם מיך מיט!** (שלום שטייט אומבאַוועגלעך און קוקט אויף איר, מרימל גייט צו נעענטער) **ריר מיך אָן... ריר אָן מיין האַרץ.**

שלום:

(הויבט אויף די האַנט און באַרירט מרימלען לייכט, גלעט זי)

מרימל:

ס'איז מיר קאַלט (בייגט איבער דעם קאָפּ) **ס'איז אַ חלום... שלום! פאַרוואָס ביסטו נישטאָ? ער ענטפערט נישט... פאַרוואָס רעדסטו נישט?** (אומרואיק, געזאַנג הערט אויף) **ביסט דו שלום? ער ענטפערט נישט... איך וויס נישט ווער דו ביסט, ווער ביסטו?**

שלום:

איך בין דייך ברודער...

מרימל:

מיין ברודער? איך האָב נישט קיין ברודער... איך האָב קיינעם נישט... ווער ביסטו?

שלום:

איך בין דייך עדות...

מרימל:

אפשר ביסטו אַ שליח פון מיין טאַטן? פון דער מאַמען? ער ענטפערט נישט... ווען וועט שוין קומען... ער?

שלום:

ווער?

מרימל:

ער... גאָט! פאַרוואָס קומט ער נישט אַראָפּ?

שלום:

ער וועט קומען...

מרימל:

ווען וועט ער קומען? ווער ביסטו?

שלום:

איך בין... דער עדות...

מרימל:

איך דערקען דיך נישט... שלום...

שלום:

עדות פון דיין פאַרברענטן טאַטן... פון מיין פאַרפייניקטער מאַמען ... פון דעם טאַטן דעם רב, וואָס וואָגלט אַרום... דער ברודער פון מיין פאַרשעמטער שוועסטער. איך בין דער עדות פון אונדזער אַלטן זיידן, וועלכן זיי האָבן אויסגעשטאָכן די אויגן... איך וועל מאָנען משפּט!... (פּויזע) איך וועל מאָנען משפּט...

מרימל:

פאַרוואָס שטייסטו ווי אַ מת? דאָ איז אַ גרויסער וואַלד, גזלנים וועלן אָנקומען באַלד. ס'איז נאַכט, דער וועג איז פאַרמאַכט... (לויפט אַרום ווי פאַרבלאָנדזשעט) נעם אַ זעג, מאַך אַ וועג... שלום! (עס ווערט טונקל. מען זעט פון דער ווייטנס פייער. שטורמישע מוזיק) הערסט? מלחמה!... זעסט? פייער!... מענטשן... ברענען מענטשן! (עס באַווייזן זיך לאַנגזאַם ריטמיש,

געשטאַלטן, פון ביידע זייטן גלייכצייטיק. סטיליזירטע געשטאַלטן, עלעגאַנטע הערן. אויף זייערע שוואַרצע קליידער, קאָלירטע ערן־בענדער און אַ סך גאָלדענע און זילבערנע מעדאַלן. טראָגן קלאַסישע, שיינע מאַסקעס, אויף די הענט ווייסע הענטשקעס, עס פאַלט אויף זיי אַ ליכט. מרימל דערזעט זיי, זי באַהאַלט זיך אין אַ ווינקל, קוקט זיך צו צו זיי, און דערנענטערט זיך פּאַמעלעך. אין דעם מאָמענט נעמען זיי אַוועק די מאַסקעס, מרימל שפּרינגט אָפּ און קוקט אויף זיי. די געשטאַלטן נעמען לאַנגזאַם אַראָפּ די ווייסע הענטשקעס, מען דערזעט זייערע שוואַרצע הענט. מרימל ציטערט פאַר שרעק, ברעכט אויס מיט אַ שטאַרק געשריי, פאַרשטעלט די אויגן מיט די הענט, גרויסע פּויזע) **ווער זענט איר? רשעים?** (פּויזע) **גזלנים? פון וואַנען קומט איר? פון גיהנום? וואָס ווילט איר...** (טרעט צוריק, קוקט זיך צו) **שוואַרצע הענט! ...שלום! פאַרוואָס שווייגסטו? ... וואָס ווילן זיי? ... ענטפער! וואָס ווילן זיי?!**

שלום:

זיי ווילן ווידער אונדזערע ביינער!... (פּויזע) **אונדזערע ביינער! היתה עלי יד יהוה... און ער האָט מיך אַראָפּגעלאָזט אין מיטן פון דעם טאָל, און דער טאָל איז געווען פול מיט ביינער.**

און ער האָט צו מיר געזאָגט:
זאָג נביאות צו די דאָזיקע ביינער, און זאָלסט זאָגן צו זיי:
איר טרוקענע ביינער, הערט דאָס וואָרט פון גאָט;
זעט, איך ברענג אַריין אין אייך אַן אָטעם,
און איר וועט לעבעדיק ווערן! (פּויזע)
און זיי זיינען לעבעדיק געוואָרן!

מרימל:

זיי זיינען נישט געשטאָרבן... זיי ווילן לעבן... מאָרגן..

שלום:

זיי ווילן אויפשטיין!... די טויטע ביינער גליען!...

מרימל:

זיי ווילן נישט רוען... די גאַנצע וועלט שטייט אויפן שיין!... קינדער שטייט אויף!... מרימל רופט אייך! שטייט אויף פון אַלע גריבער... שטייט אויף פון אַלע פעלדער... (פּויזע) **מען וואַרט אויף אונדז... דאָרט!...** (פּויזע)

איך הער דעם זאָג...
עס קומט דער טאָג...
קינדער גייען... (ריטמישע אַקאָרדן)
אלף, בית, גימל, דלת, ה, ו, זין... גייען צוזאַמען...
(די געשטאַלטן רירן זיך) **געדענקט די אותיות די דריי!...**

(אויף דער בינע ווערט טונקל, די געשטאַלטן פאַרשווינדן. ס'טויכט אויף אַ העלער ליכטיקער האָריזאָנט, אַ זוניקער הימל, העל באַלויכטענע בערג. די ווייסע די קינדער זיינען באַלויכטן מיט אַ שטאַרקער פאַנטאַסטישער ליכט) **קינדער פון**

דער גאַנצער וועלט! (מען זעט פון דערווייטן, אויפן וועג קינדער. מען זעט די קינדער פון שטעטל מיט צירעלען, רחלען, לייזערלען בראש, גייען באַרג אַרויף, גייען צוזאַמען. מרימל ווייזט אָן אויף זיי, און רעדט באַגייסטערט און וואָס אַמאָל העכער) זיי גייען... גייען... **פאַריאָגן דעם רשע! פאַריאָגן דעם וואָלף!...**

שלום:

אל־תתן לחיה...
זאָלסט נישט איבערגעבן צו אַ חיה...
די זעל פון דיין טויב...
עס גייט אַ ים... קינדער קומען!

מרימל:

ס׳איז דער סימן!... ס׳איז דער סימן!...

שלום:

פאָרויס גייען, שוועבן דורות!...

מרימל:

וויסע ביינער, מיט מנורות! מיט הבדלות אין די הענט! (קוקט אויפן בילד פון דערווייטנס מיט התלהבות) **ליכט פלאַקערן און ברענען!**

שלום:

עס פליען זיי נאָך טויבן ווייסע!...

מרימל:

פליען הויך!...
עס גייען נאָך נאָך זיי די שטערן!
עס גייט נאָך נאָך זיי די זון!
זי שיינט! זי שטראַלט, זי גליט!...
אין דער זון... לייכט אַן אות... אַ „י״... אַ „י״...

פ אָ ר ה אַ נ ג

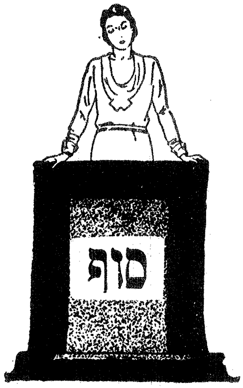

ד״ר יעקב שאצקי, ז״ל

פון דער רעדע געהאַלטן אויפן אָוונט פון יידישן אַלוועלטלעכן קולטור־קאָנגרעס, דעם 9־טן מאַי, 1954 אין ניו־יאָרק. וועגן דער דראַמע „מרימל״ פון טעאַ אַרצישעווסקאַ. (אויסגעצייכנט מיט דעם ערשטן פרייז פון דער אַלעקסאַנדער שאַפּיראָ־פּרעמיע אויפן נאָמען פון י. ל. פּרץ).

די רעדע

דר. יעקב שאַצקי

„מרימל" פון טעאַ אַרצישעווסקאַ ווערט פון דער מחבר'טע באַצייכנט ווי אַ דראַמאַטישער ציקל אין 15 בילדער. דראַמאַטיש איז דער שטאָף, נאָר אין זיך סטאַטיק, בעת אין דער דינאַמיק איז זי — דורכאויס טראַגיש.

יעדער פון די 15 בילדער שפּיגלט אָפּ אַ געוויסן עפּיזאָד פון דער גרויזאַמער אומקום־צייט אָבער יעדער עפּיזאָד איז נישט־עפּיזאָדיש, נאָר דורכשניט— סימבאָליק — דאָס הייסט: ברענגט אַרויס דעם טיפן עיקר פון דער סיטואַציע.

די הויפּט־כאַראַקטערן זענען קינדער, הגם עס פיגורירט אויך דער עלטערער דור. ס'איז אַפילו פאַראַן אַ רעפלעקסיע אויף אַ סאָציאַלע איינשטעלונג.

„מרימל" — דאָס גייסטיק־קראַנק קינד דריקט אויס די ווירקלעכקייט, ווייל זי האָט נישט קיין העמנונגען — ממילא — שפּרייזט זי איבער דער מורא פאַרן אמת.

די קינדער מאַניפעסטירן אַגרעסיוו, וואָס שטימט מיט דער מאָדערנער פּסיכאָלאָגיע, וועגן קינד אין אַ מאָמענט פון געפאַר.

די אַגרעסיווקייט דריקט זיך אויס אין סובלימאַציעס. די טראַגישע נויט אויסצושפּילן זאַטע און פריידיקע פאָרמען פון אַ לעבן, וואָס איז שוין מער נישט קיין ווירקלעכקייט.

קינדער שפּילן אויס אַ חתונה, און קאָמפּענסירן אַזוי אַרום מיט אַגרעסיווע אימיטאַציע, דעם טיפן ווייטאָג פון האָפנונגלאָזיקייט צו דערלעבן אַן אייגענע חתונה.

אָדער די סצענע: די הונגעריקע קינדער שפּילן אויס אַ שפּייז־קראָם מיט קונים און לאָדן אויס פון זייערע פאַרטרוקנטע מיילער, די רייצנדיקע ווערטער פון נישט־דאָיקן עסן, די סצענע איז פול מיט אַ גראָטעסקן טראַגיזם.

די סוגעסטיווקייט פון מעטערלינק, נישט־דערזאָגטקייט. פּרץ'עס אימפּרעסיאָניזם, די פּאָעטישע מעלאַנכאָליע פון וויספּיאַנסקיס ריטם און גראַם. דאָס אַלץ שאַפט אַ שטימונג.

„מרימל" איז אַ בוך־דראַמע. מען דאַרף לייענען די סקולפּטורעלע דעטאַלן פון די סצענעס, מיט די מאָלערישע גרופּן־טאַבלאָס — כדי צו פאַרשטיין די וויזועלקייט פון דער מחבר'טע, אַ דורכאויס פּלאַסטישע וויזועלקייט.

איך ווייס נישט אויב מען קאָן אַזאַ ווערק אויפפירן. ס'איז אָבער גוטע ליטעראַטור, פריש און סוגעסטיוו.

Tea Dear:

Good people are needed, take good care of yourself. — ***M. G.***

וועגן טעאַ אַרצישעווסקאַ

(בינע־נאָמען: מרים איזראַעלס)

אין די פאָלגנדיקע ביכער:

י. י. טרונק: „פוילן" (פינפט בוך) ניו־יאָרק, 1949.

דר. א. מוקדוני: „יצחק לייבוש פרץ", ניו־יאָרק, 1949.

נחמן מייזיל: „י. ל. פרץ, זיין לעבן און שאַפן", ניו־יאָרק, 1945.

„לעקסיקאָן פון דער נייער, יידישער ליטעראַטור": ערשטער באַנד, ניו־יאָרק, 1956.

„טשענסטאָכאָווער יידן": ר. פעדערמאַן, „פון מיין לעבן", ניו־יאָרק, 1947.

אפרים קאַגאַנאָווסקי: „שריפטן" (יובליי־אויסגאַבע), פאַריז, 1951.

" „יידישע שרייבער אין דער היים", פאַריז, 1956.

זיגמונט טורקאָוו: „פראַגמענטן פון מיין לעבן", בוענאָס־איירעס, 1951.

מאַרק טורקאָוו: „די לעצטע פון אַ גרויסן דור", בוענאָס איירעס, 1954.

ב. קוטשער: „געווען אַמאָל וואַרשע", פאַריז, 1955.

רפאל פעדערמאַן: „ביי די טייכן פון וואַרטע און איסט ריווער", ניו־יאָרק, 1957.

דר. יעקב שאַצקי: „וועגן ,מרימל' פון טעאַ אַרצישעווסקאַ", בולעטין פון אַלוועלטלעכן יידישן קולטור קאָנגרעס, ניו־יאָרק, 1954.

יאַקוב אַפּענשלאַק: „מאָוויע פּאָלסקיעי", (פּויליש), וואַרשע, 1915.

מלך גראַפשטיין: "Jewish Observer," London, Canada, 1943

מלך ראַוויטש: „מיין לעקסיקאָן" (ערשטער באַנד) מאָנטרעאַל, קאַנאַדע, 1945.

אַ וואָרט פון אַרויסגעבער

פון מלך גראַפשטיין

אין פאַרלויף פון כמעט פינף יאָר — ביז דעם חודש תמוז פון יאָר 1912, האָט דער אַרויסגעבער פון דעם בוך און דער שרייבער פון די שורות געהאַט דאָס גליק צו באַלאַנגען צו די יוגנט־קרייזן, וואָס האָבן אַרומגערינגלט אין וואַרשע דעם קלאַסיקער פון דער יידישער ליטעראַטור — יצחק לייבוש פרץ. בעט איך דעריבער באַלד אין אָנהויב מחילה, וואָס די פּאָר באַגלייטווערטער פון דעם בוך „מרימל" פון טעאָ אַרצישעווסקאַ וועלן זיי אַזוי פול מיט סענטימענטאַלע דערינערונגען. ווי קען עס דען אַנדערש זיין?

דער קרייז, צו וועלכן דער שרייבער פון די שורות האָט באַלאַנגט, איז געווען דער „הזמיר" — דראַמאַטישער קרייז.

אַט אַזוי האָב איך דאָס לעצטע מאָל געזען יצחק לייבוש פּרצן. זומער 1912. פון דער ווייטן זע איך פּרצן גיין אין דער „גמינע" אויף גזשיבאָווסקע גאַס. גיי איך צו און נעם אַרויס פון הינטער זיין אָרעם זיין טעקע און טראָג זי פּאַר אים און באַגלייט אים. איך פלעג דאָס אַלעמאָל טון, ווען איך האָב אים באַגעגנט אויף דער גאַס. פרץ האָט שוין דעמאָלט נישט געוווינט מער אויף צעגלאַנע גאַס און נייערט אויף אַלעיע יעראָזאָלימסקיע. איך האָב פּרצן דערציילט, אַז איך פּאָר אָפּ בקרוב קיין אַמעריקע. מיר זענען אָנגעקומען צום טויער פון דער גמינע. פרץ האָט אויף מיר אַ לאַנגן בליק געטון און געזאָגט:

— פאָרסט, מאַרקוס, קיין אַמעריקע? אַ רייך לאַנד. אַ גוטע מדינה. נאָר אַביסל צו גוישעוואַטע. גיב גוט אַכטונג אויף זיך. ביזט יונג פאַריתומט געוואָרן. האָסט נישט קיין טאַטן. זיי דו דיך אייגענער טאַטע. ביזט שוין גענוג אַלט דערויף. פאָר מיר געזונטערהייט. לייען אַ סך. זיי אַ ייד. פאַרגעס נישט ס'ביסל יידישקייט, וואָס האָסט געלערנט אין לאָמזשע. זיי מיר געזונט. גריס פינסקין! זאָל ער מיר שרייבן!

אָפּגעבנדיק פּרצן זיין טעקע — האָב איך מיך נישט איינגעהאַלטן און אַ קוש געטון זיין האַנט און דאָס לעצטע מאָל אַ קוק געטון אין דעם לעבעדיקן פייער פון זיינע אויגן.

פּרץ האָט געהאַט תלמידים און חסידים.

די שליחות פון תלמידים איז פאַרצווזצן די גאָלדענע קייט — אַז דער רבי ווערט נסתלק. נישט האָבנדיק דעם זכות צו ווערן דעם רבינס תלמיד — בין איך געבליבן זיינער אַ חסיד, וואָס גייט נאָך דעם רבין מיט דרך ארץ און ליבשאַפט און גלויביקייט מיט פאַרמאַכטע אויגן. און אַזוי לעולם ועד.

אַ פונק פון אָט דעם חסידות טליעט לעבעדיק אין מיר און באַווירקט מיך אַרויסצוגעבן מיט דרך ארץ די דאָזיקע דראַמע פון טעאַ אַרצישעווסקאַ.

ווי אַן אַלטער פאָטער האָט ליב זיין יינגסטע, געראָטענע טאָכטער, אַזוי האָט פּרץ ליב געהאַט און געווען פאַרגלויבט אין טעאַ אַרצישעווסקאַ. ער איז געווען אַ פּרינץ און זי איז אין זיינע אויגן געווען אַ פּרינצעסין און אַזוי אויך אין די אויגן פון אַ סך, דעמאָלט יונגע, אַמאַטאָרן־שוישפּילער — און אויך אין מיינע אויגן, וואָס איך בין געווען איינער פון יענעם קרייז. און אַזוי אויך אין די אויגן פון אַ סך יונגע יידישע שרייבער פון דעמאָלט, וואָס האָבן באַלאַנגט צו דער סביבה. די סביבה אַרום דעם באַקאַנטן „הזמיר"־קרייז.

טעאַ אַרצישעווסקאַ איז געווען אַן אמתע שיינהייט. איר שיינער קאָפּ האָר איז אַלעמאָל געווען שיין פאַרקעמט און אַנדערש ווי אַלע אַנדערע פרויען פון „הזמיר". זי האָט זיך געקליידט ווי אַ פּרינצעסין און אַלע מאָל געטראָגן אָרי־גינעלע און אַליין־דעזיינטע קליידער.

טעאַ אַרצישעווסקאַ האָב איך אין יענע יאָרן געקענט אונטער דעם נאָמען „מרים איזראַעלס" — אַזוי איז געווען איר בינע־נאָמען, וואָס יצחק לייבוש פּרץ האָט איר געגעבן. זי איז איז געווען איינע פון די הויפּט־שוישפּילערינס אין יענעם קרייז.

סענטימענט זאָגט מיר אונטער צו דערמאָנען די נעמען פון אַ טייל אַמאָ־טאָרן, וואָס האָבן צו יענעם קרייז באַלאַנגט:

מאַרק שוויד — דער דיכטער און שוישפּילער.

סלאַווע עסטרין — שפּעטער די פרוי פון שוישפּילער יעקב בן־עמי.

אברהם קאַניעווסקי — שפּעטער דר. קון.

לעאָן שבד — שפּעטער אַ דר. דענטיסט.

יאָסעלע זינגער — אַ בוכהאַלטער.

שלאמע שטעלמאַן — אַ רייך קינד פון ראַדעם.

מאַניטשקע ראַפּאָפּאָרט — אַ באַוואוסטע הוטן־פּוצערקע אין וואַרשע, מען פלעגט זי רופן „די רויטע".

שרהלע פּערלע — די פרוי פונם שריפטשטעלער יהושע פּערלע.

וועלוועלע פאַרבער. אויך „חאצקעלע" פונם קליינעם בונד — אַ רבניש קינד, וואָס זיין אמתן נאָמען זענען מיר קיינמאָל נישט געוואָר געוואָרן.

אברהם טייטעלבוים — אַ שוישפּילער. שפּעטער געוואָרן אַן אַרטיסטישער זייל אין מאָריס שוואַרץ קונסט טעאַטער. ער — און די ווייטער אויסגערעכנטע — זענען געווען פון די עלטערע אין קרייז.

משהלע אַפּטער — שפּעטער דער שוישפּילער משה ליפּמאַן.

הערשל צוויג — אַ שוישפּילער.

אייזיק סאמבערג — אַ קורצע צייט באַלאַנגט צום קרייז. שפּעטער געוואָרן איינער פון די באַרימטסטע פאָלקס־אַרטיסטן אין אייראָפּע.

זלמן פיינשטיין — שפּעטער כאָר דיריגענט פון דער גרויסער טלאָמאַצקער שול אין וואַרשע.

שמאי גאָלדשטיין — דער באַרשטן־מאַכער, אַ באַוואוסטער פּראָפּאַגאַנדיסט פון בונד.

און גאטשא וועניג — אַ פאַרברענטע ציוניסטקע, איצט אין טל יוסף, ישראל, אַ מאַמע פון פינף סאַברעס און אַ באָבע פון אייניקלעך־סאַברעס. מיר פלעגן זי רופן „די פריילין מיט די קורץ־געשוירענע האָר".

אין 1912, ווען איך בין אַוועק קיין אַמעריקע, האָבן שוין ליפּמאַן און סאמבערג געשפּילט אין קאמפּאניעץ „ערמיטאַזש" טעאַטער אויפן מאראנאָוו. אברהם טייטעלבוים איז אַוועק מיט די סאבסיי־אדלער טרופּע קיין רוסלאַנד.

גורלות פון מערערע פון די דערמאַנטע זענען מיר באַקאַנט. די מייסטע אָבער — נישט. ווער ווייסט ווו זיי זענען נעלם געוואָרן אין די יאָרן פון דריטן חורבן. מיינע טייערע חברים...

מיך האָט מען אין יענעם קרייז גערופן „דער לאָמזשער", אָדער „מאַרקוס בונדאָוויעץ". איך האָב דאָן באַלאַנגט צום „קליינעם בונד".

עס איז געווען אַ צייט פון דער געבורט פון אַ תקופה. יעדער טאָג האָט געלויכטן מיט זיין ליכט. און אַלע צוזאַמען מיט דעם ליכט פון י. ל. פּרץ.

איך האָב געהאַט דעם זכות צוויי מאָל אויפצוטרעטן אַלס אַמאַטאָר־שוי־שפּילער צוזאַמען מיט טעאַ אַרצישעווסקאַ—מרים איזראַעלס.

זייער יונג בין איך דאַן געווען. קיין גאַנצע זיבעצן יאָר נישט אַלט, אָבער הויך געוואַקסן. אויפגעטרעטן בין איך אין „ס׳ברענט״ פון י. ל. פּרץ. רעזשיסירט האָט דעם איינאַקטער — מאַרק אַרנשטיין, דער פּוילישער און יידישער דראַמאַטורג. אין דער פּוילישער ליטעראַטור האָט ער זיך גערופן אַנדזשעי מאַרעק.

עס דערמאָנט זיך, אַז די לעצטע פּראָבעס זענען פאָרגעקומען אין הויז פון דר. חיים ווייצמאַנ׳ס שוועסטער.

איך בין אויך אויפגעטראָטן אין פּרצעס „אין פּאָליש אויף דער קייט״, רעזשיסירט פון דעם דיכטער מאַרק שווייד. פּרץ אַליין האָט מיטגעהאָלפן צו רעזשיסירן. ער אַליין האָט מיט מיר איינגעשטודירט מיין דעמאָלטיקע ראָל. אַ קליינע ראָלע איז עס געווען, אָבער ווער האָט זיך דעמאָלט געקענט גלייכן צו מיר...

איך וויל ביי דער געלעגנהייט אויסדריקן טעאַ אַרצישעווסקאַ אַ דאַנק פאַר אַן עצה טובה פון יאָר 1911. אין יענעם יאָר האָט אַ געוויסער דירעקטאָר טיטעלמאַן מיך און דעם שוישפּילער צוויג געוואָלט אַנגאַזשירן אין זיין טרופּע. אָבער די טרופּע איז נישט געשטאַנען אויף אַן אַרטיסטישער מדרגה. מיך האָט אָבער צו איר געצויגן. אַז איך האָב דאָס דערציילט טעאַן — האָט זי מיך שטאַרק געוואָרנט, אַז איך זאָל עס נישט טון. זי האָט געזאָגט „דער פּאַן לעאָן — געמיינט י. ל. פּרץ — וועט זיך בייזערן אויף דיר!״. איך האָב — פאַרשטייט זיך — געפאָלגט די עצה און בין דאַנקבאַר ביז היינט. ווער ווייסט אין וועלכע דרכים מיין לעבן וואָלט אַוועק, ווען איך וואָלט יענע עצה נישט געפאָלגט. (דער שוישפּילער צוויג איז יאָ געפאָרן מיט טיטעלמאַנען. מיט יאָרן שפּעטער האָב איך אים געטראָפן אין מאָונט קלעמענס וואו ער האָט געשפּילט טעאַטער פאַר סענטן געזאַמלטע צווישן דעם עולם).

עס איז נישט די אויפגאַבע, און אפשר אויך נישט אין דער קאָמפּעטענץ פון דעם אַרויסגעבער פון דעם בוך און שרייבער פון די שורות אָפּצושאַצן די דראַמע „מרימל״. זי איז שוין אין כתב יד אָפּגעשאַצט געוואָרן דורך י. אָפּאַטאָשו ז״ל, און — אים צו לאַנגע יאָרן! — ה. לייוויק. זי איז אָפּגעשאַצט געוואָרן פון דער זשורי: דר. יעקב שאַצקי ז״ל, מענדל עלקין, יאַנאַס טורקאָוו. און זי וועט איצט אָפּגעשאַצט ווערן אַלס בוך, און מיט דער צייט — אַזוי גלויב און האָף איך — אויך אַלס שפּיל־דראַמע.

געטון האָב איך אַלץ, וואָס נאָר אין מיינע מעגלעכקייטן, אַז די דראַמע, איבער וועלכער טעאַ אַרצישעווסקאַ האָט געאַרבעט יאָרן און יאָרן, זאָל אַרויס פון דרוק אין אַ פּאַסיקן גראַפישן לבוש — און איך פאַרהאָף, אַז עס איז מיר געלונגען. און אויב דאָס איז דערגרייכט געוואָרן בין איך גליקלעך און צופרידן דערמיט.

לאָנדאָן, קאַנאַדע — אַפּריל 1958.

די דראַמע „מרימל״ איז געדרוקט אין 1000 עקזעמפּלאַרן.
דע־לוקס אויסגאַבע 25 נומערירטע עקזעמפּלאַרן.

Copyright by The JEWISH OBSERVER, 360A Richmond Street, London, Canada.

אַלע רעכט פאַר דער אויפפירונג פון דער דראַמע, איבערדרוקן און דער פאַר־
קויף פון די ביכער באַלאַנגט צו טעאַ אַרצישעווסקאַ, פּאַריז, פראַנקרייך.